

NÜDEM

No 24 1997

Kovara Hunerî, Edebiî û Çandî

Xwedî û berpirsiyarê giştî

Chief Editor

Firat Cewerî

Hejmar 24, sal 6

Zivistan: 1997

Şerdên abonetiyê (salek)

Swed: 240 Sek

Skandinaviya: 280 Sek

Evrûpa: 80 DM

Amerika, Australalia,
Kanada: 50 \$

Institution: 290 Sek

Postgiro: 636 36 25-2

ISSN: 1103-1964

Wêneya bergê:

Thomas Gainsborough

Çapa bergê:

Jakosbergs Tryckeri AB

Pergala bergê û rûpelan:

Nûdem

Adres: NÜDEM

Termov. 52 2tr.

176 77 Järfälla-Sweden

Tel û Fax: 8-58356468

- 4 Jiyana surgunê ♦ FIRAT CEWERÎ
6 Du şîr ji ♦ ARJEN ARI
8 Hefteya Dotmirê ♦ CATULLE MANDËS Werger: S. ROŞAN
12 Ronî mîna evînê, tarî mîna mirînê, beş: 5 (Roman) ♦ M. UZUN
24 Charles Perrault ♦ FAWAZ HUSËN
29 Hevalti ♦ MIHEMED DEHSIWAR
39 Rezê gewr de tişt nema ♦ ROJEN BARNAS
40 Hewî, Beş: 3 ♦ XEMGİNÊ TEMË
43 Xezal li kurê xwe digere ♦ SIDQÎ HIRORÎ
50 Merheba hêviya min ♦ ZEYNEL ABIDIN
52 Kritikerî û etik ♦ ROJAN HAZIM
75 Du şîr ji ♦ JACQUE PRÉVERT Werger: CAN GULŞENOGLU
78 Çima Stalinizm ♦ ŞEREFXAN CİZİRİ
87 Eyşe Şan ♦ MUSTAFA ALADAG
93 Xatûna şertê xwe ♦ TÊMÛRÊ XELLİ
95 Daxwazén min ji edebiyatê ci ne ♦ ARTUR LUNDKVIST
Werger: MUSTAFA CİZİRİ
99 Ez bi xeyalan şîyar dibim ♦ SUZAN SAMANCI
103 Bi Mehdi Zana re hevpeyvin ♦ NÜDEM
111 Edebiyat û ziman ♦ N. ZAXURANI
118 Werin birano ♦ ÜSO KURDMAN
119 Mirovan ji helbestvanan hez kirine ♦ SÜLEYMAN DEMİR
125 Çend şîr ji ♦ XEBAT ARIF
127 Sê kurteçtrok ♦ HELİM YÖSIV
133 Vate ♦ MAHMÛD LEWENDÎ
139 Efûkirin ne karê herkesi ye ♦ ZINARÊ XAMO
144 Ronakbirek û rojnameyek ♦ MUSTAFA AYDOGAN

Jiyana surgunê

FIRAT CEWERİ

Dêrika Çayê Mazî / Welatê hav û käl e
Lê sed hawar û gazi / Jê dûr ketim çend sal e
Ez li wê hatim dinê / Wê dergüşê hejandim
Heywax hey mala min-e / Dijminan jê revandim

Qedîf Can

Dîroka surgun û koçberiyê gelekî kevin e. Yêñ ku hatine surgunkirin, yêñ ku ji cihêñ xwe hatine bidûrxistin, ew kes bûne ku serî li ber zordestiyê netewandine, ya xwe gotine û di ber gotin û ramanêñ xwe de mecbûrî jiyana surgunê (mişextiyê) bûne. Di nava yêñ surgunkirî de hejmara mezin nivîskar û rewşenbir bûne. Ji ber ku nivîskar û rewşenbirên rastî, yêñ dûrbîn û yêñ sadiqê zanyariyê hertim alaya rûmetê bilind kirine û ji bo mirovatiyê xwe fedâ kirine. Ji Ovidius bigire hetta roja me şâit û nivîskar ji ber sebebên dînî, nijadî û siyâş ji cih û warêñ xwe hatine bidûrxistin, mecbûrî jiyana dûrî welatê xwe, dûrî av û hewa welatê xwe hatine kirin. Gava mirov li dîroka edebiyata dînyayê dinêre, mirov dibne ku edebiyat ji ber êş, eziyet û bêrîkirina nivîskarêñ surgunê hatiye xemilandin. Nivîskarêñ surgunê, êşâ xwe ya surgunê, bêrîkirina welêt, ji xwe re kirine mijara edebiyatê û pê berhemên nemir afirandine.

Di nava vê surgunê de, nivîskarêñ rûsan cihekî mezin digirin. Hem di dema desthilatdariya Çar de serê nivîskaran bi desthilatdaran re di belayê de bû, hem jî piştî şoreşa Bolşevikan, serê nivîskaran bi desthilatdaran re ketiye belayê. Du nivîskarêñ ku mohra xwe li dîroka edebiyata rûsan xistine; Dostoyevski û Çernișevski bi awa û armancêñ cihê mecbûrî jiyana girtîgeh û surgunê bûne. Çernișevski piraniya berhemên xwe yêñ edebî, di dema xwe ya girtin û surgunê de nivîsandine. Jiyana surgunê mîna xencerekê li dilê Dostoyevskî ketibû. Ew ji ber jiyana surgunê ya li Ewrû-

payê diheliya. Tê gotin ku wî piraniya caran qîma xwe bi jiyana surgunê ya li Sibiryayê aniye, lê bi ya Ewrûpayê neaniye. Wê jiyana dojehî berhemên mîna *Sûc û Ceze*, *Qumarbaz*, *Gêjik* û hwd. bi Dostoyevskî daye nivîsandin.

Piştî ku li Rûsyayê Bolşevîk bi ser dikevin û dîktatoriya proletarya ava dibe, di huner û edebiyatê de jî guhertinên bingehîn çedîbin. Edî ji nivîskaran berhemên bi raman û motîvên realizma civakî têñ xwestin. Ev fikra han jî mekanîzmeke zordestiyê li ser nivîskarêñ dûrî wê tevgerê ava dike. Ew nivîskar bi xayîntû û antî-şoresserî têne sîcdarkirin. Loma ew riya azadiyê di bazdanê de dibîmîn û çi bigire nifşek nivîskar baz didin û xwe dispêrin wela-têñ Ewrûpayê. Herçiqas ji wî nivîşî gelek nivîskar têk diçin jî, dîsan ew nivîskareke mîna Nîna Berberova derdixe.

Jiyana surgunê ji bo nivîskarêñ polonî jî ne tiştekî nû ye. Ci bazdana nivîskarêñ cihû ya di dema desthilatdariya Nazîstan de, ci jî surgunbûyina nivîskarêñ muxalîf û sosyalîst ya di dema desthilatdariya Stalîn de. Ji nava van nivîskaran jî, hejmareke mezîn navê xwe di dî-roka edebiyatê de nemir kirine. Ji wî nivîşî Witold Gombrowicz û Czeslaw Milosz piraniya berhemên xwe li surgunê nivîsandine û bûne du navêñ nemir.

Herçî Emîrîka Laûnî ye, hem di dema ji aliyê spanyolan de kolonyalîzekirina wê, hem jî di dema nêzîk de bi hatina cûntayêñ leşkerî, nivîskarêñ van welatan mecbûr mane ku wela-tê xwe terk bikin û li surgunê bijîn. Xelatgirêñ Nobelê Nerûda, Marquez û Oktavio Paz hinek ji wan nivîskaran in.

Herweha bi hatina Hîtler ya ser hukum re, gelek nivîskarêñ demokrat û sosyalîst ji ber karbîdestiya Hîtler baz didin û ji xwe te jiyana surgunê hildibijêrin. Wî nivîşî jî di pêvajoya jiyana surgunê de gelek berhemên hêja afirandine.

Nazim Hîkmetê ku ji ber karbîdestiya Tîrkiyeyê mecbûrî jiyana surgunê bûlbû, piraniya berhemên xwe li surgunê nivîsandine.

Niha nivîskarê çekî Milan Kundera, şâîrê lubnanî Adonîs, nivîskarê fasî Tahar Ben Je-lon, nivîskarê esilkurd Selîm Berekat û bi sedan nivîskarêñ dînyayê ji mecbûrî an jî bi riza xwe li surgunê dijîn.

Surgun, ji bo ziman û edebiyata kurdî jî bûye hêlinêk. Ci bigire hertim tevgera rewşen-bîriya kurdî li derveyî sinorêñ Kurdistanê bûye. Rojnama *Kurdistan*, kovarêñ mîna *Jîn*, *Rojî Kurd*, *Hawar*, *Ronabî*, *Roja Nû* û bi sedan weşanêñ weha û birêvebirêñ wan her li surgu-nê bûne. Jiyana surgunê ji kurdêñ kevnesoyetê re jî bûye çavkaniya nivîsandinê û li ziman û edebiyata kurdî xwedîderketinê. Îro, dîsan ziman û edebiyata kurdî li surgunê geş dibe. Ji ber ku jiyana surgunê mirov ber bi cîhana zarotiyê ve dajo, cîhana zarotiyê mirov diltenik dike, diltenikahî xwe davêje hemêza zimên, bi zimên mirov eşen xwe yêñ hundurî dide der.

Bi hêviya bikaranîna jiyana surgunê, ez nûsala we ji dil pîroz dikim!

Ji bîr nebûbe

ARJEN ARÎ

Zik û zuwa
dûrketinek im ji wê,
navê wê
dibe ku Bedo be,
dibe ku indeko be,
qutbûnek im jê
û
ji silavan.

Miçiqîbin kaniyên çavan
li rû negere li şopa êşê,
daketibe kezebê,
xwe berdabe hinavan...

Çil sal e val
nebûbe
ji bîra nebûbe
bûbe Bedo ew Hewwa...

Çarîn

çavên min di hidûd de
du kanî ne li dû te,
diherikin ji zû de,
ava Bûnisra ez im...

Heta ferwerdîneke din

ramûsanan rêz bikim li gerdena te morî morî
dû re te himbêz bikim, te
biner, ferwerdîn hat û buhurî li min û te
û berê me li payîza umr e,
temen di buharê de xweş e, evîn di buharê de...

hij te kiribim
şewitîbim li ser te, peritîbim parî parî
bihêl, sayêñ xewrevîn bila bikin zûrîn
kundokên denghejar bila bixwînin şevê
gund li dihise, bajar dibihîze
daxuyaniya evîna me, li devê derî

pê dikevin çirayêñ korik
pê re ewan-ewan dertêñ kolanan rohniyêñ mirî
dest pê dike kurtepistî, çavnebarî
ketibî ser zimanî tu bi Zînî
û Memê te ez bim heke
şerm neke
veke deriyê dubask
paxila xasxask li min veke
û piştekê bide pişt derî
heta ferwerdîneke din
ve-neke.

95 Amed

Hefteya Dotmîrê

CATULLE MANDÉS*

Ew kesên ku dotmîr Rosalindesê nas dikirin; û naîlê payebilindî û bişerefbüna derûdora wê ya nêzik bûn, gelek caran ecêb diman û meraq dikirin; gava dotmîrê organên laşê xwe —çi yên li ber çav ci yên bi kirâsên zérneqîşandî veşartî— bi gotinên ecêb bi nav dikirin ku çu rîkiliya wan bi navêwan yên esîl û rastî ve tûnebûn.

Êvarekê, gava dotmîr, ji sînga xwe, ji ber sermayê, diêsiya, weha got:

— Bi xwedê ya ku lîstikên nav nivînan yên dilxweşiyê diparêze, êşkeke pirr giran xwe berra ser çarşemê daye.

Rojekê, dema ew li parîsê digeriya, mîşeke hingivî di ber devê wê re derbas bû, wê bi acizbûn û lome got:

— Tiştekî ji wê asabîtir tune ye, eger li kîleka sêsemê lekeyeke sor der bê.

Di dawiyê de, li qesra dotmîrê, li nav nas û xizmetkarên wê, şasbûn û mehcûbiyetê rû da. Ma gelo hukumdara piçûk ya herî dilovan, dotmîra ciwan dîn bûye ku hertim guhdariya dengê ûd û bilîrê dike û fêkiyên hişkkirî yên aqîdekirî, dixwe? ... Helbet, ew tiş hemî, dema ku dotmîr ne bi dilketiyê xwe re ye —ango wextê ku ji ber wextê kêfîxeşî û evînê li cem şâtrekî bi navûdeng yê ku helbestêñ evîndariyê dinivîse, dimîne— rû didin; şâîr yê ku par buharê, li meha nîsanê, rojekê bê alîkariya diplomatan, wê, bi wî re şeranî xwar û destgirtina xwe eşkere kir. Li serayê bîyar hate girtin ku ji bo pirsgirêk bête famkirin û çareserkirin, markisîna ya Ruremonde, ya ku derheqê tecrûbe û jîrektiya wê de, herweha di çareserkirina pirsgirêkên giran û tevlîhev de baweriya herkesî pê hebû, di derbareyê vê xalê de, —ya ku ci jin ci mîr herkesê serayê bêhuzur dike— bi dotmîrê re hevpeyvînekê pêk bîne.

Grevîna, li serayê, li şahiyeke qedirbilind ku heybeta qedirbilindiya şahiyê, li ber bişerîna wê ya dilsade û bi hejîna şaxeleylaked di nav porê wê de, nerm dibû; wê sebebê hatin û ziyareta xwe ji dotmîrê re eskere kir. Ev tiş, di bexçeyê serayê yê zivistanî û muhteşem de, qewimî. Xwendewarên delal, eger hûn li wê derê bana, bêşik hûn dê gelekî kêfxwes bibana, heke we, kenê dotmîrê yê ku bi gotina markîsinâ ya ewil, bi pirqînî, bêserûber, bêsinor û hema bêje bê teftîn bibihîsta.

2

– Baş e, ez dê sira xwe, ya ku we welê bêhuzûr dike, bêjim. Lê ewili ez dê tiştekî ji te bipirsim, markîsinna delal. Tu, perwerdara bêhempa ya ku xanimên dinyayê yên herî rafînekirî ji te re spasdar in; çu tiştekî yê ku bieşkerebûnê qedexe ye, ji bo wan ne nîhînî ye; tu, ya ku Helene Courtisols jê re spas dike; ya ku ew hîn jî carina rûsor dibe; tu, ya ku Zo, Jo û Lo, te wek serek-mamosteya xwe dizanin; tu dê, markîsinna delal, karîbî bersîva vê pirsa min bidî: Heke gencineyeke te, ya efsanewî û giranbiha heba ku te karibû bihêla an jî wek xêrat belavbikira, heke te bi dilxwesi û daxwaza xwe biryar bida da ku tu gencineyê bidî yekî ku bi rastî hêjayî wê be, tu dê gencineyê ji nişkê ve û bi carekê, bêtedbîr û bêşert wek diyarî bidî?

Xanim, de Ruremondeyê got:

– Bêşik na. Ji bo nîrx û bihayê gencineyê zêde be, ez dê wê dabeş bikim...

Dotmîrê got:

– Pirr xwes hate gotin. Her ez jî welê dikim. Nuha bi îtîna û baş guh bide! Tu dizanî, ez bi evîneke nazik, bi şârekî ve, yê ku helbestên evînî dînivîse hatime girêdan; bêşik tu dê ji min bawer bikî gava ez bêjim ez bi cazibeyên tebiî hatime xemîlandin û ez wî ji wan xweşîyan mehrûm nahêlim; gava ez û ew, em di şevêñ kêfxwesi û evînî de li cem hev in. Lê ez pirr bi diqet im da ku ez bi carekê, gencineya xwe nedim wî. Min, şexsa xwe ya giranbuha, bi qasî rojêñ hefteyekê dabeş kiriñe...

Markîsinayê bi kenîneke tesvipkar weha got:

– Aha, nuha ez fam dikim, baş e, roja duşemê...?

– Roja duşemê, ez tzin didim –yê ku ez heyranê wî me– ku desten min yên delal û piçûk yên ku wek kulîlkîn bin berfa nûketî, spî û terr in, ramûse.

– Ü sêsemê?

– Roja sêsemê, ez wî ji lêvîn xwe yên ku ji bo hilçinînê têrgehîştî û li ber bişkivînê ne, mehrûm nahêlim.

– Çarşemê?

– Roja çarşemê, ez du gilokên berfê pêşkêşî wî dikim; ew gilokên ku hertim li serê wan du çilek bi heraret dibiriqin.

– Pêncsemê?

– Pêncsemê wî ûzin heye da ku her du lingên min yên xweş lihev û spî, piştî ku min goreyên xwe yên hevrişimî danîne, bibîne. Ew her du stûnên ji mermerê yên ku alîkarê deriyê perestgeheke spehî û muhteşem in.

– Roja Înê?

– Ewil roja Înê, ez ruxseta wî didim da ku kembera min veke; –wek te bi hunera xwe fêrî min kiriye, ez nuha xwe di rewşike bêhuzûr û nerehet de his dikim; – û nava min ya spî û nerm, cihê ku navika min mîna sikeyekî ji dewra antîk xwe nîşan dide, bibîne.

Xanim de Ruremondeyê ya ku di çavêن wê de ifadeyên heyraniyê xuya dibûn, xwe ranegirt û got:

– Û roja şemiyê?

– Roja şemiyê yên ku ez heyranê wî me, bi niheniyên min yên herî veşartî re dibe yek. Roja şemiyê piştî ku ew hin seremoniyan pêk dihîne; wek nimûne li pêş stûnên mermerî çok dide û bi ramûsanên bi heraret û pêtî wan radimûse; wê gavê ew xwedî ruhsat e da ku bikeve gulşikefta li Trofoniasê.

Piştî bêhnvedaneke xewnî dotmîrê lê zede kir:

– Markîsinna delal, nuha tu dizanî, çîma ez yek caran vê an wê organê laşê xwe bi gotinên tuhaf û nebihîstî bi nav dikim. Ji min re bûye edetekî xweş ku ez van parçexweşiyênen xwe; wek roja ku ez wan ji bo şâfrê giranbiha diyar dikim, bi nav bikim; ew şâfrê ku bi helbestên xwe yên letîf û şehane, dil ji min biriye.

Piştî ku bêhnekê fikirî, xanim de Ruremondeyê got:

– Hezreta we bêşik pirr tebiî û vekirî bersîva pirsên min da. Hertiş sebebê xwe, bi şêweyeke herî tebiî li dunyayê, eşkere dike. Lî du xal ne eşkere ne, ez dixwazim tu bersîva wan bidî, eşkere bikî.

Dotmîrê bi heyirîn pîrsî:

– Kîjan xal?

– Hefte ji heft rojan pêk tê, Madam. Tiştê ku ez fêm nakim, piştî roja şemiyê ku sertaca kêfîxweşiyê ye; gelo, tu, roja yekşemê ci pêşkêşî dostê xwe dikî? Roja şemiyê

tu gencîneya xwe ya ku hêjayê heyranbûnê ye; ya ku te pêktîne tu pêşkêşî wî dîkî, ez tênagehim, aya ji bo yekşemê çi dimîne.

Dotmîrê got:

– Bi îzna te be em yekşemê derveyî van tiştan bihêlin. Ez insanekî xwedî bawerî me, ez itaattkarê fermanên dînî me û bi wan ve girêdayî me. Yekşem roja bêhnvedanê ye.

– Ez fêm dikim, ji lewre tiştekî nabêjim. Lê xaleke din heye.

Hezreta wê got:

– Ji dil û serbest bêje.

– Belê, tiştê ku ez ji dil nikarim pê bawer bim, dostê te yê şâit, gava roja yekşemê tê cem te û herweha rojêñ din yên dirêj, yên beriya şemiyê ku tu wê rojê xelata herî hêja diyarî dîkî; bêşik bi hisêñ ji agir û pêti tê şewitandin; çawa ew dikare heya şemiyê xwe ragire?

Bi bişêrînek şêrîn û xweş dotmîrê weha got:

– Ax, markîşînna delal, çu qaîde bê istîsna nabin. Yek caran, hefte tenê ji rojêñ şemiyê pêk tê. □

Ji swêdî: **SERDAR ROŞAN**

* Catulle Mendès, (1842–1909) nivîsevaneckî fransî ye.

Ev çîrok ji pirtûka »Upplagd för Kärlek« hatiye wergerandin. Min navêñ kesan wek ku li teksta swêdî bûn, nivîst.

Ronî mîna evînê tarî mîna mirinê

(Roman) Beş: 5

MEHMED UZUN

Kevok. Niha jî Kevok. Niha jî em nêzîkî li Kevokê bikin. Em dîsan li payitextê Welatê Fireh in. Dîsan şev e. Dîsan stêr li esmanan û li ser ava boş a çemê bajêr dicirûsin. Lî ji navbera wê şeva zewaca Baz a bixwîn û vir ve deh sal bihurîne. Wext bihuriye, kes cihê ne, lê tariya şevê û roniya stêran eynî ye.

Belê, tariya şevê û ronahiya stêran. Belê, tarihi û ronahiya ruhê insanan.

Hundirê Kevokê, işev, bi ronahiya evîn û hezkirinê tijî ye. Lî li milê din, hindirê Kevokê, işev, bi tarîhiya zîz a vejetîn û tirsê tijî ye. Şev, şeva weda û veqerînê ye; şeva agirê beden û ruhan e; şeva seqema keser û xizinê, germahiya şehwet û hezkirinê ye. Em li oda biçûk û peregende ya Kevokê ne. Niha umrê Kevokê li dora bîstan e, ya rastirîn, hinekî di ser bîstan re ye. Ji sê salan û vir ve ye, Kevok li xaniyê xwendevanên uniwersîta payitextê welêt, li odayeke xwendevanan ku em niha lê ne, dijî. Kevok, yek ji wan çar hezar xwendevanan e ku li vê sîta mezin a xwendevanan dijî. Sîta xwendevanan ji sîta leşkerî ku mala Baz tê de ye, bi qasî sê taxan bi dûr e. Kevok û Baz bi qasî sê taxan ji hev dûr dijîn, -bêyî ku ew hevûdu binasin, haya wan ji hev hebe.

Di oda Kevokê de Kevok ne bi tenê ye. Hevalê wê yê xwendinê, destgirtiyê wê yê jiyanê ku em ê jê re bibêjin Jîr, pê re ye. Kevok û Jîr xwendevan in. Herdu jî li

zanîngeha Ziman û Edebiyata Fransızî dixwînin. Jîr di sinifa çaran, Kevok jî di sinifa sisiyan de ye. Xwendina Kevok û Jîr a fransızî ne bêsebeb e. Ziman û edebiyata fransızî ji bo Welatê Fireh ku berî niha bi qasî şes salan, kêm-zêde, koloniyeke fransızî bû, geleki girîng e. Dûzan û sazûmana îdarî, siyâş û civakî ya welêt, hema ci bigire, li gora ya Fransê hatiye pê. Bandûra ziman, çand, edebiyat, fikir û rîzîkên fransızî, pir eßkere, dixuyê. Tevî ku welat azad bûye û ji mîj ve ye ku fransizan xwe ji welêt vekişandine, di kûrahiyên reh û rîçen gerandina karêñ curbecur ên welêt de siya fransızî diyar e. Têkîlî bi Fransayê re, pêwendî bi ziman, çand û edebiyata fransızî re, nîşanên pêşketin, bilindahî û zanînê ne, riya biserketinê ne. Ji lewre ye ku Kevok, keça awiqatekî nas û dewlemend û Jîr, lawê serekeşîrekî mezin ê Welatê Çiyan li zanîngeha Ziman û Edebiyata Fransızî dixwînin.

Niha, di vê şeva zelal a payizê de, bajarê mezin, bi perda tarî ya şevê ve pêçayî, razaye. Lampayêن cade û kolanêñ bajêr ku mîna pêt û çîrûskên êgir dibiriqin, nobedarî li şeva bajêr dikin. Çemê ku niha geleki sakîn diherike, di bin ronahiya lampayêñ bulwarêñ kêlekan de dibiriqe. Stêr li ser ava çêm diçirûsin. Bulwar, cade û kolan, eger em segên tiral ên kuçan nehesisînin, vala ne. Deng hatiye birîn. Jiyan, tevger, lebat ji bajêr bi dûr ketine. Ro, tav, germahî hê dûr in. Şevgura sibê, berbang, rojeke nû hê dûr in. Şev e, bi tenê şeva ronî ye. Ü di vê şeva ronî de, dilê kesekî, dilê Kevokê zîz e, tijî xem û keser e.

Kevok ecêb ziravbihîstiyar e.

Di oda biçük de, ku bi du findan ronî dibe, li ser textê razanê yê teng, Kevok û Jîr tazî ne. Ew bi hev re, di nav hev de ne. Jîr dirêj bûye, Kevok li ser Jîr e. Kevokê bisk û gulyîyen porê xwe yê dirêj vekirine, herdu şeqêñ xwe di ser bedena Jîr re birine, dirêjî enî û çavêñ Jîr bûye û li rûyê Jîr dînihêre, mîna ku wê dil heye hemû dil û ruhê Jîr, bi hemû kitekitan, bibîne û binase. Çavêñ Kevokê mîna du stîrêñ stûr dibiriqin. Lî ne ken, ne jî kêfxweşî li ser çavan dixuyin. Bi tenê ew bi nêrîneke geleki kûr li bîbikêñ, li kûrahiyên çavêñ Jîr dînihêre û wî, heta ku jê tê, dîsan, dixe nava kûrahiyên xwe yên şîl. Kevokê, herdu destêñ xwe di ser serê Jîr re birine, tilî û pêçiyêñ wê di navbera yên Jîr de, herdu destêñ Jîr, pihêt, pêgirtine û wan diguvişne. "Jîr" Kevok, bi dengekî zahf nizm, bi nalîn, dibêje, "Jîr, oxira te ya xêrê be..."

Jîr, di nav kûrahiyên Kevokê de, bêdeng, li Kevokê dînihêre, -ne bersîvekê dide, ne jî awirekî xuya nîşan dide ku dikare bibe bersîv. Ew, bi tenê, bi hêz û coşa hezkirinê, bi kelkela germahiya kûrahiyên teng ên Kevokê, bi çavêñ vekirî, li yara xwe dînihêre; bi lava, bi mîhnet, lê dînihêre. Deng ji Jîr dernakeve, heke ew bixwaze jî,

deng nikare jê derkeve. Gewriya wî zuha, heşê wî jê çûye. Bedena wî, dilê wî, ruhê wî, hemû hebûna wî ketiye ber pêlên giran, kûr û qehîm. Reh û damarêن wî yên ciwan vekişiyane, mêtjiyê wî yê xurt û têkûz niha pêl dide. Jîr di nav pêlan de, mîna hêlekanekê, dere û tê, dere û tê.

"Jîr" Kevok, dîsan, kelgirî, bi nîhirân, dibêje, "Jîr, hişyar be, gotina min ji te re ye. Guh bide min... Oxir be, ez dibêjim... mîna ku dapîra min digot; oxira te ya xêrê be, bila Xwedê bi te re be... min seh bike Jîr... mîna ku di destana herî kevn a însaniyetê de hatiye gotin; bila lingêن te, te zîndî û saxlem vegeŕne malê... here Jîr, here... û niha jî ez bi dil û canê xwe, bi ruh û bedena xwe, bi hezkirin û evîna xwe, oxira te dixwazim... here..."

Jîr bersîv nade. Dewsa bersîvê, ew hewl dide xwe, bêyi ku ji nava Kevokê derkeve, destêن xwe ji tilî û pêçiyêن Kevokê rizgar dike, hinekî hêz dide xwe û bi hêdîka xwe diqulipîne ser Kevokê. Jîr cih li xwe rast dike, şeqêن Kevokê vedike û mîna ku ew bixwaze xwe bi binê kûrahiyêن Kevokê bigihîne, bi quwet, li ser Kevokê dirêj dibe. Bê lebat, bê tevger, ew welê, çavgirtî, bi qasî çendekê, di nav wê germahiyê de dimîne. Destêن Kevokê, bi ûsil, li ser pişta wî, hêtêن wî, digerin. Dilê kevokê, pi-hêt, hildavê, zik û berzikê wê, ji ber kela hezkirinê, dilivin. Bedena Kevokê ku mîna cawekî hewreşîmî nerm, tenik û zelal e, bi hêdîka, dilive.

Di nava kûrahiyêن Kevokê de, Jîr bi deng û pejnên sivik û kûr ên hez û hezkirinê dihese. Berê jî wî ev deng û pejn hîs kiribûn, bi wan hesiyabû. Lî ne evçend xurt û kûr, ne evçend ronî. Ronî? Belê, ronî, mîna ku niha di hundirê Jîr de birûs-kekê lêdabe, welê bi xurtî, hemû bedena wî, bi ronahiyeke zahf xurt, pêl bi pêl, tê vegirtin. Gelo jixweveçûyin ev e? Mirin ev e? Ya na, ev zayin e? Lütkeyên coşa evînê ev e? Binê kûrahiyêن hezkirinê ev e? Pişti vê vedana birûska hundirî, pişti van pêlên ecêb xurt, ew dikare, bi hêsanî, bi rehetî, bimire. "Êdî mirin ne xem e, Kevok" Jîr, di bin guhê Kevokê de, bi nermahî, dibêje û guhê wê dimêje.

Kevok, çavgirtî, hinekî ji xwe ve çûyi, mîna ku di xew de be, "bimire" dibêje, "di hembêza min de, di nav min de bimire." Kevok bi destêن xwe yên ku pişta Jîr dirîkîne, pihêt, hêtêن Jîr, hinekî din ber bi zik û berzikê xwe yê xwîdandayî, dike. Eger niha mumkin bûya, wê dê hemû bedena Jîr bixista nava xwe. Wê dê bedena xwe û bedena Jîr bikira yek. Lî nabe, ew ci jî bike nabe. Berê jî çendîn caran ew û destgirtiyê wê li ser vî textê teng dil û bedenên xwe dabûn ber agirê hez û şehwetê. Lî işev, ecêb e, işev, şeveke awerte, şeveke nedîti ye. Tu carî hîsên weha kûr ew dîl negirtibûn, tu carî wê bi daxwazeke weha bêpîvan nexwestibû ku Jîr tê de bûya. İşev tiştekî nû, nedîti bi serê wê de tê. Di kûrahiyêن beden, mêtjiyê û ruhê wê de tişte-

kî bêtaswîr diqewime. Hûnikahiya rûbarêن meha nîsanê, serma kurşeyên çilê, germahiya tîrêjên tîrmehê, bi hêz û quweta berfendeyên Welatê Çiyan, nava wê tevî-hev dikin. Ev zîzî, ev zelalî, ev germahî! Mîna ku lehiyekê boş di hundirê wê de çîv dide, mîna ku gîhayekî nûhêşînhatî tê de, bi xurtî, bor dibe. Mîna ku birûsk di hundirê wê de vedidin. Kevok dişewite, rehêن wê, bedena wê, rûyê wê, dil û canê wê dişewite. Dinya êdî nazivire, wext nema diherike. Dinya, wext, heyam, hawîdor, ev bajarê mezin, ev oda biçûk, ev bedenên zirav û ciwan, her tişt, herkes dişewite. Her tişt di nav ronahiya şewatê de, bi gulokêñ êgir, winda dibe. Kevok winda dibe.

Lê lehî jî radibin. Bedena Kevokê niha avzêya hemû kahnî, çem û lehiyên cîhanê ye. Hemû ava cîhanê, niha, ji bedena Kevokê dizê. Ci dibe? Ci diqewime? Kevok tênağıhê. Belê, ev evîn e, hez e, hezkirin e. Naxwe evîna ku tarîxan dihûne, qederan diresîne, merivan dişîne mirinê, ev el! Belê, Kevok têdigihê, evîna man û nemânanê ev e. Kevok hem têdigihê, hem tênağıhê. Di nav têkeliyeke rengîn a şchwertê de, Kevok dere û tê. Pêlên ronahiyeke bêpayan niha di hundirê Kevokê de jî radibin. Pêl, yek bi yek, gav bi gav, bedena wê vedigirin. Bedena wê, bi hêdîka, dest bi hezînê dike. "Bimire" Kevok, ji nişkekê ve, bi qîrîn dibêje, "niha bimire" û mîna ku bedena wê bi zelzeleyekê ketibe, mîna ku birûskê di dilê wê de vedabe, hemû bedena wê radibe û dadikeve. Carek, du caran... car bi car... bêdawîn. Kevok herdu destên xwe dibe rûyê Jîr ku ji jor re li Kevokê dînihêre û rûyê spehi yê xwîdandayî mist dide. Kevok, pesdeng, bisemt, li çavên vekirî yên Jîr dînihêre.

Ev hezin, ev pêl, ev lezîn, ev vedan, ev vegirtin divê bêdawîn be, dewam bike, xelas nebe. Car bi car, cardin... cardin...

Lê Jîr di ser Kevokê re, bi hêdîka, diqulipe kêlekê. Sînga wî, pihêt, radibe û dadikeve. Destê wî yê rastê li ser memikên Kevokê yênil sil, li kêleka Kevokê dirêjbûyi, "ez ê bimirim" Jîr dibêje.

"Lê li vir, li nik min bimire" Kevok dibêje û ji nav nivînên peregende radibe, di ser Jîr re gav dike, destê wê yê rastê di navbera seqen wê de, ber bi serşoka geleki biçûk dere.

Piştî kêliyekê, gava Kevok, di destan de destmaleke fireh û dirêj, bi niyeta xeberdanê, tê ber textê razanê, êdî Jîr di xew re çûye. Çavên wî girtî, rûyê wî, mîna rûyê zarokekî biçûk, sakîn, paqîj û ronî, Jîr radizê. Bi qasî bîstekê, li piyan, bi alîkariya ronahiya qels a heyy û stêran, Kevok li Jîr dînihêre.

Evîndarê razayı... Dilê Kevokê yê hingavtî pihêt hildavê.

Jîr; ev çavên xweş ên mîna du lib tiriyêñ reş ku hundirê Kevokê dihelînin, ev be-

dena xurt, zirav û lihevhatî ku êdî hîn bûye û bi bedena zirav a Kevokê ve dibe yek, ev dest, mil û pazûyên xurt û spehî ku bi zexmî bedena Kevokê hembêz dikan, nav-tenga wê ya zirav radipêçin, ev lêvên tenik û jîndar ku bedena Kevokê hişyar dikan û di hundirê wê de birûşkan vedi din, ev însanê xort ku dil ji Kevokê dibe, Kevokê digihîne lütkeyên hez, coş, şehwet û kêfxweşiyê.

Jîr; lawê eşiran, lê ji zimanê xwe yê zikmakî yê eşiran bidûrketî, loma jî li hember ziman, çand û rêsikên welatê xwe fehîdkar, şermdar; kûpê hêrs û xezebê, tîmsala xîretê; mîna navê xwe jîr, têgihiştî û dûrbîn, lê sergerm, serîhildar, biheyecan, niha ev însan ê here, ji Kevokê veqete, Kevokê li pey xwe, li vî bajarê mezin bi tenê bi-hêle û here. Rojêن wan ên ku bi baranê şil dibûn, heyamên wan ên ku bi berfê spî dibûn, wextêن wan ên ku bi tîna tavê dikizirîn, şevêن wan ên ku bi silavêن heyv û stêran ronî dibûn û jiyana wan a ku bi nalîna hezkirinê dihate rengandin ê, niha, li pey bimîne.

Jîr.

Kevokê vî xortê ku niha bi hêdîka xurexurê dike, di destpêka xwendina zanîngehê de, rojekê ku ew bîhnteng bû û xwe gelekî tenê hîs dikir, bi tesadufl, li aşxana zanîngehê nasî. Ew li kîleka eynî maseyê rûniştibûn. Li kîleka Jîr du hevalên wî jî hebûn. Ji xeberdan û devoka Jîr, Kevokê fahm kir ku Jîr jî, mîna wê, ji Welatê Çiyan bû. Tevî ku Jîr bi zimanê resmî yê Welatê Fireh dipeyiî, şopa zimane Welatê Çiyan jî di devoka wî de dixuya. Pêşî çavên reş ên germ hevûdu nasîn, paşê jî gotin û zimanê delal ê Jîr rê li hevûdunasîna wan vekir. Ecêb bû... hema ci bigire ji bo her tiştî, li ser her tiştî ew mîna hev difikirîn, mîna hev his dikirin, mîna hev ji tiştan hez dikirin, mîna hev dikenîyan, mîna hev li ber tiştan dikerin. Vê wekheviya balkêş û tijî heyecan rê li yekbûna bedenan vekir. Şevekê, dîsan li vê odê, dîsan di bin ronahiya qels a findan de, bi best û coş, lê bi tirs û sûzenî, dilê wê -mîna pil-pilingekê ku ketiye ber bayê gur- hingavî, Kevokê xwe û keçitiya xwe teslimî dest, beden û ruhê Jîr kir. Û careke din wê xwe teslimî wî kir, û careke din... Her tişt di nav wekheviyeke delal de ku Kevok pê sermest dibû, dewam kir, heta ku rojekê Jîr, bi awirekî welê tûj ku Kevokê hîç nedîbû, teqîya û mîna ewrêن reş guriya. Niha baş nayê bîra Kevokê ka ji ber ci sebebî bû ku Jîr ewçend hêrs bûbû, lê Kevokê ew aliyên nû yêن Jîr ku di tarîhiyên dil û mîjîyê wî de veşartibûn, nasîn. Belê aliyekî Jîr ê tarî jî hebû... Kevokê fahm kir ku aliyên wan ên ne mîna hev jî hene. Wê dît ku wekhevi, hertim, di her mercî de, ne mumkin e. Lê ne xem bû, ma jiyan jî ne di nava hêlekana wekhevi û newekheviyan de dicû û dihat? Ma pergala dinyayê jî ne li gora vê qayidê dizivirî? Ya girîng hez bû, evîn bû. Kevok bi vê yekê bawer bû;

hez û evînê dikarîbûn kilîdên herf zingarî jî vezin...

Hez û evîn; zelalî û paqijiya yekta ya hemû cîhanê...

Dizanîngehê de, Jîr salekê li pêş Kevokê bû. Jîr alîkariya dersên Kevokê dikir, êvaran di vê oda loş a biçûk de, piştî esiran li rexên bulwarêñ herdu kêlekêñ çêm, şevan di bin ronahiya lampeyêñ bajêr de, di nav mij û dûmâna rojêñ şili yêñ payizê de, di bin tûna qijiqîjî yêñ rojêñ havînê de, jê re, her û her, şîhîrêñ fransizî dixwendin. Piştî firavîn û şîvîn basid ên xwendevanan, piştî demêñ dirêj ên hezkirinê yêñ saetêñ dereng ên şevan ku êdî stêran jî xatir dixwestin û diçûn, ew li ser şoreşen fransizî, medeniyeta tarîxî ya Fransayê û nivîskarêñ navdar ên fransizî dipeyivîn. Ew dipeyivîn, hertim dipeyivîn. Bi van sohbetan ew diketin xew, bi van gotinêñ edebî cosa ruhê wan bilind dibû û kela bedena wan radibû. Ew; du ruhêñ ciwan, şen û lêger. Belê, lêger. Ruhê wan ê kelekel li riyêñ rast, li îdealêñ mezin û bilind, li pîvan, bîr û nêrînêñ ku jiyan, cîhan dikirin wekhev degeriyan.

Li ser riya lêger û gerînê, qonaxek ji qonaxêñ herf girîng, bê guman, welatê wan ê bav û kalan, Welatê Çiyan bû. Wan, ji Welatê Çiyan dûr, li payitextê Welatê Fireh dixwendin. Ev der jî welatê wan bû. Lê welatê wan ê zikmaki, warê wan ê ku kesaniyek, şexsiyetek, huwyetek dabû wan, li dûr, li bakûrê welet, di nav çiyan de bû. Ew, keç û kurêñ wan çiyan û wî welatê dûr û tenê bûn. Ü halê welatê wan ne tu hal bû, -ne do tu hal bû, ne jî iro. Welat, welatevînî, welatparêzî, welatperwerî û gotinêñ wekî wan, di keft û lefta riya lêgerîna rastiyân de, ji bo wan, gotinêñ hem bilind, hem jî bedew bûn. Heye ku loma wan, geh Kevokê, geh Jîr, şîhîra Victor Hugo ku li ser welatparêziyê bû, bi sê zimanân, bi zimanê wan ê bav û kalan, bi zimanê Welatê Fireh û bi fransizî, hertim, di demêñ keser û xizân, şadî û kêtë de, di gotin. "Şan û mezinahî bi te dikeve / Welatê delal û abadîn / Şan û şeref bi wan dikeve / Yêñ ku qurbana te bûne..." Niha, Kevok, çavêñ wê yêñ kesertiji li ser Jîr, dîsan, hin rêzêñ şîhîra dirêj, mîna lorînekê dinihwîñine.

Şan, şeref, mezinahî, qurbanbûn... Kevok, piştî rêzêñ şîhîre, hê li pê, difikire, şan û mezinahî û welatê wan... û ewana... Ü lêgerîna wan... Ew li ci digerin? Tişte ku ew lê digerin li kû ye? Ew ê kengî bikarîbin xwe bi wî tiştî bigihînin? Çima bala ruhê wan ê xort tim û tim li tarîx û dewranêñbihurî, li wext û demêñ nediyar ên bê ye? Di nav çîrok, serpêhatî, rîwayet û tecrubeyêñ tarîxî de, ew li ci digerin? Ew ê, di nav rûpelên kitabêñ erzan de ku bi çapêñ gelekî basid weşiyane, ci bibînin? Çima koç, qetliyam, çûyin, vejetîn, keser, jan, mirin, xwestek, hêvî, heyecan û têkoşîn evçend bala wan dikisîne? Çima awirê sar ê jînêñ neçar, xwidana eniya mîrîn bindest, girîna zarokêñ jar, stranêñ dengêñ kal, pistepista neyînî ya şeniyêñ bêgav, qî-

rîn û berxwedana însanên belengaz evçend, evçend bi xurşî bala wan dikişîne? Û ev fîkrêñ nû yên şer, têkoşîn, liberxwedan, serîhildan û şoreshan ku ji vir û ji wir, nîvçe û kêm, lê pêl bi pêl bi ser wan de tê? Çima ew ku ji malbatêñ têr û dewlemend tê, evçend ji van fikiran re vekirîne? Çima dil û ruhê wan bi heyecana van fikiran ji xwe ve dere? Çima heşê wan hertim li ser deverêñ dûr, mekanêñ nediyar, çûyin û rîwîtiyêñ bi tehlîke ye?

Tiştêñ ku ruhê wan lêdigere, li kû ne? Li dûr, li nêzîk? Li dûmahika rîwîtiyan? Heye ku li hiç derekê, heye ku ew bi tenê li pey xewnekê ne?

Jîr ê ku niha, pişti demekê, xwe bide ser riya lêgerînê û here, wê ci bibîne, pêrgî ci bê? Lê Jîr ê here, here welatê bav û kalan, here hembêza çiyayêñ abadîn, bikeve nava talde û stariyêñ tarîxî yên gelî û newalêñ Welatê Çiyan. Kevok dizane, ew ci ji bike, tewş e, Jîr biryara xwe daye. Welat, bi tenê welat û çûyina welêt di heşê wî de ye. Welat, ku Jîr, car bi car, bêwest, bi heyecaneke boş, digot; welatê bedew; rona-hiya çavan, spehîtiya li ber çavan; çiyayêñ bilind, geliyêñ kûr, avêñ zelal, lehiyêñ boş, dar û dahlêñ hêşin, çem û golêñ gewher; rengêñ keskesorê, pûşıya spî ya berfê, devî û giyayêñ hêşin ên şîfayê; xuşexuşa kahnî û avêñ herikî, dengê sivik ê pelêñ darêñ bî û spîndaran; berfende, ba û bahozêñ bêpayan; berbangêñ aram, hingûrêñ sor, şevêñ sayî, stêrêñ çırûşî yên sor; ziving û şikeftêñ hûnik, berî û deştêñ zer, her tişt, her tiştê ku bang li dilê kesêñ lêger dikan, li wir e, Jîr digot, li wir, li welatê bav û kalan e.

Jîr; evîndarê dilbir, dildarê evîna Kevokê, evîna welêt...

Di nav fîkr û hîsêñ têkel de, Kevok ji Jîr bi dûr dikeve û tê ber pencera biçûk ku li çêm dînihêre. Find xelas bûne, findank vala ne. Kevok, tahzi, bedbihn, serê xwe dide perwaza pencerê û bi qasî kîliyekê li der dînihêre. Stêr kêm bûne, ji dûr ve, di ser xaniyêñ bajêr re, sorahiyeke tenik dixuye. Ava çêm dibiriqe û pelêñ darêñ li kî-lekêñ çêm, bi bayekî sivik dilivin. Dengekî sivik ê bayê sivik, bi hêdîka, bi guhê Kevokê dikeve. Gelo dinya weha kesertişî ye yan keser û tırsa ser dilê wê dinya weha kesertişî dike? Kevok nizane, ne girîng e ku ew pê bizanibe jî. Lê ew zîz e, hîsêñ wê ewçend zirav bûne ku bi dengekî, bi lebatekê ew dikare, bi qîrîn, bigirî.

Jîr ê here. Jîr ê here serê çiyan, here şer û têkoşînê. Li Welatê Çiyan, di kûrahiyêñ zixur, gelî û newalan, di quntar, çeper û lütkeyêñ çiyan de serîhildaneke nû li dijî desthilatiya dewleta Welatê Fireh û hukimdariya General Serdar dest pê kiriye. Mîna do, mîna pêr. Welatê Çiyan û serîhildan; qederek ku bê rawest her berde-wam e. Dîsan şerekî xwînî, şewateke kambax dest pê kiriye û xort û ciwan, yek bi yek, kom bi kom, mîna ku ew herin dîlanê, derin û xwe digihînin wê. Niha jî Jîr ê

here. Niha, belê niha, gava piştî bîskekê berbangê lêxist, êdî dengê stranan, zimanê şihîran, kêf û heneka bedenan ê bête birin. Êdî ew ê hew, destê wan di nav hev de, li kêleka bulwaran bigerin û behsa felsefe, nivîskar, kitab, bend û nivîsaran bikin. Êdî Kevokê hew bikaribe guhê xwe bide ser dengê stranên Jîr ên bav û kalan ku bi zimanê bav û kalan têng gotin. Ew daxwazênen wan ên zewacê, jiyanekî bi hev re, mesûdi û bextiyariya jiyan malbatî ya rojên pêş... ew hemû dê êdî, niha, li pey bimînin, bibin mîna nivîsaran ku li ser qûmê hatine nivisîn.

Jîr ê here.

Di oda bêdeng de ku bi pejnên rojênbihurî yê Kevok û Jîr tişî ye, Kevok, bê hemdê xwe, dest bi girî dike. Bi qasî çendekê, ew welê serê wê xwar, çav li derive, bêlebat, digirî. Rondik, yek bi yek, ber bi jêr dîbin. Gelo ew ê bikaribin, dîsan hevûdu bibînin? Çawan? Kengî? Ev ci qeder e! Qedera reş a welitekî çawan dikare, weha, qedera însanan jî bîhûne. Qedereke girtî çawan dikare, weha, qedera kesan jî bike girtî, bike dîl? Ev heyama ronî ya payizê dê, niha, weha bi vegetinê, weha tarî biqedê? Bi huznekê ku dibe girî û nefes li Kevokê diçikîne, Kevok ber bi masa koşe ya odê dere, ji çavîkekê du findên nû yê dirêj û sor derdixe, wan tîne, datîne ser findankan û pêdixe. Find dişewitin, pêşî mîna du çîrûskan, paşê mîna du gulokên zirav ên êgir. Ode hinekî din ronî dibe û siya findan li ser dîwarê spî û têkberên kêm û basid ên odê dilive. Bi qasî demekê, li pê, Kevok, bi çavênil sil, li findan dîni-hêre. Ronahî û germahiya qels a findan, libabûna êgir, siya wê û yekîtiya wan hemûyan, mîna ku ew deng û pejn, bîr û xeyal bin, bala wê dikişîne.

Bi dû re Kevok, dîsan, vedigere ber pencerê. Şehekî dirêj û reş li ber devê pence-reyê ye. Kevok, bi hêdîka, mîna ku ew di xew de be, radihêje şeh û pê porê xwe yê dirêj û reş şeh dike. Bêdeng, bisemt, bi ûsil. Porê wê yê dirêj li bal û bejna wê ya dirêj tê. Bîhna wê teng, çavênil wê tişî girî, Kevok porê xwe şeh dike. eh tayênerm ên porê dirêj, hêdî hêdî, ji hevûdu vediçirîne.

Ew ê here, Kevok, mîna ku ew şihîrekê bixwîne, ji nişkekê ve, dibêje, ew ê here wî welatê bêyewm, warê mirin û windabûnê. Ew welatê ku kesî jê xêrek nedîtiye, hertim di nav mij û dûmanê de ye, hertim wekî çiyayekî ku li ber teqînê be, esebi û şidayî ye, hertim tê de pevçûn, şer û xwîn heye. Ew welatê ku hertim bi xufexufa ba û bahozê, bi xuşexuşa baran û zîpîkê dinale. Ma Jîr, ev xortê ku niha wekî melekekî, razaye, nizane ku çûyina wî welatê heye, lê jê veger nîn e? Jîr, Jîrê bîrbir û têgîhiştî, çîma tu nizanî ku dûmahîka riya çûyina wî welatî gor e, goristan e, gorista-na kavil a bêkesan e? Jîr, evîndarê dilbir, çîma tu ezîyetê li dil diki? Tu nizanî ku ev evîn, ev hezkirina bêdawîn, ev nalînê abadîn, ev gotinê te yêvînê, ev ger-

mahî û heyecana evînê dê, bi çûyina te, xelas bibin? Tu nizanî ku kenê te yê wekî gul bişkovî, çavêن te yên wekî du lib yaqûtan biriqt, bedena te ya wekî xwedayên efsaneyên kevintirin ên însaniyetê lihevhatî dê, bi çûyina te, bibin xatirayek? Ma tu bi van yekan nizanî?

Kevok, dîsan, lê îcar, bi deng digirî.

"Kevok..."

Pêşî Kevok deng nabihîse, paşê bi xwe vardiqile û serê xwe dizivirîne. Jîr, li pê, li ber textê razanê, tâhzî, bi çavêن xewtijî, li Kevokê dinihêre. "Kevok... çîma tu digirî? Tu ci dibêjî? Were ba min..."

"Na" Kevok, çavêن wê sor û qerimî, esebî, bîhnteng, dibêje, "na, tu were... were, ez ji te re bibêjîm ka ez ci dibêjî..."

Jîr dere nik Kevokê, destê xwe di stûyê wê re dibe û wê hembêz dike, "heval û hogira jiyana min" ew, bi ken, dibêje. Gava memikên Kevokê yên vekişiyayî bi sîng û pirçen sînga Jîr dikevin, dîsan, germahiyeye boş bi ser Kevokê de tê. Lê ew xwe radigire, hinekî xwe dide hev û "mere, tu divê nerî" dibêje. Bi dengekî hinekî bilind û esebî.

"Kevok", Jîr, bi nermahî, mîna ku ew lava bike, dibêje.

"Na, na û na, divê tu nerî... Piştî pênc, şes mehan, êdî tu dê xwendina xwe bibî sérî. Ev salêن me yên xwendinê ku me şev û roj kirin yek da ku em bi ser kevin, ev tiştên ku em hîn bûn, ev hemû dê niha vala herin? Na, te çûyin navê..."

"Kevok..."

"Me behsa dol û zarokan, mal û malbatan dikir. Law û keçen me dê bi stranê zimanê me, bi şîhîrên me mezin bibûna. Te ev yek hemû ji bir kirine? Tu nizanî ku çûyin, mirin e? Çûyin! Yanî terk kirin, veqetîn, keser, jan û mirin... Ma tu bi vê nizanî?"

"Kevok!.." Jîr, îcar, ji nişkekê ve, diqîre û dibêje. "Kevok, sistî li te nayê, şerm e, xwe bigire... Kevok!.. Ma mirin ji vê jîyanê ne çêtir e? Bibêje, ne çêtir e? Ma em çendîn caran li ser çûyinê nepeyivîne, me gotina xwe nekiriye yek? Bibêjel Azadiya me û welatê me heye? Na. Serbestiya me heye? Na. Em dikarin, bi rehetî, bi miso-gerî, bibêjin ku jiyana me, pêşeroja jiyana me û zarokên ku em lê difikirin, ronî ye? Na. Vê dewletê, van generalan, ev generalê ku xwe serdarê herkesî dizane û bi fortan çêla edalet û yekîtiyê dike, jiyaneke adîl, bi edalet û wekhev dane me? Na. Na, na û na. Hing? Bibêje Kevok, hingî?.."

Hêrseke boş Jîr vegirtiye. Ew hêrs û teqîna tarî ku Kevokê, çend caran li ser bîbi-kên çavêن Jîr dîtibûn, niha, dîsan dixuyin. Kîn û nefret, niha, dîsan hatiye û li ser

çavêن wî veniştiye. Çavêن wî yên mezin vekirî, rehêن qirika wî hema çi bigire li der, bi qîrîn, ew dipeyive. "Meqîre", Kevok, bi hêdîka, ji Jîr ê ku niha hinekî jê bi dûr keriye û li navenda çavên wê dinihêre, dibêje.

"Na, Kevok, na! Bibêje! Evana me nakujin, pêr nekuştin, do nekuştin, îro nakuştin, ew ê sibê nekujin? Em, her û her namirin? Her roja ku em dijîn, ji mirinê kîrettir nîn e? Welaâtê me di bin lingan de nîn e? Zimanê me yê bav û kalan, çanda me, hebûna me ne di bin tehdîtên xedar de ne? Ew winda nabin? Ma em, ez û tu, niha bi zimanê wan napeyivin? Çima, bibêje çima? Wan em ji reh û rêçen me bi dûr nexistine? Zept û repta wan, wekî nîrê stûyê me, hertim, li ser me hilawestî nîn e? Wan cîhêñ herî baş ên welatê me venegirtine, qesr, qonax, war, şar, ji bo xwe, ava nekirine? Em ji, li welatê xwe dîl, wekî xerîbêñ vî welatî, ji derive, bi tirs, bi xof, li wan nanihêrin? De bibêje na! Edî tu behsa kîjan mirinê dikî? Tu bîhesibîne ku min xwendin kuta kir, ew ê çi bibe? Çi biguhere? Tu tiştekî, Kevok, tu tiştekî..."

"Baş e, here, tu çi dikî bike, lê meqîre" Kevok, çend dilop ji çavên wê gêr dibin û dibêje, "here..." Bîhna wê teng dibe. Di vê oda biçûk de ew bi kû de here, xwe bavêje kû derî? Şeh ji destê wê dikeve, ew ji Jîr rû badide û dere li ser textê razanê rûdine. Kevok digirî. Bi qasî demeke dirêj, ew welê ji hevûdu dûr, Jîr li ber pencerê, Kevok li ser textê razanê, di nav pêlên dînyayêñ xwe yên cuda yên hundirîn de, dîmînin. Paşê Jîr, hêdî hêdî, gav bi gav, tê, li ber serê wê disekine, porê wê mist dide û bi dû re li kêleka wê rûdine.

"Ewrêñ reş bi ser welatê me de girtine" Jîr, bi nermahî, kite bi kite, dibêje, "welatê me yê bav û kalan, îro, tarî ye, bi perda tarîhiyê girtî ye. Aso, esman tarî ne, av, kahnî, çem, bîr, sarîç girtî ne, çiyayêñ serîgewher girtî ne, mal, war, gund, bajar bûne warê kundan. Welat bi tenê ye, em bi tenê ne, insanêñ me yên bêpiş, bêpiş ku kêf, henek, hez û hezkirinê ji bîr kirine, bi tenê ne... ew insanêñ me yên reben ku ji hemû xweşî, mal û kêfxweşiyêñ jiyan û cîhanê bêpar mane, destşusî bûne, îro, stûxwar in û li hêviya me ne Kevok, li hêviya me..."

Kevok li Jîr nanihêre, serê wê li ber wê, ew digirî.

"Kevok, tu meke, jixwe bîhna min çikiyayî, esebê min xirabe ye. Ez rica dikim, tu meke, min hîn bêtir mexîne", Jîr dibêje, rûyê Kevokê ber bi xwe dizivirîne û bi tiliyan rondikîn çavêñ wê paqîj dike. Jîr dikene, lê Kevok çavê xwe jê badide. Jîr, bi herdu destan, rûyê wê, hinekî ber bi jor dike da ku ew li Jîr binihêre. "EZ ketime bextê te, tu meke"

"Pêşî tarî ye, Jîro, ma tu pê nahesî?"

"Lê ronahî li pey vê serîhildanê ye, Kevok, zincîr li wir, li bilindahiyêñ çiyayêñ

welatê me dişikiyên... lê tu xwe bigire, daxwaza min, bi tenê ev yeka ye.”

Jîr rûyê Kevokê ber bi xwe dike û rûyê wê, gumikên wê, stûyê wê radimûse û paşê lêvên xwe li ser lêvên wê digerîne. Bi qasî çendekê ew lêvên Kevokê dimêje. Kevok sist dibe. Ev ramûsanên ku destpêka birûskên hundirê Kevokê ne, dîsan, germahiya birûskan a berî vedanê, di hundirê wê de tînin pê. Kevok, dîsan, hêdî hêdî, ji xwe ve dere, dikeve nav derya şehwetê. Dîsan cirûskên ronahiyekê bêpayan di hundirê wê de vêdikevin.

Kevok, bi herdu destêne xwe, Jîr, hinekî dahf dide û wî, serpiştê, li ser textê razanê, radizîne. Ji Jîr hinekî bi dûr, li ber lingên wî, li ser ejnûyan rûnişti, li ser têxt, Kevok li Jîr û bedena wî ya tazî dinihêre. Bi qasî kêliyekê, bihurst bi bihurst, bi çavê nêrevanan. Jîr ê here, bêyî ku ji Kevokê pê ve, haya kesî jê hebe, bi dizî, bi rev, bi lez û bez, ew ê here. Ne gotinên wê, ne jî yên wî bikêr in. Gotin zêde ne, ne hewceyî wan e. Kevok dest pê dike, ji pêçiyên lingên Jîr heta jor, heta ser çavên wî, tilî bi tilî, Jîr radimûse, -bêyî ku ziman û lêvên xwe ji tenê ciwan ê Jîr hilde. Hêdî hêdî, qult bi qult. Her derê bedena Jîr, bi lêvên Kevok ên germ û mezin, şil dibe. Paşê ji Kevok, îcar bi porê xwe yê dirêj û şehkirî, ji jor heta jêr, li ser hemû bedena Jîr digerîne. Tayên porê reş û nerm, mîna pelên guleke nûbişkovî, li ser bedena Jîr digerin. Her tayekî zelzeleyekê di hundirê Jîr de tîne pê. Mîna ku bedena wî bi ceyera-nê ketibe, Jîr diheze.

Jîr dinale.

Kevok bêdeng e; çavên şil, bîhna teng, coşa hezkirinê, deng û pejnên ku di dil û mîjiyê wê de olan didin wê, wê sermest dikin. Daxwazên bedena wê ya ciwan ku di bin ronahiya agirê findan de, bi ûsil, dilive, wê, dîsan, dike birçiya hezê, dike yara hez û hezkirinê. Kevok di xew de ye? Ew hişyar e? Wext rawestiyaye? Wext bi leza birûskê diherike? Pêlên kêf û hezê ne? Aramiya kaswer û keserê ye? Gelo ev yeka hanê mirin e? Gelo ev yeka hanê, bervajiyê mirinê, vejîn e? Kevok nizane. Kevok naxwaze pê bizanibe. Kevok, bi hêdîka, şeqên xwe ji hev ve dike û hêdî hêdî li ser Jîr rûdine. Bi germahiya goştê Jîr, tîrên ronahiyekê di hundirê wê de vedidin. Ji jêr, ber bi jor, heta qirikê, heta mîji. Tilî bi tilî, pêl bi pêl. Porê Kevokê li ser rûyê Jîr, tiliyên herdu destêne wê di nav tiliyên Jîr de, Kevok, bi hêdîka, xwe dilivîne. Her cara ku ew xwe dilivîne, hêza tîran zêdetir, germahiya ronahiya hundir bêtir dibe.

Kevok enî û rûyê xwe yê germ ber bi Jîr dike, li rûyê wî, çavên wî dinihêre. Mîna ku Kevokê careke din Jîr nebîne, welê xurt, li kûrahiyên çavên wî dinihêre. Mîna ku Kevok dil dike, hemû ronahiya germ ku di hundirê wê de pêl dide, bi kûrahiyên dil û hundirê Jîr veguhezîne, welê germ û nerm, xwe dilivîne.

Jîr dinale, "tol divê, Kevok, tola miriyên me divê", dibêje û li çavên Kevokê dini-hêre.

"Uuuşş, dol divê" Kevok, aliyekî beden û hêtên wê bi şewqa findan ronî, dengê wî dibire û dibêje, "piştî vê, tu jî bimire, here ba miriyan..."

"Ne dol, tol" Jîr, dîsan bi lava, di nav ronahiya tîrên ku di hundirê wî de vedi-din, dibêje.

"Tov, Jîr, tov, bi tenê tov..." Kevok, bi dengekî ku ji nalînê xwe digihîne qata qî-rînê dibêje. "Bimire, Jîr, niha bimire... Tov, ez ê bi evîna me tovê biçînim Jîr" Kevok, niha, bi qîrîn, mîna ku ew stranekê, yan jî destanekê bixwîne, dibêje; "bi avate, ez ê biçînim. Bi vê germahiya hundirê xwe, ez ê tovê bihebînim, ew ê zîl bide, mezin bibe... Tov divê Jîro, tov" Kevok diqîre, -û heye ku dengê wê xwe digihîne aliyê derve yê pencera oda biçûk ku êdî bi lêdana berbangê ronî bûye;

"Tov divê." □

Charles Perrault

FAWAZ HUSÊN

Jiyana Charles Perrault (1628-1703) Perrault (Pêro) li Parîsê tê dunyayê. Bavê wî yê ku bi eslê xwe ji bajarê Tourê ye di Parlemana Parîsê de parêzger e. Perrault di dibistanê de jîrîtiya xwe ji marmosteyên xwe re diyar dike. Ew hemû klasikan dixwîne. Ew xwendina xwe li xwendegeha Orléans-ê tev dike û wek bavê xwe, dibe parêzger. Ew di sala 1663an de nêzîkahiyê li Colbert, wezîrê Louisê Çardehan, dike. Ew di sala 1671ê de dibe endamê Akademiya fransî. Ew dev ji karê xwe diqere û bi xwedîkirina zarokên xwe û nivîsandina çîrokên xwe xerîk dibe. Ew di sala 1703an de dimire.

Nivîsên Perrault *Çîrokên demêñ berê*, wek çîvanokên La Fontaine, di dema xwe de seraser ciyekî mezin digirin. Kêfa her kesî ji çîrokên Perrault re tê. Ew ne tenê ji bo zarokan in; mezin jî dikarin bi saya wan fêrî gelek tiştên giranbuha bibin. Armanca Perrault di çîrokan de kêfanînan mirovan e. Lê ew jibîr nake di dawiya piraniya wan de dersekê ji dersên sinc û axlaqê bide.

Çîrokên dêw û periyan

Di salêñ dawîn ên sedsala hivdehan de, bayê çîrokên dêw û periyan radibe. Li gor

ku serdem ya klasikê ye, tevgerine nû bi nûjeniyê bang dikin û rûmeteke mezin di-din xeyalê. Di xirecir û şerê di navbera »Kevinan« û »Nûjenan« de, Perrault dibe parêzgerê demên nû. Ew dema xwe, ya Louisê Çardehan kêmî demên kevinare ên Yûnanistanê û Roma berê nabîne. Ew sersala xwe di ser wan re dibîne. Ew dema pêkanînê zaniyarî û pêşketina hunerî ye. Perrault wek klasikan nake, tenê li demên rabirdû nanere; baweriya wî bi pêşketinê û bi mirovan tê. Eger piştivanenê demên klasik guh li Demên navîn nakin, Perrault di wan de dewlemendiyekê mezin dibîne. Perrault bêguman stûna nûjeniyê ye.

Di dawiya sedsalê de, xeyal û fantazî bi xurtî vedigerin. Di vî warê edebî de, Perrault bêguman nivîskarê herî xurt û navdar e.

Çiroka Kumsora Biçûk

Hebû tunebû carekê keçceke biçûk ji Gund hebû û ew bêpayan xweşik bû. Diya wê li ser wê dîn dibû û dapîra wê hêna bêtir. Vê jinê jê re kumekî sorî biçûk çêkiribû. Ew kum gelekî lê dihat û wilo jî li her derê navê wê bûbû Kumsora Biçûk.

Rojekê diya wê nanê şîrîn lêxist û jê re got: »Here bibîne dapîra te çawa ye. Dibêjin ku ew nexwes e. Nanekî şîrîn û vî kwîzê biçûk yê nîvişk jê re bibe.« Kumsora Biçûk seraser berê xwe da mala dapîra xwe. Mal li aliyê din yê gund bû. Ew di nav dehlekê re derbas bû û wê gavê ew pêrgî Gurê devgirêzî hat. Wî xwest wê bixwe lê çend êzingvanî li daristanê hebûn û wî ceger nekir. Wî jê pir-sî ew bi kuderê diçû. Zaroka belengaz ya ku nizanîbû ku xeberdana bi Gur re xeter e got: »Ez ê herim dapîra xwe bibînim û nanekî şîrîn û vî kwîzê biçûk yê nîvişk ku diya min jê re dişîne bidime wê. - Mala wê dûr e? Gur got. - Çawa ne dûr e? Kumsora Biçûk got, tu êş dibînî, ew li paş wî, li wê dera ku xaniyê pêşin yê gund dest pê dike. - Ez jî dixwazim herim wê bibînim, Gur got, ez di vê reyê re û tu di ya din re. Em ê bibînin kî berî kê wê bigihêje wê derê.«

Gur ta jê hat dest bi bazdanê kir. Wî da ser rêya herî kurt û keça biçûk da ser rêya herî dirêj. Wê bi rê de ji xwe re list, bindeq dane hev, bi dû pinpinîkan bazda, kulîlk dane hev. Gelek wext ji gur re nevat ku ew xwe bigihîne xaniyê dapîrê. Wî li derî da. Teq, teq. »Kî ye? - Keça we Kumsora Biçûk e (Gur dengê xwe guherand) ya ku ji we re nanekî şîrîn û kwîzekî biçûk tije nîvişkê ku diya min ji we re dişîne anije.« Dapîra belengaz hinekî nerehet bû û di nav ciyan de bû. Wê got: »Destik bikişîne ew ê ji qula dîwêr derkeve.« Gur destik kişand û derî vebû. Wî xwe avêt ser pîra reben. Sê rojêñ wî çê bûbûn wî tiştek nexwarîbû

û wî jina reben di çend kêlikan de daqurtand. Paşê wî derî girt û xwe di nav ci-yê Dapîrê de ramidand. Wî xwe li bendî Kumsora Biçûk ragirt. Kumsora Biçûk piştî demekê li derî da. Teq, teq. »Kî ye?« Gava dengê qalind yê gur gihaşt Kumsora Biçûk ew pêşî tirsîya lê wê bawer kir ku Dapîra wî helmewti bû. Wê vegerand: »Keça we Kumsora Biçûk e ya ku ji we re nanekî şîrîn û kwîzékî biçûk tije nîvişk ku diya min ji we re dişîne anîye.« Gur hinekî dengê xwe nerim kir û got: »Destik bikişîne ew ê ji qula dîwêr derkeve.« Kumsora Biçûk destik kişand û derî vebû. Gava ew derbas bû, Gur lihêf kişand ser xwe xwe û jê re got: »Nanê şîrîn û kwîzê nîvişk yê biçûk deyne ser sindoqê û were bi min re razê.« Kumsora Biçûk kirasê xwe ji xwe dike û berê xwe da nav ciya. Ew geleki mat ma gava bi çavên serê xwe dît Dapîra wê bê kirasê razanê çawa bû. Wê jê re got: »Dapîra min, destêne te çi dirêj in! - Ta ez tê çêtir hembêz bikim, keça min. - Dapîra min, nigên te çi dirêj in! - Ta ku ez çêtir bazdim, zaroka min. - Dapîra min, guhên te çi mezin in! - Ta ku ez çêtir guhdarî bikim, zaroka min. - Dapîra min, çavên te çi beloq in! - Ta ku ez çêtir bibînim, zaroka min. - Dapîra min, diranên te çi mezin in! - Ta ku ez te bixum. Ü bi van gotinan, Gurê devbigirêz xwe avêt ser Kumsora Biçûk û ew xwar.

Mebesta çirokê:

Mirov li vê derê dibîne ku
Zarokên biçûk,
Nemaze keçen biçûk,
Xweşik û lihevhatî û qenc
Tiştekî gelekî dijwar dikin
gava li her kesî guhdarî dikin.
Ü ne tiştekî seyr e
Ku gur gelekan ji wan dixwe.
Ez dibêjim gur, ji ber ku gur hemû
ne wek hev in.
Celebeke wan heye bi zimanekî şîrîn,
hêdîka, bê bêhntengî û bê riq
ew bi nazikî, bi nermî û bi xweşî
Dîdin dû keçen ciwan

Didin dû wan ta hundirê malan, ta di nav çarşiyên biçûk de.
Lê mixabin ! Kî nizane ku
Ev gurêñ nermoke
Ji nav hemû guran ên herf xeterdar in.

Di çirokeke din de, Perrault li ser ziyanêñ fizûliyê dînîvisine. Fizûli tişîten dijwar bi xwe re tîne. Eger Hewa ne fizûli bûya û sêva ku mar li ber çavêñ wê şîrîn kir nexwara, ji xwe mirov ê herdem di buhuştâ asmanî de bûya. Di vê çiroka »Rîşîn« de, Perrault nîşan dide ku fizûli karekî ne baş e.

Rîşîn

Hebû tunebû mirovek hebû gelek malêñ wî li gund û bajêr hebûn, sêñî û kevçiyêñ zér û zîv, asbabxaneyêñ bi tentenan neqîşandî û faytonêñ giş bi zér rapêçandî hebûn. Lê belê ji bexteriya wî, riya wî şîn bû. Rîya wî şîn bû û vê yekê dihişt ku ew di çavê herkesî de pir nexwesik bibûya û nava herkesî jê diqetiya. Ne jin ne keçan nikarîbûn xwe li ber şikilê wî bigirin. Cîraneke wî hebû xatûneke qedirgiran bû. Du keçen wê hebûn tu kêmâsi nedihatîn ser xweşîkbûna wan. Wî destê yekê ji wan xwest û ji dayikê re hişt ku ew bi xwe yekê ji wan helbijêre. Herduyan nedixwestin û yekê ew şand bi ser ya din ji ber ku wan nikarîbûn bîryara kirina mirovekî rîşîn bidana. Tişte ku bêtir jî ew jê aciz dibûn ew bû ku wî Rîşînî berê gelek jin anîbûn û kesekî nizanîbû ci bi serê wan hatibû. Ji bo hevnasînê, Rîşîn ew û diya wan û çend hevalêñ wan ên herf nêzîk û çend cîranêñ navderê dewetî malekê ji malêñ xwe ên gund kir. Ew li wê derê heyşt rojêñ sax man. Wextê wan giş bi seyranan, bi nêçîr û masîvaniyê, bi dîlan û xwarin û vexwarinêñ giran û sivik derbas bû. Xew bi çavan nediket û şev giş bi lîstik û henekan derbas dibû. Her tişt wilo derbas bû û dawî, xuşka biçûk dest pê kir dît ku rîya xwedîyê malê bi rastî ne wiqaşî şîn bû, ku ew camêrek bû ji haziran kêm nedikir. Pişî ku ew vege riyan bajêr, dawetê seraser dest pê kir. Mehek di wê navberê re buhurî. Rîşîn rojekê ji jina xwe re got ku karekî wî ji nişkê ve li Provincê derketibû. Ew bêgav bû biçûya û bi kêmanî şeş hefteyan li wê derê bimaya. Wî jê tika kir ku di dema nebûna wî de wê li malê kêfa xwe bikira, bang hevalêñ xwe bikira û eger dilê wê bixwesta, ew bi xwe re bibirana gund û ku li her derê wê xwarin û vexwarinêñ xweş û pir çê bikira, bixwara û vexwara. Wî jê re got : »Vane kilitêñ herdu dolabêñ mezin, vane kilitêñ dolabêñ kevçî û sêniyêñ zér û zîv ên ku her roj nayêñ bi kar anîn, vane kilitêñ qasêñ min, ên zér û

zîvê min, vane yê sindoqên qaş û xişnan û vaye kilita ku deriyê hemû xaniyan vedi-ke. Ev kilita biçük kilitaodeka biçük e, oda ku li dawiya dalana mezin ya qatê jérîn e: Hemûyan veke, here her derê, lê ez derbasbûna vê odeka biçük li te qedexe dikim. Ez wê wilo li te qedexe dikin ku eger hat û te ew vekir, ji xwe bizanibe ku qehra min ê bê payan be û hesabê tiştê herf dijwar bike.« Wê jê re sünd xwar ku wê bi gotinên wî bikira û ku wê hemû fermanên wî bi cîh bikirana. Ew wê maç dike û paşê li faytona xwe siwar dibe û dide ser reya xwe. Jinên cîranan û hevalên wê xwe negirtin ta ku Bûk bişîne dû wan. Wek ku agir ketibûya wan, wan hema dixwestin zû hemû dewlemendiya malê bibînin. Gava mîr li malê bû wan ceger nedikirin ji ber ku riwa şîn ew ditirsandin.«

Mirov bi hêsanî dikare tê bigihêje ku kevaniya ciwan ê bi xwe nikaribe û deriyê odeka biçük veke. Ew di wê de laşen hemû jinên berî xwe daliqayı û di nav xwînê de dibîne. Kilit ji tirsa ji destê wê dikeve nav xwînê. Ew derî digire û paşê dike nake ew xwîn ji kilitê naçe. Rîşîn zû vedigere û kilitê jê dixwaze. Ew xwe giran dike lê bêgav dibe kilitê lê vegeŕine. Rîşîn dizane û ê wê ji daliqîne lê bextê vê keçê heye. Ew hildikişê ser qesrê û gazî xwişka xwe dike ku ew gazî birayêñ wê bike. Bira tê. Rîşîn wan nasdiike û direve lê herdû biran şûrên xwe di laşê wî de radikin û wî dikujin. Xuşka wan ji tirsa nava xwe li ber mirinê ye, nizane çawa birayêñ xwe maç bike. Hemû malên Rîşîn jê re dimînin ji ber ku tu zarokên wî tunene. Bi wan perêñ pir, jina Rîşîn xweh û birayêñ xwe dizewicîne û wan dewlemend dike. Çirok tev dibe. Perrault di dwaiya wê de, wek hergav, dersekê dide mezin û biçûkan: ji ber fizûliyê tenê serêş peyda dibin.

Çirokên Perrault li ber romana gelêri xwe nagire. Ew paşê ciyê xwe di nav pirtûkên ji bo zarokan de digire. □

Hevaltî

MIHEMED DEHSIWAR

Azad ji zû ve bêriya derketina derva kiribû. Dersên wî û rewşa jiyana nû ya welêt ew westandibûn. Gelek caran xwestibû here li çolê bigere, têkeve avê û qasekî bêhna xwe berde, lê ne bûbû qismet. Her wiha bêriya hevalên xwe yên ji dervayî dibistanê jî kiribû û dixwest carina bi wan te jî biaxife û bileyize. Wê rojê bi wê kelewacê ji xwendegehê hat malê û çenteyê xwe danî ber textê razañê. Diya wî xwarin hazir kiribû lê pêwîst bû ku Azad û xwişka xwe jî alîkariya wê bikirna û firaq li ser maseya xwarinê rast bikiranâ. Diya wî ji mutbaxê bangî Azad kir:

– Azad, lawê min mala apê te işev mîvanê me ne. Tu û xweha xwe alîkariya min bikin ku şîva wan dereng nemîne.

Azad bi vê gotina diya xwe pirr kêfxweş bû:

– Bi rastî! Selman jî tê?

Diya wî bi kêf bersiv da:

– Erê lawê min, ew jî dê were. De ka bilezîne hê ku bavê te ji kar nehatiye.

Azad bi kêf bangî xweha xwe kir ku were xwarê û seleteyê hazir bike û wî bi xwe jî firaq li ser sifreyê rast kirin.

Wî ji kurapê xwe Selman gelek hez dikir. Gelek caran bi hev re derketibûn derva, geriyabûn û ketibûn avên çem û birkan. Her çiqas Selman bi temenê xwe bi çend salan ji wî mezintir bû û bi sê sinifan jî jê bilindtir dixwend, bi hev re ne weke kûrapan lê weke du hevalan dijiyan. Gelek caran di hewşa taxê de bi hev re tevî hevalên taxê dileyîstin û bi hev re di tîpa fûtbolê de jî cîh girtibûn. Hevaltiya wan a herfî xweş jî heyama ku bi hev re diçûn hewzên avê û avjenî dikirin. Azad jê fêri avjeniyê û herfî giringtir fêri nuqoyê (xwe avêtina li ser serî) bûbû. Her wiha avjeniya li ser piştê, ya di bin avê de û şeklên din jî jê hîn bûbû. Îşev jî piştî şîvê ji dê û bavêن xwe destûr girtibûn da ku herin birka Serê Gir.

Birka Serê Gir nû vebûbû û gelekî sipehî bû. Ji bili ku li dervayî bajêr dima, li cîhekî xweş û bilind hatibû avakirin. Hewz ji bajêr hinekî dûr û li ser riya Amedê, li serê girekî bilind bû. Dora hewz, bi dar û berên fêkiyan û gul û çîçekên têkel hatibû xemilandin. Çaraliyê wê bi diwarêن fereh û bilind hatibû parastin û ji derva ve bi rengê şîn, ji hundir ve jî bi rengê qehweyî hatibû boyaxkirin. Nava birka avê û kîleken ber hewz ji bi boyaxa plastik î şîn hatibû xemilandin. Li serê her aliye kî birkê û kîleken wê jî şeklén cuda ku ji rengên sor û qehweyî hatibûn danîn, erda hundirû bêtir sipehî dikir. Li hêla rastê bîst odayêن biçûk ku ji textan hatibûn çeki-rin, bi rêzê hatibûn avakirin. Mirov li wir cilên xwe diguhart, derpiyêن avjeniyê li xwe dikir û hê diket nav avê. Li hêla din jî nêzî deh odayan ji bo jinan ava kiribûn. Deriyêن odayêن jinan weke yên mîran ji derva ve ne vekirî bûn; seranserê hêla wan bi dîwarekî hatibû parastin.

Deriyê avahiyê ji saceke qalind, mezin û dualî hatibû pê. Li pêşıya derî parkeke mezin a dar û beran û di nav vê parkê de jî parka trimbelan hebû. Li aliye hundir piraniya caran karkerek diman da ku pereyêن mîvanan ji wan bigirin û wan berdin hundir. Avahiya xwaringehê û kafateryayê di quntara gir de ava kiribûn. Kesê bixwesta, dikaribû li vir xwarin bixwara yan jî tiştekî cemidî vexwara. Ji bo xebata êvarê jî xwarinpêjekî navdar girtibûn daku xwarinheg êvaran jî baş kar bike. Her wiha dawiyêن heftiyan jî grûbêن müsîkê dihatin wir; müsîka kurdî ya xweş şewq û evî-nê, hesret û şâhiyê li dora xwe belav dikir.

Azad û kurapê xwe Selman çend caran tevî malbatêن xwe bûbûn mîvanan vê xweşiyê û heta derengê şevê li müsîka kurdî guhdarî kiribûn an jî şanoyêن dîrokî û civakî temaşe kiribûn. Karkerêن avahiyê herdu jî nas dikirin û gelek caran ew bê pere berididan hundir. Lewra jî gava wextê wan û vala hebûya, wan berên xwe di-dan wir. Dê sibê jî herdu biçûna wirê û têr avjenî bikirana û bêhna xwe berdana.

Roja din piştî xwarina nîvro, herdu hevalan hev li bajêr dîtin û berê xwe dan Serê Gir. Ji bo çûyina wir du alternatîvên wan hebûn: bi piya ku hinek dûr bû yan jî ji dostekî xwe yî xwedî erebe rica bikirina ku ew bibirna wir. Li sûkê pismamê xwe Mûsa ku di şirketeke taksiyê de kar dikir dîtin û jê rica kirin da ku wan bigihîne Serê Gir. Mûsa jî dixwest here qasekî têkeve avê û xwe hênik bike. Ji xwe niha zêde kar jî tune bû. Mûsa piştî demeke kin vege riya ser karê xwe, lê Azad û Selman heta ber êvarê li wir man; avjenî kirin û têr leyistin. Derna xwe ji Serê Gir ber bi xwarê ve berdan, herdu jî westiyabûn lê kêfa wan li cih bû.

Mîna gelek bajarên Kurdistanê Hezyar jî rojê gulanê germ e. Tava nav rojê dorâ xwe germ dike, ruh û xwînê dide dora xwe. Dar û beran, gul û çîçekan geş dike. Wê rojê jî dema Azad û Selman xwe ji Serê Gir berdan xwarê, di nav gul û çîçekên rengîn, dar û berên curbecur de gîhîstîn genimê simbilbilind. Ji ber quntara gir ta keviya bajêr bi ceh, genim, nîsik, nok û berên mîna van hatibû çandin.

Azad û Selman ji nav dar û beran derketin û gîhîstîn sînorê genimê heşîn. Selman destê xwe dirêjî şitleke şoqileke (baqle) ku di kêleka genim de gîhîstibû kir, ew ji nav axê hilkişand û dest bi xwarina berên wê kir.

Zeviyê genimê ku herdu heval di ber de dimeşîyan, bi şiverêyeke teng ji hev bi du aliyan qetiyabû. Selman berê xwe da ser şiveriya teng û Azad jî da pey wî. Selman pêşî çend caran baqleyên kêleka zeviyê hilkişand, qacîlên wan ji wan kir û berên wan xwar. Pişt re hêdî hêdî bi nav genim ve çû û di nav genim de li baqleyan geriya. Azad ne dixwest têkeve nav genim û zerarê bidê lê Selman pê keniya:

– Ka tu jî were lo, meriv dibêqê tu ditirsî! Binêre çiqas gir bûne, tehma wan jî xweş e!

Azad careke din li dora xwe nihêrt û bangî Selman kir:

– De ka were em herin; niha xwedî were ern dê bihetikin.

Selman bi ken ew bersivand:

– Ji bîr neke ku em genimê wan jî paqîj dikin. Ji dêlîva xwe aciz bikin, bira kîfx-wêş bibin. De tu jî were hinekî bicivîne ku em zû herin.

Azad bêyi dilê xwe kete nav genim û di nav genim de xwe xwar kir ku hinek baqle bide hev. Hê xwe nû xwar kiribû, dengê çêr û kufriyan hat guhêñ wî. Azad rabû piya ku mîzeke ka ev dengê çiye; bi rabûnê re, xwe li erdê dirêjkirî dît. Xortekî gir î bejindirêj, bi kutekê ew xistibû erdê. Azad ji nişka ve xwe li erdê dirêjkirî dît. Çaxê bi xwe hisiya û serê xwe rakir ku lê mîzeke, xortê ku du caran ji wî girtir bû, vê carê bi pihîna kete ser dilê wî. Ji hêlekê ve jî berê xwe da Selman û pêçîya

xwe ber bi hêla wî ve dirêj kir:

– Tu qet xeber nede, neke ku li te ji vegeirim!

Azad berê xwe da Selman. Selman di cîhê xwe de cemidî bû; ne gotin ji devê wî derdiketin û ne ji xwe tev dida. Di şûna xwe de piçûk bûbû, bûbû weke pisîkekê. Xortê ku Selman dinası, bi pihîna li serê wî û nava wî dixist. Pişti têra xwe li Azad xist û ew bê hal hişt, berê xwe da Selman û wiha got:

– Belkî ev lêdan aqilê we bîne serê we ku hun careke din nekevin nav zadên kesî!

Pişti van gotinan bi çavên tiro— viro herdu hevalan bitenê hişt û ji wan dûr bû. Selman di rewşcke matmayî de, ge li xortê hevalê xwe yê dibistanê, ge ji li Azadê li erdê dirêjkirî dinihêrt. Nizanibû ci bike; bikene yan ji bigri...

Çaxê Azad bi hişê xwe ve hat rabû rûnişt û li dora xwe nihêrt. Pişt re hêdî hêdî ji erdê rabû û bêyi ku berê xwe bide heval û kurapê xwe, meşya. Lê taqeta wî tunebû; çokên wî fisiyan û dîsa bi erdê ve kil bû. Selmanê kurapê wî, bi ketina Azad re bi hişê xwe ve hat; ji cîhê xwe bazda ku bigihîjê û wî zeft bike. Lê negihîştê; Azad vê carê li erdê dirêj nebû. Destê xwe da ber xwe û di nav genim de çok da. Selman destê xwe avêt milên wî û ew rakir ser piyan. Azad bêyi ku berê xwe bidê, rabû piya û dest bi meşê kir. Bi meşê re ji milê xwe ji destê Selman rizgar kir û bi te-nê berê xwe da malê. Selman dîsa gîhiştê, kete milê wî û jê re wiha got:

– Çima ecele dikî? Ka rûnê û xwe hinek rihet bike; pişt re ji em herin dest û ruyê te bişon, ser û guhê te bidin hev û hê herin malê.

Azad bê axaftin di kêleka Selman de meşya. Heta ku gîhiştin kaniya nêzî malan, gotin ji devê yekî ji derneket. Çaxê gîhiştin ser kaniyê, Azad dest û rûyê xwe şûşt û peşî işlikê di xwînêdemayî hinek şûşt û paqij kir, pişt re ji şalê xwe û sola xwe paqij kir. Selman ji weke ku bixwaze ji xewê şiyar bibe rûyê xwe da ber çirika avê.

Rûyê Azad, dev û çavên wî di nava birînan de mabûn. Her derêن wî weke ku ketibe nav cendereya êş, diêsiya. Hê ji dilopên xwînê ji dev û pozê wî dihatin; dev û bêvila wî di nav birînan de mabûn û ji ber derbeyan werimîbûn.

Lê ji xwîn û birînan bêtir ew li ber xwe diket; ne ji ber ku ji xortekî gir, bi qewet û bejindirêj lêdaneke pirr û neheq xwaribû, lê ji ber ku di wê rewşa zor û kesnedîti de, heval û kurapê wî bi hewara wî ve nehatibû. Azad dizanibû ku navê vî xortî – yan ji zilamî– Osman bû û di sinifa kurapê wî Selman de dixwend.

Azad ji ji dûr ve ew nas dikir. Osmanê ku wê rojê ew di nav birînan de hiştibû ji gundekî nêzî bajêr bû û her roj bi bisiklêtê ji gund dihat xwendegeha bajêr û êvaran ji vedigeriya gundê xwe. Ta niha di nava wan de tu nexweşyeke wisan derneketibû. Li xwendegehê mirovekî di halê xwe de xwanê dikir û bela xwe di kesî ne-

dida. Di temenekî mezin de dest bi xwendinê kiribû û lewre jî ji piraniya hevalên xwe mezintir û bejinbilindir bû. Ji ber di sinifa kurapê wî de dixwend, piraniya caran bi hev re dileyîstin, kîf û henek dikirin. Ji ber wê jî Azad ji wî tiştekî wiha nedipâ. Ya herî girîng jî tu gotin ji devê Selman derneketibûn û qet xwe tev nedabû ku alîkariya wî bike, yan jî ji xoritezilamê nasê xwe re »wiha neke!« bibêje.

* * *

Vê yekê ew pîr aciz kiribû. Hevaltî ew bû ku meriv li hevalê xwe xweyî derkeve û hev li hember neheqî û xeteran biparêze. Hevaltiya herî girîng û bi qîmet di rojên xweş û yên teng û nexweş de eşkere dibû. Mirov wê hingê dikaribû hevaltî û dosta-niya xwe bidana nîşandan. Mirov di rojên xweş de, xweşî û kîf xweşiyê bi dost û hevalên xwe re parvedikir û di rojên teng û xerab de jî derd û kulên hev an jî zorî, nexweşî û neheqîyan bi hev re himêz dikir. Li gorî bîr û raya Azad maneya hevalti-yê ev bû. Wiha fîr bûbû û wiha dizanibû. Ji bo wî hevaltî tiştekî pîroz î pîr bi rû-met bû. Ji lewre jî pîr qîmet û rûmet dida dost û hevalên xwe; her tim piştgirî û alîkariya dost û hevalên xwe dikir.

Ew her wiha li hember neheqîyan jî pîr dijwar bû; zîlm û neheqî qebûl û tamûl nedikir. Çaxê pê dihisiya ku li der- dora wî neheqî qewimîne, bi ser zîldar û ne-heqan ve diçû û kesên ketî û bêçare diparastin. Bi vî umrê xwe yî biçûk, ev bawerî jê re bûbû felsefeyeke jiyanê. Dîtin û baweriyêne wî wisan şikil girtibûn û rê didan kiryarân wî. Ji xwe ne wiha bûna him wek şexis û him jî bi giştî wek welêt bi pêş nediketin. Serokên komar û dewlerê jî ev yek wiha diyar kiribûn. Ne bi vî şîklî bû-na, welat û milet bi pêş nediket, gotibûn wan. Ji dêûbavê xwe jî wiha fîr bûbû.

Azad bi van fikran nêzîkayî li malê kiribû. Çaxê ew û Selman ketin hundir û di-ya wî rewşa wî ferq kir, qêrîn jê hat:

— Ev çi hal e lawo, çi bi te hatiye?

Selman xwest biaxife lê Azad berî wî bersîva diya xwe da:

— Ne tiştekî girîng e dayê. Çaxê em ji Serê Gir peya bûn, lingê min şemîtî û ez di gir de gêr bûm. Hinek xwîn jî pozê min hat û diranekî min xwîn bû.

Selman pêwîst nedît ku li ser gotinên Azad tiştekî zêde bike; weke ku pîr li ber xwe ketibe, serê xwe xist ber xwe û li erdê mîze kir. Lê diya Azad ji gotinên kurê xwe baş emîn nebû, ber bi wî ve meşîya û xwest ji nêz ve lê mîze bike.

— Lawê min, ev ne halê ketin û gêrbûnê ye; birînên te dewsa derbeyan e. Mirov dibêje qey hinekan li te xistiye, diya wî got û berê xwe bi pirs da Selman.

Selman nexwest çavên wî bikevin pêşberî çavên jînapa wî, berê xwe da Azad û li

ser sendeliyê kêleka xwe rûnişt. Azad ji pirsên diya xwe aciz bû:

– Dayê wê kî li min bixe! Çima tu ji min bawer nakî? Ez şimitîm û gêr bûm, bi hêrs got û ber bi serşokê ve çû.

Diya wî ev car berê xwe da Selman:

– Selmanê min, ka tu bibêje lawê min; ci bi we hatiye? Qey tu ne pê re bû yi?
Çawa wisan gêr bû û dev û pozê wî di nav birînan de man?

Selman ji ser sendelî rabû piya, bêyî ku li nav çavên jînmama xwe binihêre:

– Te gotinêñ wîbihîst, çima ji min dipirsî, got û bi rewşekê kelogirî ji hundir derket.

Diya wî hê bêtir şaş ma, fêm kir ku tiştek qewimî bû lê nizanibû ci.

* * *

Azad rojêñ duşem û sêsemê neçû xwendegehê. Ji bili birînen serûçav, hundirê wî jî gelek êşiyabû. Du rojan di odeya xwe de bi nava xwe girtibû û di nava livînan de xwe dualî zîvirandibû. Dêûbavêñ wî car bi car li halê wî pirsibûn û xwestibûn ese-hiya bûyerê fêm bikin, lê bersiva wî ne guhirî; ew ji serê gir gêrbûbû. Diya wî xwestibû dokterekî bîne malê ku li birînen wî mîzeke lê Azad xwe nedabû ber. Ji diya xwe re qet behsa derbeyêñ pihînan ku li nava wî û laşê wî ketibûn, nekir. Dizanibû heke diya wî pêbihisiya, wê li bûyerê bikola û rewş fêm bikira. Ji bo wê jî Azad di mahdê xwe de dernedixist ku çiqas diêşê.

Mamosteyê wî roja din ji bo ku Azad di dersan de ji hevalêñ xwe bi paş de nemîne, dersêñ ku xwendibûn û yên ku wê bixwendina bi herdu hevalêñ wî re şandibû malê. Wê rojê piştî dersê Mirad û Bêrî li ser daxwaza mamoste, cûn mala Azad; wê bi vê hinctê li halê hevalê xwe jî bipirsiyana û rewşa wî ji nêz ve fêrbûna.

Dema diya wî xeber dayê ku du hevalêñ wî hatine, Azad ji nav livînan derket, xwe hineki ediland û li ser paljursiyekî rûnişt. Diya wî di pêş de, Mirad û Bêrî jî li pey wê, ketin odayê. Azad devliken bixêrhatin da herdu hevalêñ xwe û ew dan rûniştandin.

Li ser pîrsa Mirad, Azad bûyerâ ku di serê wî re derbas bûbû, bi şeklekî ku ji diya xwe re gotibû, ji wan re jî gotibû. Mirad li rewşa wî nihêrt, di ber xwe de keniya lê tiştek negot. Mirad ji çiroka wî bawer nekiribû. Her çiqas birînen rûyê wî werma xwe danibû jî, rewşa wî ne ya ku ji serê girekî ketibe. Azad fêm kir ku hevalê wî jê bawer nake, xwest axaftinê bibe ser tiştekî din. Pîrsa rewşa dibistanê û hevalêñ din kir.

Bêrî di bin çavan de li Azad mîze dikir û carina jî ku dor dihatê, behsa xwendede-

gehê û dersan dikir. Heyama ku çavên wê diketin ên pêşberî Azad, hinarakêñ rûyê wê xwiya dikirin, rûyê wê bi giştî sor dibû û dilê wê dikir kute- kut. Azad ev hîssên wê ferq dikir û wî ji Bêriyê hez dikir, lê weke hevalekê. Hê ji bo wan pîr zû bû, difikirî Azad. Jiyanekê têr û tiji li pêşîya wan hebû û eceleya evîndariyê jî tune bû. Pêwîst bû xwendengeha xwe bixwîne, bibe xwedî kar daku bi kêrî xwe û welatê xwe bê. Her wiha pêwîst bû zarokiya xwe jî bijî.

* * *

Azad herdu hevalên xwe di rewşeye ecêb de naskiribû. Xwendengeha wan ï nû hê dest pê kiribû. Niha dest bi xwendeha bilindtir kiribûn û pirraniya şagirtên hevalên wî çûbûn dibistanêñ din yan jî ketibûn beş û sinifên cuda. Pirraniya şagirtên sinifa wî ji xwendeghêñ curbecur hatibûn û hev ne dinasîn. Di nav wan de xortekî bi navê Mirad hebû ku pîr netebitî û belakir hebû. Ji bo ku mezinatî û mîraniya xwe bide îsparkirin û qebûlkirin, kenê xwe bi herkesî dikir û bela xwe li der- dora dixist.

Hê heftiyek di ser destpêkirina dibistanê de derbas nebûbû, Mirad bela xwe li çend kesan xistibû. Bi vî awayî tirsa xwe xistibû dilê pirraniya şegirtên sinifê. Niha jî dora sinifên din bû. Azad ji van kiryarêñ wî gelek aciz dibû lê ne dixwest ku niha têkil bibe. Roja ïnê tehemula wî qediya. Mirad vê carê bela xwe li du keçekan xist û xwest di nav hevalên wan de kenê xwe bi wan bike. Hevala Bêri ku li kêleka wê dirûniş, dengê xwe ji gotinêñ Mirad re nekiribû, lê Bêri diyar kiribû ku ji henekên wî hez nake. Xortê belakir ji bersîva wê aciz bûbû û dengê xwe bilind kiribû. Keçik jî bê bersîv nemabû. Xort bêtir aciz bûbû, hera niha tu kesî wiha ew ne bersivandibû. Li ser vê, dengê xwe bêtir bilind kiribû û destê xwe, weke ku bixwaze lê xe, bilind kiribû.

Azad ji nêz ve bûbû guhdarê vê nîqaş û heqaretên xortê belakir û bersîva keçikê. Kêfa wî, ji roja pêşî ve ji rewş û kiryarêñ wî re nehatibû. Azad ji tiştên wiha hez nedikir. Belakirî û neheqî ne karê wî bû. Li belayê ne digeriya, lê neheqî jî qebûl nedikir. Ji berê ve tiştên wiha tehemul nedikir û niha jî dilê wî tunebû ku qebûl bike. Bi biryar ji cîhê xwe rabû, ber bi xortê belakir ve çûbû, berê xwe dabûyê û:

– Tu şerm nakî ku bela xwe li keçekê dix! gotibû.

Xortê ji nava xwe razî, bersiveke wiha ji Azad nedipa. Ev xortê han kî bû û ji ku derketibû? Kesî li hemberî wî wisa xeber nedabû; wî bi çî xwe û bi ci qewetê gotinêñ wisân jê re digot! Ji xwe ji bersîva keçikê pîr aciz bûbû, xwest acizbûna xwe di rûyê wî de diyar bike. Destê xwe bilind kir ku şeqamekê li Azad bixe. Lî tiştek di

hundirê wî de, ew dida rawestandin. Azad jê netirsiyabû û xwe ji ber destê wî nedabû alî. Ev hê bêtir li ecêba xortê bi bela hatibû û ew hê bêtir aciz bûbû. Ëdî nizanibû çi bike. Azad ji wê rewşa wî ıstîfade kir û hê bêtir bi ser ve çû. Xeletiyên wî bi dengekî bilind, lê bi zimanekî helîm jê re diyarkir. Ger pêwîstbûna, amadeyî şerkinê jî bû. Miradê belakir, ji hêlekê ve li vê mîrxasiya vî xortî ecêbmayî mabû û ji hêla din ve jî di hundirê xwe de dikir biteqîya.

Çaxê gotin jê çênebûbûn, Azad hê bêtir bi ser de çûbû û:

– Te destê xwe bilind kir, daweşîne jî! Li min xe ku ez û tu ji hev re çend gotinan bibêjin! Tu wisa bawer dikî ku mirov bi dengbilindkirinê û bi lêdanê dibe leheng û peyayê xwendegehê?

Mirad bêbersiv mabû, nizanibû çi bike. Dawî pêçiya xwe ber bi Azad ve dirêj kîribû û:

– Tu bisekine, ger tu wisan dom bikî, wê belayeke mezin were serê te, gotibû û bi lez ji sinifê derketibû.

* * *

Azad bi vê bûyerê Mirad û Bêrî naskiribûn. Piştî vê bûyerê di nava Bêrî û Azad de nêzîkahiyek peyda bûbû; bûbûn dost û hevalên hev. Her wiha Azad çend roj piştî re, li hewşa xwendegehê çûbû cem Mirad û pê re xeber dabû. Mirad pêşî nexwestibû pê re xeber de, lê piştî ku Azad bi zimanekî xweş û helîm şâştiyên wî diyarkiribû û riya rast jê re nîşan dabû, nêzîkahiyek ketibû nava wan. Piştî vê û çend axaftînên din, herdu xort bûbûn hevalên hev î herî nêz.

Mirad ji malbateke bi problem dihat. Bavê wî di dema tekosîna rizgariyê, de ji teref polîsên sivil ve hatibû şehîtkirin û diya wî jî du sal şûnde bi mîrekî din re ze-wicî bû. Hê pênc salî dev ji diya xwe û zirbavê xwe berdabû û li cem bapîrê xwe bîcîh bûbû. Ji ber ku zirbavê wî lê tadeyî neke, diya wî dengê xwe ji çûna wî re neki-ribû.

Şehîdbûna bavê wî û jinûve mîrkirina diya wî, li ser Mirad tesîreke mezin kiri-bû. Li cem bapîr û dapîra xwe jî bi tenê û serberdayî mabû. Têkiliyên wî bi xorten serberdayî re çêbûbûn û şeklê jiyana wî ketibû riyeke cuda. Mirovekî sar, bêhîs û belakir jê derketibû. Tenê ji zor û lêdanê fêm dikir. Jiyana bê xire- cir û bê bela, jê re jiyaneke bê tam bû.

* * *

Bêrî dixwest zû rabe, lê heta wê rewanî nexwar, diya Azad ew berneda. Piştî şerbet

jî vexwar, Bêrî rabû û çû malê. Piştî herdu heval bitenê man, Mirad xwe nêzî wî kir û jê pîrsî:

– De ka ji min re bêje; ci bi serê te hatiye?

Azad xwest ku çîroka xwe dubare bike, lê Mirad nehişt bipeyive:

– ... lê vê neqilê ya rastî bêje!

Azad hinek fikirî û berê xwe da Mirad:

– Ez dê bi şertê ku tu ji kesî re nebêjî ji te re bêjim, got û piştî soza ku ji kesekî re nebêje jê girt, bûyer ji hevalê xwe re got.

Mirad ji acizbûnê ge radibû, ge jî rûdinişt. Dikir ku lasê xwe bixwe. Diranên xwe diqiriçand û destê xwe li hev dixist. Dawî ji Azad re wiha got:

– Ger ev jê re ma, bira ji min re jî nebêjin Mirad!

– Ji bîr neke, te soz da min ku tu dengê xwe nekî, got Azad.

Mirad serê xwe di ber xwe de hejand:

– Belê, min ji te re soz da ku ez ji kesî re nabêjim, lê ez sozeke din jî didim ku ev jê re namîne!

Mirad li ser dawxaza Azad û diya wî bi wan re şîv xwar û hê çû malê.

Azad roja din vege riyanabû xwendegeha xwe. Herkes bi hatina wî kêfxweş bûbû û dibistan dîsa şen bûbû. Wî jî bêriya dibistanê û hevalên xwe kiribû.

Selman stûxwarî û şermezarî li halê Azad pîrsî, lê rûyê wî ne digirt ku zêde bi ser ve here. Ji bêdengmana xwe ya bûyera çend roj berê, pirr şerm dikir. Azad jî jê sar bûbû; Selmanê ku hewqas jê hez dikir û bi hêviyên mezin lê mîze dikir, ne li gora baweriyên wî derketibû. Tevî vê jî tu niyeta Azad tunebû ku meselê mezintir bike û ji kurapê xwe bixeyide. Azad bîryar dabû ku ji niha pê ve Selman tenê kurapê wî bû, lê ne hevalê wî bû.

Sînor û berpirsiyariyê hevaltiyê bêtir fereh bûn. Lihevpîrsîn û li ser hev qewimandin, piştgirtin û rûmetgirtin, bawerî û hezkirin diketin nav van sînoran. Azad hevaltiyê wisa fêr bûbû, wisa dizanibû. Ger ne wisa bûya, tu maneya hevaltiyê jî nedima. Ji lewre jî rûmet û qîmeteke pirr mezin dida hevalên xwe û hevaltiyê.

* * *

Roja duşemê heyama ku Azad ji dersxaneyê derket û li hewşa dibistanê çend hevalên xwe dît, pê hesiya ku Osmanî tro nehatibû dibistanê. Li gorî gotinan, çend xor-tên ji dervayî xwendegehê di riya gund de ew zevt kiribûn û têra wî li xistibûn. Şagirtan fêm nekiribûn bê çîma li Osmanê feqîr û bêdeng xistibûn. Ser û çavên wî

bûbûn birîn û destê wî yê rastê hatibû şikêndin. Piştî ku Azad bi bûyerê hisiya, bi milê Mirad girt û ew bir cîhekî nepenî. Ji hêlekê ve këfa wî hatibû ku Mirad li ser wî qewimandibû, lê ji hêla din ve nedixwest ku ji bo wî mesele mezintir bibe. Her wiha li pey heyfê ji nedigeriya; heyfa li hember hevwelatiyên xwe, tu kesî negîştandibû derekê û ji feyde bêtir, zerarê dida dora xwe.

Dema ku bi tenê man, Azad pê re xeyidî û:

– Te dîsa bi ya xwe kir; min ji te re negot ku tu têkilî wî nabî! got.

Mirad devliken bersiv da:

– Ez bi şerefa te sond dixwim ku min ew nedîtiye û destê xwe jî nedayê. Lê ji bîr neke ku ger kî bi kê karibe û lêbixe, dê ev welat di xwînê de bixeniqe. Ez vê yekê ji te fêr bûme, ger ne rast be, bêja ne rast e.

Azad dengê xwe nekir. Bi madekî xeyidî ji cem Mirad dûr çû. Mirad li pey wî baz da û bi ken:

– Tu çîma ji min dixeyidî! Tu bawer dikî ku dê ev jê re bimana? Tu hevalê min û ez amade me ku ji bo te, serê xwe bidim şikandin.

Azad li hevalê xwe mîze kir, pê re bisirî û herdu heval di kêleka hev de meşyan. Mirad li ber derî destê xwe li piştî wî xist û herdu bi hev re ketin xwendegehê.

Jiyan pirr ecêb bû, kurap û hevalê wî Selman ku her tim bi hev re bûn û weke du birayan bêyi hev nediqedandin, li ser Azad ne qewimandibû, lê Miradê ku demek berê bi hev re şer kiribûn, heyfa wî ji xorî bejinbilind hildabû.

Hevaltiya ku di serê wî de cih girtibû, jinûve hat bîra wî. Bêhna wî derket, bevvê wî xweş bû. Hevalî tiştekî xweş, birûmet û qedirbilind bû. Dîsa baweriya wî bicîh bûbû û dilê wî xweş bûbû. Bi kêf û serbilind tevî hevalê xwe kete dersxaneyê; bi hêvî û devliken li dora xwe mîze kir û bibawerî li cîhê xwe rûnişt. □

Rezê gewr de tişt nema

Rezê gewr de tişt nema
Di payîza paşin de
Talanbûyi mîwa jar
Dêlî tazî, perîsan
Ne j' gûşiyên dîlbij û
Pelên hêşînên jînbexş
Ku lê xeml û xişir bûn
Ne nav ma jê, ne nîşan.

Çerxa zeman zivirî
Di gera xwe, bê hay lê
Ji evîn û hezî û
Gihîştina kemalê
Bêfam e, çawa fêm ke
Ji hêvî û xeyalê
Ew bi gera xwe bili
Wekî din tune l' balê

Rezê gewr de tişt nema
Heywax! zemanek rez bû
Hêvî bû di biharê
Ji rezvan re merez bû.
Çerxa zemanê bêfam
Payîz anî bi serî
Zeman bê fam û fikir
Bê his û bê xerez bû.

ROJEN BARNAS

Di hejmara 23'an de, di rêza dawî ya şîra R. Barnas de "û"yek ketiye. Rastiya rêza dawî ev e:
"Dest bi dest û li nik te."

Hewî

Beş: 3

XEMGİN TEMÊ

Cih li ber kaniyê, piştî hefteyekê, roja desgîranê, Hemo li bin darê rûniştî ye, li bilûrê dixe, bi kul û derd e. Şêrîn tê ser avê, hênceta wê ya ku Hemo bibînê hebû, Hemo çav lê ket, bilûr danî erdê.

Şêrîn: Diyar e tu gellekî bi kul û derd !!

Hemo: Te kul û derdên min dijwar kirin, te birînê min sütin.

Şêrîn: Ne bi destê min e, ma ez dikarim çi bikim?

Hemo: Dermanekî ji bo min peyde bike. (*Şêrîn li tenışta wî rûniştî û destê xwe danî ser serê wî û giriya.*)

Şêrîn: Dermanê te ez im, lê ez jî di behra kûr de wenda bûm.

Hemo: Çima tu wenda bûyi? Te çima qebûl kir?

Şêrîn: Çare nemabû, ez jin im, bê çare bûm.

Hemo: Min tenê nehêl, dûri min nekev Şêrîn.

Şêrîn: Ma ka ez ê çi bikim? Ez bûme jîna Şêxmûs Paşa, wê sibehî bêن min bibin.

Hemo: Te ez kuştım, wê jîna bê te ji bo min bibe jehra silêmanî.

Şêrîn: Ne sûcê min e, sûcê bavê min e Hemo.

Hemo: Sûcê ku ez ji te hez dikim, ez jî insan im, lazi me te qebûl nekiriba.

Şêrîn: Hemo ez jî ji te hez dikim, bawer bik Şêrîn, ji min bawer bik.

Hemo: Ez ji te bawer dikim Hemo, lê te ez bi tenê hiştım, min tenê nehêl. (*Ew maç kir, serê wê danî ser dilê xwe.*)

Şêrîn: Ez nikarim bavê xwe fedîkar derxim.

Hemo: Çima ew te fedîkar derdixe. Ew te dide ser hewiyê.

Şêrîn: (*Hinekî guhdar dike û bi dû re*) Hemo divê ez biçim, dê haziriya min bikin.

Hemo: Neçe, Şêrîn li nik min be.

Şêrîn: Ez nikarim, nikarim, divê ez biçim, divê ez haziriya xwe bikim.

Hemo: Neçe, ka em hevdu birevînin, ji vir dûr bikevin.

Şêrîn: Na Hemo, na, dê me bikujin, dê me serjê bikin.

Hemo: Nexwe tu bi a min nakî, tu dê herî û em ê nema hevdu bibînin?

Şêrîn: Em ê hevdu bibînin, ji min aciz nebe, ji min nexeyîde, tu xort î, lê te ez pîr kirim.

Hemo: Na Şêrîn, na, neçe,bihêl ez bi te şâ bibim. (*Şêrîn rawestiya. Herdu bi hev re giriyan û hevdu maçî kirin. Ji dûr ve du kes diyar bûn.*)

Şêrîn: Hemo, wa du kes ji vir ve têr.

Hemo: Ha...ha, rast e, du kes diyar in.

Şêrîn: Ji bo ku me nebînin, divê ez biçim.

Hemo: Waye nêzîk dibin, bi gumana min, Eslan û Xelo ne.

Şêrîn: Rast e, herdu ne, va ez çûm. (*Ew maç kir û rabû.*)

Hemo: Xezal... Xezalê delalê meçe avê weyî weyî

Wî li pey te têno delalê meçe weyî weyî

Wê ji te bistênin delalê siwarê Axê weyî weyî

Wê ji te bistênin delalê Kembera navê weyî.

(*Bi tenha xwe distira. Eslan û Xelo gibijtin, zirne di destê Eslan de ye û def ji li milê Xelo ye.*)

Eslan: Qewet be Hemo.

Xelo: Qewer be Hemo.

Hemo: Xwedê qewetê bide we û rehmeta Xwedê li dê û bavê we be.

Eslan: Diyar bû ku bûk hatibû avê?

Hemo: Belê, hatibû avê.

Xelo: Çima wê avê nebe, dê sibehî wê buguhezin.

Hemo: Xêr e, qey hûn hatine dawetê?

Eslan: Erê, erê em hatine dawetê.

Xelo: Em ê iro têr goştê berx û mîhan bixum.

Eslan: İro kêf û şahî li gundê we heye.

Hemo: Kêf û şahî ji xwediyê dawetê re ye, ne ji bo me ye.

Xelo: Çima? Gundê ku dawet û dîlan lê be, xelkê wî hemû kêfxweş in. (*Def ji milê xwe kir û danî erdê.*)

Eslan: Ehmed Axa karekî bê terî ye, çawa keça xwe da ser hewiyê?

Hemo: Xebera te ye. Şêrînê keçekte rind û ciwan e.

Eslan: Pirr delal û nazik e, dê çawa di ber wî meymûnê Şêxo de razê?

Xelo: Hezar keçê min hebûna û hemû jî bê mêt mabûna, min yek nedida Şêxmûs Paşa.

Hemo: Heçê axa ne, tim û tim li bilindbûn û malbatê meyze dikin. Ji ber wê yekê Ehmed Axa keça xwe da Şêxmûs Paşa.

Eslan: Heger Şêxo bixin parîza terewulan, wê dinya hemû bê temâsekirinê. Ji ber

ku rengê wî wek ê meymûnan e.

Xelo: Ku werîsekî bikim stukura wî û bibim li gundan bigerim, ez ê çewalek pere bidim ser hev.

Hemo: Çawa be perên wî hene û Paşa ye.

Eslan: Keçen ciwan, xortan dixwazin, ne kalên diranketî.

Xelo: Her kezîzerekê, simbêlsorekî dixwaze, ne pîrevoketî.

Hemo: Şensê wê rebenê wusa bû.

Eslan: Ku dabûna min çêtir bû, qet neba min ê jê re li zîrnê daba. Ma wê Şêxo bikaribe bi çi dilê wê xweş bike?

Xelo: Na bira dabûna min çêtir bû. Ez xort im û ji te ciwantir im.

Eslan: Tu her tenê dizanî li defê bixî, lê ez dizanim li defê, zîrnê, kemançê û temborê hemûyan bixim.

Xelo: Tu xwedî jin û zarok î, lê ez xort im.

Eslan: Zikê te mezin e, tu bê ser û ber î, lewra ez ji te xweşiktir im.

Xelo: Ez xwedî zend û bend im, keça ciwan, lawikê xort dixwaze.

Eslan: Ez çawa bim, ez dîsa ji Şêxmûs Paşa xweşiktir im.

Xelo: Ev rast e, lê ne ji min.

Hemo: Hûn li ber tava heyvê direqisin. Hûn pev biçin, pev neçin, nema feyde dike. Şêrîn bû jina Şêxo.

Eslan: Rast e, tu rast dibêjî.

Hemo: Şêr, li ser jînê di şeran de têن kuştin, kesên zane bi kul û xemêن jînê dimirin, lê kesên nezan jîneke xweş û durist dijîn. Ji ber ku ew ji jînê fêhm nakin.

Xelo: Ax... Ax xezal...

Hemo: Ka Eslan ji me re bi zîrnê stirana Xezal Xezal bibêje. Derd û kulên min pîrrin, ji ber ku li gundê me evînê dikujin.

Eslan: Gundê ku evînê bikuje, dê ne serbest be.

Hemo: Hûn mitirb evîniyê fêm dikin, hûn tovê wê diçtnin û li gundan belav dikin, hûn bi dengê def û zîrnê evîndaran şiyar dikin.

(Eslan zirne kir devê xwe, pif dayê û Xelo rahişt defê û danî ser zikê xwe. Dengê zirna Eslan bi ser kaniyê ket û stirana Xezal-Xezal bilind kir. Hêsi-rêñ Hemo bariyan. Xelo û Eslan rabûn û hêdî hêdî ber bi gund de mesîyan. Hemo rûniştî ma û guhdarî kir, digiriya, dilê wî bi kul û keder bû.)

Dawî

Xezal li kurê xwe digere

SIDQÎ HIRORÎ

Pareyên wê jî nebûn mewlûdekê pê bide bona ku ew kurê wê yê dawîn bi saxlemî bizivre bo cem wê. "Mewlûd û bes! Dê rûha xwe pêşkêş bikim bes ew delalê min careka dinbihêt ve bo ber çavêñ min", Xezalê ji dil ev digot û amade bû ku bich bîne. Çi cih neman neçûyê û ci dergeh neman nequtan bo ku bizanibe ka kurê wê li kîderê ye û bona ku çavêñ xwe bi dîtina wî kil bide. Erbil û Mûsil û Kerkuk û Bexda têkvedan û gire gir û kenkene neman neçû nik. Got gotk û pis pisêñ dilgîr xema wê bêtir lêdikir û dînyaya mezin li ber çavêñ wê biçûk û tarî dikir. Ew Xezala wextekî bi ciwanî û giroviriya navçav û bejna xwe ya dirêj pê gotî bû niha pirr lawaz bûye û xeman qurmiçînên xwe yên diyar li ser dêmê wê çêkiri-ne. Hey pa wê jî çiyayêñ xewna di nav xwe de dihilpisartine serêk û digot xwe "dê belkî vê carê kes bela xwe li me nexe û bihêlin em bê şer û qerqeş, henna çawa be bila bibe, jiyana xwe li vê derê bibin serî". Lê di çend gavekan de hemû qewmî. Ne babê Ümêdî û ne jî hersê birayêñ wî û ne jî zelam û xurtêñ kempa Quştepeyê li mal û di kempê de hiştin, hatin hemûyêñ nêr girtin û birin. Ew çend rojek bûn Ümêd li Erbilê bû, ji xwe re li ser avahiyekî paletî dikir. Babê wî gotê ku hukumet wenake ew li derveyî kampê bo demeka dirêj bimîne û bila zû vebigere mal. Xezalê

jî her çend rojekan çend gore û çend lîfkekêن serşûştinê çêdikirin û dibirin Erbilê û li wê derê difirotin firoşgehan. Bi wî pareyi debara xwe û mala xwe dikir. Ne debareke baş lê ji birsan nedimirin û xaz xazokî nedikir. Di rastiyê de piir këfa Ûmêdî bi wî karî hatibû û ne di xema zehmetî û westiyanê de bû. Ji ber ku wî dixwest bi wî awayî pareyekî bicemîne serhev û destê Şewnimê bixwaze û bike şahî û govend. Şewnim du salan ji wî mezintir e. Sal û meha ji dayikbûna wê û Ûmêdî baş li bîra Xezalê ne. Ûmêd sala 1961ê, di meha Îlonê de, çend rojekan piştî wê roja ku firokeyên Ebdulkérîm Qasimî tê de Derbendî Bazyan bombebaran kirî, ji dayik bû û hîngê babê wî pêşmerge bû digel Barzanî. Şewnim piştî bûna Ûmêdî bi du salan ji dayik bû û Xezalê roj ji li bîr e; meha tabaxa 1963ê, di eynî rojê de ku leşkerê Ìraqê bi serkêsiya mirovkuj Sidiq Mustefayî bi sedan ji xurtêñ bajêre Silêmaniye girtîn û 86 kes jê li ber çavêñ rûniştivanêñ bajarî bi saxî di çalekê de binax kirîn. Xewna xezalê jî ew bû ku Ûmêd, ku ji hemû kurêñ wê mezintir bû, û Şewnim bibin jin û mîrêñ hevûdu û ew neviyêñ xwe, zarokêñ wan, bi çavêñ xwe bibîne.

Di salêñ 1976 û 1977an de gundêñ wan li devera Mêrgesorê ji aliyê hukumeta Ìraqê ve hatin vala kirin û xwecihêñ wan bi darê zoñê li kempêñ Herîr û Diyana û Behirk û Quştepeyê hatin nîştecê kirin. Mêrê wê vê carê bi wê û zarokan re bû, ew jî ji ber ku pêyekî wî yê seqet bû. Di Şerê Rûzgarîxwazê Îlonê de gelek caran hatibû birîndar kirin û di carekê ji wan caran de pêyê wî yê rastê bi dijwarî hatibû birîndar kirin û ji gozikê hatibû firandin. Bi arîkariya gupalî bi kuttekî birêvedicû. Nikarîbû karekî bike ku jiyana mala xwe pê birêvebibe û weha hemû barê malê ketibû ser milêñ Xezalê. her ji ber hindê jî Ûmêdî bizaveka mezin û berdewam dikir ku karekî bi dest xwe bixe ji bona ku hem bi birêvebirina jiyana xwe ya taybetê barê dayika xwe sivik bike û hem jî bikaribe arîkariya wan bike.

Xezalê gelek cara digot xwe "ma dê çawa kurê min vebigere mal, ma ka mal û dê ji kîve bizane dayika wî li kîderê ye". Piştî girtina mîrî û kuran û nemana zelaman di kempê de, Xezalê jî kemp berda. Li pêşiyê weku pirrraniya jin û qîzan dihate Erbilê û li ser cehdeyan xazxazokî dikir. Lê xwecihêñ bajarî di pirrraniyê de ji wan re arîkar bûn. Wexta destê xwe dirêjî kurdekkî bikira qet destê wê yan destêñ hevalêñ wê vala nedihatine vegerandin. Lê rûniştivanêñ Erbilê bi vê jî qayîl nebûn û xwes-tin li wan bi xwedî derbikevin; evca çî li cihê karî û çî li mal kar dan wan bona ku bivehewyêñ û nekevin kûlanan û rezîl nebin. Weha Xezalê jî cihê xwe di nav mal-batekê de li bajarê Erbilê dît. Gelek kesan pirrs jê kir ka çîma ew naçe bo nik Me-hemed axayî û pirrraniya xelkê ku wê nas dikir jê dixwest ku biçê cem wî jî, belkî ew bikare kurê wê bide berdan. Weha lê hat ku xwe hewceyî cehişkan jî bike. He-

ke Ûmêd yê saxba nedîhişt ku biçe nik çi axayekî, lê dayik e û dilê wê li dû kurê wê ye û dê biçe cem herkesekê bê bila bibe bes kurê wê ji wê re vebigerîne.

– Eve ji kengî were kurê te berzebûye; Mehemed axayê zikmezin û bi şel û şepik ji Xezalê pirrsî.

– Ezbenî ne berzebûye lê hatiye girtin, Xezalê gotina axayî rast kir.

– Girtin?! Eve tu çi dibêjî hurmet, kî wî digire?

– Ma dê kî be ji bilî hukumetê?

– Hukumet! Ma heke hukumet kesekî bigre dê bo çi bi veşarkî wî bigire! Ma ew ji kesekî ditirse?!

– Li ber çavên min girt. Ez li mal bûm dema leşker hatî û ew birî û ez rahavêjtîm û nehêlayî ez pê re biçim û gotin ku karê wan pê heye û bêhneka din dê bizivire mal û heta niha nehatiye ve.

– Bawernakim wan girtibe û ew tiştên wilo nakin.

– Eza dibêjîm te ku ez bi xwe li mal bûm dema revdeka polisên asayıshî hatin bo nav mal û bangî wî kirî û ji wî pirrsîn ka babê wî li kîderê ye. Roj jî II Çileya Pêşîn ya sala 1983ê bû. Wî jî gotê ku we ew girtiye û wan bi guhlêbûna wê tawanbarkirina wî, xwe tingijand û xwe ji wî xeyidand û jê xwestin bibêje ka çawan hatiye girtin û wî jî rastî got ku digel wan çend hezaran hatiye girtin û weha dest dane çingilên wî û ew bi xwe re bir.

– Ew çi çend hezar in ku tu dibêjî ku hatine girtin?

– Ma haya we ji vê dinyayê nîne?! Nê di navbera iê heta 10ê meha Tebaxa 1983ê de ji kempên Herîr û Behirk û Quştepe û Diyanayê nêzîkî 8 hezar zelam û xurt di navbera termenêñ 12 hera 70ê saliyê de hatin girtin û em nizanîn ka kîve birine û ka çi hatiye serê wan.

– Hukumet ji qesta tiştekî weha nake. Diyare wan tiştek kiriye yan bi xerabî qala hukumêtî kiriye. Xuyaye li ber ezmanê xwe nerawestane û ezmanê mirovî darkokê serê mirovî ye.

Xezalê çîrok hemû bo axayî vegêra. Axayî xwe xişîm kir, her weku ne li vî welatî dijît û her weku ne xelkê van devara ne. Axayî ew bê hêvî kir û gotina wî ya dawiye bo Xezalê ev bû "Se her se ye çi reş e û çi sipî ye." Dema ku axayî ev gotiyê Xezalê jî devê xwe li ber vekir û kula dilê xwe li wir bi ser axayî de rijand. Lê ma dê gehite kîderê, axa ye û xwefiroş e û dûvelankê Bexdayê ye. Hinek axa hene dilê xelkê xwe bi derewan xweş dikin, evî hema bi yekcarî agir berda dil û hinavêñ wê. Dibêjeyê "Nexêr, divê kurê te tiştekê xerab kiribe bona ku li serbihête girtin." Ma kuîe min çi tişte xerab kiriye?! Gote wan ku we bab û birayêñ min girtine? Ku min jî babek

hebû û navê wî filan bû, rojekê reşekên sultanî hatin û ew bir? "Me girtî kurê min Ümêdî xeletî kiriye, ma kurên dî çi kiribû? Ma babê wan yê seqet çi kiribû? Babo, min girtî hemî binemala min ya xerab bû, ma ew çend hezar kes bi çi gunehê hatine girtin?" Axa dibêjeyê "Here mala xwe rûne xwarê û serê neêse pêwistî bi çi der-sokan nîne" De vêca Xezalê were ji xeman ne peqe. Mal lê wêran bû û hemû kesen wê ji wê standin; mîr û kur û kes û kar û hêvî bo jiyanê û êmnahî jê re neman û hê ya ji axayî ve ser ji bo van hemûyan na êse. "Eve jî kulecergîbûn e." Kurê wê rast digot ku »mirin ji xweşikandinê bo axa û ziktilêr û çepelên weha çêtir û bi namûs-tir e«.

Rojekê hindeka jê re behsê Rêxistina Netewên Yekgirtî kir ku ew rêxistineke navnetewî ye û berevaniyê ji mafêñ mirovan li seranserî cîhanê dike û dewletên gitte gir û mezin û xwedî hêz piştevaniya wê dikin. Xezalê çend rojekan hizra xwe di hindê de kir ka çawa pirsa xwe bigehîne wêderê. Rojekê çû cem neviyê Xecîce xanimê ku cîranêñ wê malê ne ya ku ew di nav de kar dike û kaxezek bi kurdî pê da nivîsandin. Deqa kaxezê jî weha bû:

Hêja Rêxistina Netewên Yekgirtî!

Ez Xezala Îsivê Gundî me. Eve salek e kurê min Ümêd û berî wî jî bi du mehan bab û sê birayen wî li ser destêñ hukumeta Îraqê hatine girtin û ez çi jê nizanim. Min zaniye ku we gelêk pê çêdibe û destêñ we dirêj diçin. Hân bi Xuâlê kin ji hukumeta Îraqê bipirrin ka çi bi serê wan hatiye, sax in yan mirine. Heke hûn bo mina bê xwedî vî karî bikin ez heta hetayê qencîya we ji birnakim.

Xezala Îsivê Gundî

Xezalê xwest ew bi xwe, bi destêñ xwe, nameyê bibe postê lê neviyê Xecîce xanimê, her çende jiyê wî çarde sal bû, baş dizanî heke ew kaxez bikeve di postê de bêgu-man dê bikeve nav lepêñ asayışa hukumetê û dê paşî û ji ber wê kaxezkê belayeke din jî bi serê Xezalê binin. Lewma wî wenekir ku Xezal kaxezkê bibe û wî ew qayîl kir ku ew li barî wê, nameyê bibe postê.

Xezal ma li benda bersiva nameya xwe ji Netewên Yekgirtî û wê nedizanî weku kurd dibêjin "navekê giran e û gundekê wêran e" û wê nedizanî ku neviyê Xecîce xanimê piştî ku ji cem wê çûbû û li şûna ku nameyê bibe postê ew dirand û havêt bona ku nekeve nav destêñ desthilatdarên Îraqê û bo ku Xezalê ji destêñ wan yên çepel biparêze. Xezal rojekê ji bajarî vedigere mal û dibihîze ku hindeka pirrsyara wê kiriye û li dû wê geriyane, lê nexwestine bibêjin ka wan ci ji wê divêt û gotine

eger ew hat ve mal, bila biçe bingehê asayışê "emnê". Yekser Rêexistina Netewêن Yekgirtî û nameya wê hatin bîra wê û gote xwe »diyar e wan nameya min standiye û xwendîye û ji Bexdayê pirrsine û ew neçar kirine ku nûçeyekê li ser kurê min bigehînin min«. Cîranan û gelek kesên ew nas dikir jê xwestin ku neçe bo nik asayışê ji ber ku mirov nizane ka dê çi li wê derêbihete serê wê û neku wê jî weku kurî bigrin. Lê Xezalê bîryara xwe dabû ku ji bo zanîna çarenivîsa kurê xwe, her dereka be bila bibe, biçeyê. Wê digote xwe "ma min çi maye li ser darê dinê ji bilî wî kurê wan girtî. Ez her behsa bab û birayêñ wî nakim ji ber ku ew sed der sed nemane û hatine kuştin lê belkî Ümêd hêj sax be. Ew hindê ji xwe şerîm kirî û mit e, ez bawer nakim ew wî iza bidin. Ümêdî xwe çi cara taloqetî siyasetê nekiriye li çi derekê jî ezmanê xwe ne li dijî hukumetê û ne li dijî çi terefekê din dirêj nekiriye." Xezalê dizanî avahiyê asayışê li kîderê ye. Ew gelek cara çûye ber derê wan û pirrsyara kurê xwe ji wan kiriye û wan nehiştiye ew çi cara bikeve hundurê wî avahî. Cara dû-mahiyê bi dijwarf pê re peyivân û gef li wê kirin û gotinê eger ew wê careka din li nêzîkî wî avahî bibînin, dê wê bigrin. Wê jî gote wan "bila, baş e, min bigrin, lê min bibin wê girtîxaneya kurê min tê de." Wan jî henekên xwe pê kirin û gotinê "ma girtin weku programa stiranêñ daxwazkirî ye" û gotinê "hema me tu girtî tu bizane êdî tu bi saxî ji dest me dernakevî."

Vê carê Xezalê berêxwedayê ku nehate derêexistin û polisekê asayışê yê kelex mezin û zik li ber şorbûyî û simbêl dirêj, weku hejmara heşt ya erebî badayî, ew bire di hundurê avahî de. Wê erebî nedizanî, evca wergervanekê kurd jê re anîn û ew jî asayış bû û wî gotina yê ereb û ya wê diwergerandin:

- Te kurê xwe divêt, yê asayışê pirrsyar kir.
- Belê qurban, min divêt, Xezalê ji keyfa bihîstina wê pirrsyarê xwe negirt û zû bersiv da belkî zûtir kurê wê bidinê.
- De baş e, lê bona ku tu kurê xwe bibî divê tu 60 dînarân bînî.
- 60 dînarân! Bo çi û ez ji kîve bînim!?
- Tu ji kîve diînî ew problema te ye, manê te kurê xwe divêt û bo ku tu wî bistînî divêt tu 60 dînarân bidî heke tu wî nabînî.
- Hema hûn kurê min bidin min ez dê çim 60 dînarân bi her çi rengekî be peyda bikim.
- Heta ku pare nekevin nav destêñ me tu kurê xwe nabînî. Evca here pareyan peyda bike û em subehî êvarî wî diînîn mal û tu jî heta subehî êvarî pareyêñ xwe durist bike.
- Hûn dizanîn ez li kîjan malê dimînim?

– Ma kesek heye em nizanin ka ci dike û ka li kiderê rûdine û ka ci dibêjel polisi ev got û keniya xwe bi Xezalê kir.

Ci nemabû ji kêfan de şeper bi Xezalê ve çebibin, kurê wê, Ûmêd yê sax e û su-behê êvarî vedigere mal. Ev ji her kesekî re ku di râyê de lê rast hatî got. Lê tiştekî Xezal tirsand; ew jî ew xem bû ya di navçavê wî xelkî de yê ku di râyê de bi wê re dipeyivin û guhdariya wê û nûçeya wê ya nû dikir. "Lê kes derdê dayê nizane û xwe Ûmêd ne kurê wan e bona ku kêfa wan weke ya min bi vegera wî xweş bibe" Xezalê ev gote xwe, lê her wisa jî gelek supasdara wî xelkî bû, ji ber ku her kesekê ew dîtî û guh li gotina wê bûyî ji wê xwest ku biçe mal û xema pareyan nexwe û dê hetâ subehî 60 dînar jê re bihêne peydakirin.

Êvara oja dîtirê seet çar Xezal bi tenê nebû û ne bes cîrana wê Xecice xanim û neviyê wê li wir bûn, lê gelek hatibûn wê mala ew lê. Xezalê pitranî jî nas nedikir û hemûyan jî pare ïnandibûn; her kesekî li gor pêçebûna xwe. Lê 60 dînar xirvebû-bûn û di destê Xezalê de bûn û wê her dihejmartin bona ku jê pişt rast bibe ku kêm nînin û paşî polis ji ber dînareka kêm hêcetan lê nehilbêxin û paşî kurê wê bibin ve.

Xezal pirri bi kêf bû; dê kurê wê hêt û dê wî bi hemû dil û canê xwe himbêz bi-ke, dê wî di dilê xwe de hilbigire û biveşere bona ku êdî hevrûşî ci belayan nebe. Ev hemû xelke li ser xatira wê û kurê wê hariye. Lê "çima ho bi xem in" Xezalê ji xwe dipirrisi. Wê birtyar da ku yekser daweta kurê xwe û Şewnimê bike. Dibéjin ku ge-lek kes destê Şewnimê dixwazin lê "ew şû bi kesekî ji bilî Ûmêdî nake û ew li ben-da wî ye" Xezal ji Şewnimê bi bawer bû. Dê paşî Ûmêd karekî bi dest xwe bixe û dê paşî xaniyekî di bajarî de bi kirê bigirin û dê neviyên wê hebin û dê çavê xwe bi-de wan neviyan û dê wan mezin bike. Xezal di van malkulyanan de bû dema rev-deya zarokên cîranan ku li kûlanê bûn bi xardan hatine hundurê xanî û gazi kir:

– Xaleta Xezal tirimbêla "emnê" li ber derî ye û pirrsyara te dikan.

Xezal jî her zû ji cihê xwe rabû, bi destekî 60 dînar û bi destê dî dehmanên fista-nê xwe û bi wê pîratiya xwe weku keçeka çarde salî bezî. Kêfa hatina kuri, Ûmêdê wê, terzink anîn laşê wê û xwe li rûniştiyan negirt û ci nemabû pê bide ser kesekî yan çend kesekan ku wê ageh ji wan nebû û ber bi derî çû û gazi kir:

– Kurê min hat, Ûmêd hat, û tilîlî ji devê xwe berdan û rondikên keyfê ji çavan barîn.

Li ber derî hemû tişt hatine guhertin û weku xwe neman. Xwecihêن taxê bêdeng û bi dêmên xemokî li pişt wê û li dewr û berên wê bûn. Zarok nêzîktir bûn û ew jî ne weku caran bûn, ne xende û ne qar qara wan bû, ew jî dêm melûl û stûxwar

bûn. Tirimbêlek li ber derf bû û çend şefehekên ji dêmên wan xuya ku ereb bûn, rawestayî bûn û darbestek li ber pêyên wan li ser erdî bû û patekê sipî li ser bû. Yekî ji wan zebelehan pate ji ser kelexî havêt û ji Xezalê pirrsî:

– Tu vî nas dikî?

Xezal di cih de hişikbû û mîna amîrekî temasayı cendekî kir. Çav lê qoqilandî, difin jê vekirî, dêmekê ji wê re neniyas. Kurê wê du çavêr reşen mezin hebûn û ev bê çav e. Difna wî di malê de ji ya hemûyan biçûktır bû û ev bê difn e. Pirrça wî ya reş bû û her dirêj dihêla û ev yê bê pirrç e û ser lê rût û pirrî birîn û xwîn e.

”Na , ev çi ji min dixwazin, eve henekên xwe bi min dikin.” Xezalê gote xwe.

Dema polîstî bo cara sêyem bi dengekê dijwar û bilind pîrtşyar ji Xezalê kîrî ve, Wê yekser gotê

– Na, nexêr, ev ne kurê min e, ez vî nas nakim.

– Eve kurê te Ûmêd e û te viya eve me bo te îna, yê emnê bi zimanekê pirrr nexweş û çivêl ev gote Xezalê.

Bi bihistina wan peyvîn polisi çawa elekterik kesevê bigre weha laşê Xezalê ji seri heta binê piyan velerzî. Pare di destê xwe de givaştin, qirmiçandin û ber bi kelexî çû û parc ji destên wê yên xav û sistbûyi ketin erdî. Yên asayışê pare rakirin û ji wê derê livîn û çûn. Li nêzîkî kelexî Xezalê hest bi hindê kir ku tiştek wê û wî kelexî digehîne hev. Daçemya ser, bona ku baş berê xwe bideyê, lê ji nişka ve xwe rast kir ve û kire qêrî ”na, nexêr...Ûmêd sax e û namire...Ûmêd nahête kuştin” digel wê qêriya xwe Xezala Îsivê Gundî kete ser kelexê kurê xwe û ranebûve û xwecihêne taxê û rendekê û bajarî taziya dayikê û kurî, bêdeng, li dûrî hêza desthilatdarî, di dilên xwe de kir. □

Merheba hêviya min

ZEYNEL ABIDİN

Di rojekê teng û bêkêş,
Tu li ber dilê min hatî dînyayê.
Êş bûn derman,
Şev bûn ronahî
Û min hemî bîranînên xwe ji bîr kirin,
Tu bûyi sersala emrê min
Û destpêka dilşahiyê...

Merheba hêviya min
Bîrûbaweriya min,
Janeke pêwîst û
Dijwartir ji girîngîyên xwezayê,
Hebûna te ye li ser tunebûna min,
Xwe nûger dike, diafirîne û
Diwelidîne wek bihareke tîr
Wek zozanekî Evra!
Tenê bî li nav çiyayênilind
Û hêşinayî bêdawî,
Ne xem e,
Bê guman
Sîngêñ te wek çetelêñ agir
Kenokiyêñ te zelaliya avê,
Dizanim, dê biherike ji ewrêñ bişîn,
Li ser axa Kurdistanê...

Lê helbet hêvî ji birîndar dibin
Dişkêñ
Dîgirîn û
Bi ser de jî,
"Hêşirêñ çavêñ êşêñ me hene;
Wek latûniyan gotine,
Lê dîsan jî hêvî,

Bawer bike, pêdivitir e ji nan û avê
Di vê cîhana bê mirovahî de.
Ji ber vê ye, min
Ji girîneke zer
Û ji nêrîneke bi keder,
Li ser tunebûna xwe te anî.
Ji ber vê ye tu her tim,
Hêviya serbilindan bû...

Merheba hêviya min
Gotin wîlo qewimî
Wek zinarekî li ser dil,
Cihê xwe vekiriye dilsozî
Girîn û kenîn herdu çemên xwişkêن hev,
Ji binê erdê evîn û aram dişuji.
Ev dem e, tîrs perçebûn û
Bi endamê xwe yê çeleng
Hawara mirovahîye ajda lê mêtî...
Li mêtîyê zuha û gêjbûyî,
Te ew mêtî qelişand
Û ji ber vê ye ku
Şitilên hişk û baxçeyên bi hezar salan mirî,
Êdî avis in...
Lê dizanim ku berî her tiştî
Tu êş i
Tu hesreta bêdawî,
Li ser birîna min
Janek î, dijî...
Ne xem e,
Kor nebim, ker nebim
Radest û bindest nebim,
Bila tu êş bî li ser jana min,
Bila ser seran ser çavan
Bêmiraz be jî mirina min...

Berlin, 1997

Kritikerî û Etîk

ROJAN HAZIM

Kritik anjî rexne parçeyeki jîyana mirov e. Ji ber hindê jî, her ji destpêka jîyanê û heta îro, di her gava jîyanê da kritik heye. Derece derece, reng reng, sivik anjî giran xwe nîşan dide. Ji demê jîyana mirovahîyê ya prîmitîv heta îroya nûjen ev prosese dom dike û dê heta hetayê jî dom bike. Kritik ji gazinneyê dest pê dike. Ji xwe kritika herî "masum" gazinde ye. Carina mirov dibêje xwezi kritik her di derceye gazinneyê da maba! Ji ber ku gazinde zûtir û baştir encamê dide. Kesê ku di be mihatabê gazinneya, dîsa zûtir û baştir li xwe vedigere û tişten ku gazinde lê hâtine kirin, ji ber çav derbaz dike û heke gazinneyen heq hebin xwe rast dike.

Kategorîyen reaksiyona mirov ya kiryarî û ramanî, mirov dikare wisa rave bike:

- gazinde
- gili
- dev avêtin
- polemîk
- kritîk

Eve hemû rengên reaksiyona mirov in û li goreyi şert û dem û mana û giranîya xwe, ji alîyê mirov ve têne nîşandan. Nîvekarşyeke hemûyan heye ku ew jî balkêşan e. Helbet ew balkêşan li goreyi şertên xwe encamê dide. Heke balkêşaneke heq, baş û qenc be; encameke baş, qenc û bikêr dide. Ji xwe heke balkêşaneke neheq, hişk, tahl û şikandinê be; helbet encameke bikêr nade. Li vê derê ton û awayê gotinê jî giring dibe. Awa û tona gotinê heke baş neyête pîvan û kêşan, tesîreke baş ya ku mirov li hèvîyê dibe, nade. Lewma terazîya awa û tona gotinê jî divê baş bête danîn.

Gazinde: Mirov, di jîyana rojane da, her saniye û her seet û her gavê, gazinneyê ca

an li xwe anjî li dora xwe dike. Tona gazindehyê jî li goreyî bûyer û xasyetên mirov reng werdigre û an nerm, an hişk, kêm anjî zêde tête kirin. Wekî di her tiştî da, di gazindehyê da jî ekstremîzm û kronîkî heye. Gelek kes hene “gazindok”in. Gavê setê iş û karê wan gazinde ye û ji xwe gazindehyê wisa jî encamên baş nadin û ji xwe giranîya kesen gazindok jî namîne. Gazinde zêdetir balkêşaneke rû bi rû û devkî ye. Helbet nivîskî û îndîrekrt jî dibe. Di gazinde kirinê da hewayekî xweşbinîyê heye. Lewma mirov zû bi zû ji gazindehya aciz nabin û “xêrekê”, qencîyekê tê da dibînin. Ji xwe piranîya gazindekeran jî awayên dilşikandinê bi kar nayînin. Carina wekî kesek dixwaze “krîtîkekê” li dost anjî hevalek xwe bike, ca an devkî anjî nivîskî, balkêşaneke wisa lê zêde dike û dibêje; “tu vê gotinê, gazinde qebûl bike”, ku dilmayînek nebe. Ji xwe di nav xelkê da bawerîyeke wisa heye; “mirovê anjê mirova dost, gazindehyê, hişk û tabl jî bîne ziman, guhê xwe bidê”! Helbet dost jî, divê bi rastî dost be! Gazindehya nav malê ji xwe çu cara kêm nabe!

Gili: Hindî giliye, ew jî derece derece ye û di tixubê gazindehyê da ye. Carina ji çarçoveya balkêşanê derdikeve û rengê “şikayît û ithamê” werdigire, ku hingê ji messeda xwe ya qenc dûr dikeve. Gili jî piranî rû bi rû û devkî tête kirin. Helbet nivîskî û îndîrekrt jî dibe. Di nav xelkê da carina gotinên “gili” û “gazinde” yê bi hev ra jî têne gotin; wekî “gili û gazinde”. Belêm wekî me gotî, di navbeyna wan da ji alîyê manayê ve cudahîyek kîvş jî heye.

Dev avêtin: Eve bi ser û binê xwe ve awayekî negatîv e, belêm mixabin dîsa mirov bi kar tînin! Eve jî hem devkî hem jî nivîskî dibe. Hindek kes hene dirêj diaxivin, anjî gelek rûpelan tijî nivîs dikin, belêm tinê dev diavêjin. Carina jî bi navê zanya-riyê, bi seetan tête axıvtin û bi dehan kaxez têne reşkirin, belêm dîsa ji dev avêtinê wêdatir mana û encamê nade. Bi navê “fikir”, temerî serê derzîyê tiştek peyda nabe di “dev avêtin”ê da. Ev kare yê kesen reşbîn û reşker e. Çu tixub û normên etîkî yên “dev avêtinê” nîn in. Ji xwe kesek xwudanê normên etîkî be, dev na avêje.

Polemîk: Piranî riberiza nivîskî ye, belêm devkî jî tête kirin. Polemîk, li ser her baberî, wekî ziman, edebîyat, kultur, huner, politîka, felsefe û mijarên dî yên zanya-riyên pozitîv û herweha pirsên akruel jî, tête kirin. Polemîk, di navbeyna du anjî zêdetir alîyan da, awayekî “hişk” yê riberizê ye û di bin tansiyoneke bilind da derbaz dibe. Polemîker, li ser bûyer, mijar anjî dîtinekê, bi giranî bîr û bawerî û komentara xwe argumante û rave dike. Ji ber hindê jî, mirov dikare bêje ku polemîk

di çarçoveya normên etikî yên xwe da, awayekî "şerê qelemlî" ye. Di jîyana politîk û ronakbîriya cîhanê da polemîkên gelek balkêş hatine kirin û îro jî têne kirin. Polemîk, di destêن zana û bikalîte da awayekî germ yê jîmnastîka ramanî ye. Heke polemîk, di navbeyna du kes anjî alîyêن zana û bikalîte da derbaz bibe, hingê encameke bikêr dide. Helbet polemîkên stewr û bêkalîte jî hatine kirin û îro jî mixabin, ku bi zêdehî ve têne dîtin.

Kritik: Rave kirina objektîv ya eserekê, babet an mijarekê anjî kesekê, ji alîyê başî û xirabî, kemasî û zêdehî, şasî û rastiyê ve ye. Taybetiya kritikê ya herî girîng; çavdêrî û lêkolîna ji hemû alî û dîmena ve ye. Berî her tiştî wêneyê eser, babet an mijar anjî kes, li ser dezgehî, di bin zirbin û projektorê da tête kêşan. Di vî wêneyî da hemû dîmen divê bidetay hebin û divê ev dîtinâ orijinal bête nivîsin anjî gotin û paşê jî, di çarçoveya normên etikî yên xwe da, ji alîyê bir û bawerîya kesinî ve bête hilkolin û râvekirin. Kritika bikalîte, jîmnastîka herî baş û biber ya ramanî ye.

Kritik jî zêdetir niviskî tête kirin, belêm helbet devkî jî dibe. Wekî her tiştî kritikên kurt, dirêj, baş û bikalîte û herweha yên xirab, bêkalîte û stewr jî hene.

Hewcetiya kritikê

Mirov, wekî jîndeyê herî biaqil û zana, xwudanê gelek reng û tarzêن refleks û reaksiyonan e. Mirov, wekî ji bo paşeroja bi giştî jîndehî û mirovahîyê xebatêن berfireh dike, helbet bi armanca serketinê kar dike. Di vê bizavê da dikeve çep û rastîya, evraz û nişîviya, şasî û kemasîya. Belêm herweha di vê prosesa ku bi zanahî li ser tête xebat kirin da, awayen xwe rast kirin û nûve kirinê jî peyda dike û wan jî bi kar tîne. Heke wisa nebe, şasî û kemasî nayêن dîtin û pêşketin nabe. Ev mekanîzmaye, xwe, di pirskerîya xwe bi xwe, ji ber çav derbaz kirin û xwe nû kirinê da nîşan dide. Ev prosesa xwe nû kirinê ya domdar, li ser bingehê xwe jî ber çav derbaz kirinê di dome. Mirov, bi kar anîna vê mekanîzmaye hem xwe ber bi pêş ve diguhure, hem jî li ser guhartina derive ya ber bi pêş ve jî tesîrê dike û aktiv dike. Helbet wekî her karan, heke ev fonksiyonêن xwe nû kirinê jî bi zanahî bi kar bêñ, hingê encamên bikêr didin. Mirov wekî hebûnek civakî, bêyi van fonksiyonêن xwe nû kirin û pêş ve birinê, nikare pêşveçûn û serketinêñ mezin bi dest ve bîne. Jîyan bi timamî wisa ye. Mirov her roj xwe nûve dike. Eve hewcetiyeke pêdivî ya mirov e. Ji alîyê axivtin, rabûn û rûniştin, hatin û çûyîn û hewcetylêñ dî ve, xwe kontrol dike û bi xebitandina vê mekanîzmaye xwe her roj nûve dike. Guhartinêñ di jîyana mirov da, bi taybeti jî yên di warê normên etikî da têne dîtin, di parzina jîyanê da têne palandin

û bi rengekî nû xwe didomînin. Eve hemû ji wê sêhra xwe nû kirinê derdikevin, ku bingehê wê jî krîtika li xwe bi xwe û li dora xwe kirina bi zanahî ye.

Krîtika ku di jîyana rojane ya mirov da guhartina dike, piranî ya bêdeng e. Mirov bêdeng û tinê, xwe bi xwe dihizire û jêdera wan krîtika jî di xwe da bi kar tîne. Eve herweha berpirsiyariya beramberî xwe ye jî. Mirovê beramberî xwe berpirsiyar, vê prosesa xwe nû kirinê, bi vî awayê xwe krîtik kirinê pêktîne. Li vê derê tiştek derdikeve pêş: Ew jî; wekî mirov vê mekanîzamaya xwe nû kirinê anku xwe krîtik kirina bi zanahî bi kar tîne, gelek bi baldarî li ser xwe disekine, her tişte xwe yê ku dê li ser krîtikê bike bi hessasyeke mezin hildibijere û bi nermî li xwe vedigere û hindî jê bêt xwe serast dike. Anku itîna û sebrekî nedîtî bi kar tîne. Neheqiyê li xwe nake, her tişti dikêşe, dipîve, diparzine û paşê bi encam dide. Eve gelekî girîng e. Heke mirov vî metodê itîna, sebir, kêşan, pîvan û parzinê di krîtika dora xwe da jî bi kar bîne, hingê krîtik encameke baş dide. Ji xwe jîyana bê krîtik nabe û krîtik hewcetîya pêdivî ya jîyanê ye.

Mirov, ji bo encamên baş û qenc, divê di krîtik kirinê da metodê empatîyê jî çu cara ji dest bernede. Anku heke mirov tiştekê, gotinekê anjî kiryarekê layiqî xwe nebîne, divê li kesê anjî kesa hemberî xwe jî neke. Divê ev gotina “tişte ku tu naxwazî anjî gotina ku tu naxwazî li te bête kirin, li kesekê neke”, anjî “tişt û gotinên min aciz dikan, dê kesê anjî kesa li hemberê min jî aciz bikin” neyête ji bîr kirin. Anku wekî mirov gotinekê li yêkê dike, pêşiyê divê xwe dane şûna wî anjî wê û paşê gotina xwe bike. Krîtika bi van serwextîya bête kirin, dê hergav encamên pozitîv bide û ji xwe krîtika li ser bingehê zanyarî û normên etîkî jî divê ye wisa be.

Reaksiyona li hemberî krîtikê

Rastîyek jî heye; digel ku mirov dizane ku bi giştî krîtik, ca an li xwe anjî li dora xwe, karekî pêdivî û hewceye, lê dîsa ve beramberî her reng gazinde anjî krîtikan, di serî da her wisa spontane, refleks û reaksiyonen xwe parastinê bi kar tîne ku eve tiştekî gelek normal e û mirovî ye. Ji xwe divê mirov xwudanê refleksên xurt jî be. Belêm xasyeteke mirov ya herî baş jî ew e, ku xwudanê mekanîzmayên kontrolê ye jî. Hissiyata xwe zû lixav dike û nahêle ew refleks û reaksiyonen pêşiyê yên normal, hilkevin dereceya reaksiyonen hişk, ku di pratîkê da serî ji mekanîzmayên mantiqi bistînin. Helbet rastîyek dî jî heye, ku çarçoveya krîtikê ya bi hemû alîyên xwe ve, rengê reaksiyona li hemberî xwe jî tayîn dike. Li hemberê krîtikeke ideal, mekanîzmayên refleks û reaksiyonê yên pozitîv, aktîve dibin. Anku mirov têhnekê jê werdigre. Lewma krîtik divê hûker û perwerdeker be, ajaweker nebe. Belêm heke krîtî-

kek, ji çarçoveya xwe ya baş û objektîv dûr bikeve û negatîv be, hingê jî bivê nevê mekanîzmayen xwe parastinê derdikevin pêş û akrîve dibil. Di merheleyeke wisa da divê xwunsarıya bizanahî bête nîşandan û his bêne lixavkirin û mekanîzmaya mantiqî bête xurt kirin, ku reaksiyona hişk dernekeve pêş û bi wê kelê, hissîyat hâkim nebe. Gerçî “hissibûn” jî alîyekî xwezayî yê mirov e û hergav jî ne negatîv e, belêm dîsa ve divê di bin direksiyona hêza mantiq da be.

Bi giştî normên moral û etîkî

Helbet digel pêşveçûna mirovahîyê, hewcetîyên jîyanê jî têne guhartin. Ev pêşveçûne tesîrê li normên moral û etîkî yên civatê jî dikan. Rêz û rezikên jîyanê, li goreyi şertên pêşveçûnê, xwe nûve dikan û digihin. Paşê jî digel pêşveçûna civatê, ev norme hind desantralîze dibil ku her çîn, kategorî, bask, grub, meslek û branş jî normên xwe yên moral û etîkî pêktînin. Helbet normên moral û etîkî ne nivîskîne. Di nav prosesa xwezayî û bibizav ya jîyanê da pêktên û mirov wan norma, wekî prensîbên jîyanê di her sanîye ya jîyanâ xwe ya rojan e da bi kar tînin û wisa dom dike. Nîşana pêşveçûn û guhartina ber bi pêş ya van norma, girêdayî wê prosesa pêşveçûna civatê ya diyalektîk e. Lewma ev norme ne statîk in. Wekî jîyanê dînamîk in û hem digel jîyanê pêşve diçin, hem xwe nûve dikan anku yên bêkîr diskalîfiye dibil û şûna wan yên bikîr digirin, hem jî jîyanê rêk û pêk dikan. Kesên, girêdayî kijan çîn, kategorî, bask anjî grubâ civatê bin, anjî mensubê kijan meslek û branşê bin bila bibin, xwe beramberî van norman berpirsiyar dizanin û xwe bi wan ve adera girêdidin. Anjî divê wisa be. Di prarîkê da her tiş baş diçe? Nexêr! Helbet fonksiyona van norman jî bi giştî girêdayî pêşketina civatê ye. Xwandalayî, têgihiştin û zanahî û dereceye kulturî ya civatê çend bilind be, pêşve biçe, ev norme jî hind rûdinin û dibil bingehêne rêvebirina civatê. Yen ku normên moral û etîkî binpê dikan, sîstemêni etîkî parce dikan helbet xirabîyeke mezin hem li xwe, hem jî li civatê dikan.

Di tehrîb kirina van norman da, yêk ji sebebêni herî bingehîn, tovê nexweşîya berjewendîyên kesîni yên egoist e. Gava mirov, berjewendîyên xwe yên kesîni yên egoist bide pêşiyê û tinê bo wan bixebite, hingê serê davê direve û veresandina tevnî sistema normên moral û etîkî dest pê dike û ew veresin wekî benikê goreyê pêve diçe û erozyona wan normên moralî û etîkî gav bi gav fireh dibe. Rê li ber girtîna vê erozonê, bi parastina normên moral û etîkî yên bikîr dibe û ev parastine, hem ji bo kes, hem ji ji bo civatê, zemînê silametiyyê ye û divê ew norm bêne paras-tin.

Kritikerî û elementên identitêya kritikeriyê

Kritikerî anjî rexnevanî herçend beşekî nivîskarî û lêkolîneriyê jî be, hindek taybetiyênen xweser yên xwe jî hene. Li vê derê kritikerî êdî ji sadetîya gazindekeriyê derdi keve û bi serê xwe dibe kalîte û bransek. Helbet kritikerî jî wekî nivîskarîyê, hem bi awayê amatorî, hem jî bi awayê profesyonelîyê tête kirin. Ji ber hindê jî, wekî her meslek anjî branşê, kritikeriyê jî normên etîkî yên xweser hene û ev norme universal in. Gerçî îro di civata me da ev kare bi awayê profesyonel, hetta mirov dikare bêje ku bi awayê amatorîyeke micid jî nayête kirin; belêm dîsa ve bi kêm û kasî jî be, ev kare tête kirin û divê normên etîkî hebin û ev norme, divê bibin tixubê xebata kesen ku vî karî dikan.

Îro di nav piranîya civata me da, tesbît kirina tixubên meslek anjî branşan gelek zehmet e. Ji ber ku rewşa civat û welatê me kivş e. Hewce nîn e ku mirov dûr û dirêj li ser vê çendê raweste. Belêm digel vê têkelîya tixuban, jîyan jî didome. Di rewşeke wisa bi krîz da, gelek kes çend kara digel hev dikan û adeta “du, carina sê zebeşâ di bin çengetê da” hildigirin! Ev çende, di bizava ji bo

domandina jîyana rojane da bivê nevê, dibe. Neyîtî û desttengî, mirovan dide zorê ku digel karê xwe yê serekî, karêñ dî jî bikin. Belêm hindek kar hene, ku di ber hindek karan da nayêne kirin.

Heke bêne kirin jî kalîte dikeve. Kritikerî anjî rexnevanî jî yêk ji wan karan e. Anku hem di “pîzza”yê da kar bête kirin, ji ber ku karekî giran û zehmet e, hem jî êvareke direng bi wê westana piralî rûnin çend rüpelan li ser mijar anjî kesekê reş bikin, nabe! Ev kare, karekî ronakbîriyê ye. Konsantrasyon û zanîneke mişt, lêkolîn û xwandineke piralî dixwaze. Bo vê çendê jî divê dem hebe. An divê bi profesyonellî anjî bi amatorîyeke micid bête kirin. Belêm mixabin îro krîza identitêya kritikeriyê heye di nav civata me da. Ev çende berpirsiyariyê disikêne. Şûna wê, bêberpirsiyariyê bi cih dike. Kritikerek di rewşeke wisa da kar bike, çend dilpak jî be têra na-ke. Ji ber ku ji bingehêن pêşveçûna ramanî, dûr e. Ji ber hindê jî nikare xwe ji alîyê xwarineka ronakbîriyê ve têr bike. Demê xwandina piralî û lêkolîna berfireh nikare bibîne û dîsa nikare enerjiya karê zanînê depo bike û herweha nikare xwe ji alîyê ramanî ve jî “techîz” anku biratib bike.

Kritikerek, digel xasyetên xwe yên baş yên kesînî, heke xwe ji alîyê ramanî û bi giştî zanînê ve jî rapêçe û herweha li beramberê etîka ronakbîriyê jî berpirsiyar be, hingê dikare xwe ji hissiyat û reaksiyonên nişkê ve xilas bike, mantiqê xwe bixebeitîne û pozisyonike objektîv wergire. Belêm heke ji van tiştan dûr be, bivê nevê dê bikeve bîra tengbînî û subjektiyîzmê û şûna mantiqê xwe dê bi his û reaksiyonên

nişkê ve hereket bike û eve jî dê wî anjî wê biêxe xeletiyê û pozisyonike nebaş. Krîtikerek, dîsa heke ji alîyê malzemeyên krîtikkirina bikalîte ve bi kêmâsi be, dê daxwaz û hezkirinê xwe yên kesinî û tagirîya xwe ya subjektivîst bi kar bîne. Encama vê jî bi timamî kadastrof e!

Kalîteya krîtikê

Tiştékî aşkera ye ku krîtik divê ji hissîyatê dûr, girêdayî hêza mantiq û zanyarîyê be. Di vî warî da bi giştî hindek pîvîn şematîk hene ku divê her dem li ber çav bin. Krîtiker divê xwudanê van kalîteya be û krîtik jî divê li ser wan elementên bingehîn bête avakirin. Bi kurtî mirov dikare wisa rêz bike:

- Divê li ser çarçove û mijara nivîsara ku dê krîtik li ser bête kirin, zanîneke kûr û fireh ya teorîk hebe û krîtiker xwudanê ravekirineke hevdem be
- Li ser şertên ku nivîsar tê da hatîye nivîsin; wekî dem û rewşa civatê agahdarî hebe
- Nivîsar girêdayî kîjan ekolê ye û zanînên li ser wê ekolê
- Elementên estetîk û metodên zanyarî
- Agahîya li ser bîr û bawerîya nivîskarî
- Xwudanbûna bîr û bawerîyeke têr û tişî
- Objektîvbûn

Helbet mirov dikare gelekên dî jî lê zêde bike. Heke krîtiker li ser van xala û stratejiya krîtikkirinê biratib be, hingê dikare krîtika xwe li ser bingehekî zanyarî ava bike. Li alîyê dî, zanîna van ya ji alîyê teorîk ve jî bi serê xwe têra nake, divê jîrîtiya formulekirinê jî hebe ku van zanînên xwe di çarçoveyeke zanyarî da bi cih bike. Kesê ku bi van zanînên bingehîn ve "mucehhez", dikare krîtikeke sistematîk bike anjî binivîse. Ji bo vê çendê jî hindek pîvîn şematîk hene û mirov divê li goreyî wan pîva bi rê bikeve. Bi kurtî ev in:

- konkretîya ji alîyê dîmenên dem û cih ve
 - dîmenên dî yên konkret û abstrak
 - dem û herikîna bûyera û pozisyonâ elementa
 - temaya nivîsarê
 - rave kirina ji alîyê objektîv û subjektîv ve
 - kalîteya edebî
 - beramber kirin
 - perspektîva ji alîyê edebî, kulturî, dîrokî, felsefi û civakî ve
- Di dawîyê da jî bîr û bawerîya krîtikerî ya;

- ji alîyê ideolojîk, anjî
- ji alîyê giştî ve

Dîsa li ser elementên nivîsîna kompozisyonê jî divê agahdarî hebe. Kêm zêde şemaya nivîsîna kompozisyonekê li her derê wekî hev e: Destpêk, râvekirina fireh û encam. Eve divê bizanîn û sistematîk bêne bi cih kirin ku nivîsareke baş ya krîtikê derkeve meydanê, ku bikêr bêt û hem xwandevan hem jî yê anjî ya ku krîtik lê hatîye kirin, têhnekê jê wergire. Heke teksta krîtikê sistematîk nebe û ji hemû pîvên nivîsîna kompozisyon û bingehê krîtikkirinê dûr be, hingê xwandevan nikare têhnekê jê wergire, jê istifade bike. Krîtikeke ji alîyê form, sistem, ziman û naverokê ve rîk û pêk, tesîreke pozitîv hem li ser xwandevana, hem jî li ser yê anjî ya ku krîtik lê hatîye kirin dike û ew krîtik xizmeta pêşkevtinekê dike, ku eve bi serê xwe mil dayîna prosesa zanyarî û têgihandinê ye.

Objektîvbûn

Yêk ji kalîteyên herî girîng jî objektîvbûne. Krîtiker divê sedased objektîv be. Heke bi mucuhhezî û têriya zanînê ve, bi awayekî objektîv krîtik bête kirin dê encameke gelek serketî û bikêr derkeve ku ev encame dê tesîreke baş li prosesa -nivîskar + xwandevan + krîtiker / krîtiker + xwandevan + nivîskar- bike, ku ji xwe ev e, tişte ku divê bête kirin. Li milê dî; helbet krîtiker jî xwudanê bîr û bawerîyekê ye ku ew jî tagîrê rastîya xwe ye. Wekî krîtîka xwe dike, ji serî û pêve li goreyî pîv û normên li jorî hatine gotin divê dest pê bike û di dawîyê da jî li goreyî bîr û bawerîya xwe ya kesînî encamê girêbide. Belêm di vê girêdana encamê da jî divê durust be û argumentên bîr û bawerîya xwe ya subjektîv, rave bike. Krîtikeke baş, divê objektîv be û li dawîyê tagiriyê kivş bike. Krîtikerek baş jî, hindî ku ji objektîvîteyê dûr nekeve, serketî ye. Anku; krîtiker hem divê objektîv be, hem jî bîr û bawerîya xwe bi şeweyekî zanyarî bîne ziman ku teksteke bikêr ya krîtikê derkeve meydanê. Krîtiker divê van her du pêyên teksta krîtikê, bi hostahî û di ragirtineke biterazî da, dane. Divê yêk ji wan pêya kêm nebe. Ne bi navê objektîvbûnê desta ji bîr û bawerîya xwe berde, ne jî êxsîrê hisêx xwe be ku bi tîmarnî bîr û bawerîya xwe bi awayekî subjektîvist û tengbîn, bîne ziman. Heke teraziya krîtikê bi van her du pêyan hate ragirtin, hingê encameke pozitîv derdikeve û xwandevan têhneke baş ji vê riberizê werdigrin û bi navê zanyarî û ronakbîrîyê jî karekî baş tête kirin.

Nexweşîya subjektîvîzmê

Divê mitov li ser vê babetê ji bi girîngî raweste. Ji ber ku eve nexweşîyeke wisa ye ku heçî mirovê tûşî wê bû, jê xilaşî bi zehmet dibe. Di vê nexweşîyê da ji hindek nîşan hene ku divê mirov wan bide kivş kirin. Bi kurtî mirov dikare wisa rêz bike:

- sendroma rast kirina her tiştî
- egosantrîzm
- ji her kesê baştir zanîn
- xwe li ser ewra dîtin
- nekubarî
- nêdilnizmî

Mirov dikare zêde ji bike. Axir, eve xalên grîng û bingehîn in. Mirovek, heke bi van nexweşîya bikeve, nikare objektîv be. Ji xwe xwudanê van nexweşîya bi handîkap e. Du tîpêñ ekstremîst tûşî vê nexweşîyê dibin:

1. Mirovek dibe ku gelekî xwanda û zana be. Di branşa xwe da dibe ku bispor û otorîte be. Belêm digel van alîyêñ xwe yên baş, heke tûşî wan xasyetêñ negatîv yên me li jor rêz kirî bibe, hingê ew nikare objektîv be. Ji ber ku ew, xwe adeta "meh-dî" dizane ku her tiştî û nivîsarên li ser hemû branşan têne nivîsin, li goreyî xwe se-rast bike, anjî yên ku dîsa li goreyî wî anjî wê, xelerî kirine, bi navê "zanabûnê" wan çîz bike û ji vî "şerê dîka" mizeffer derkeve! Ji ber ku ew, misyonekî wisa di xwe da dibîne; herkes şas e, tinê ew rast e û divê wan şâşıya ji tinê ew rast bike! Helbet ev tîp mirove "waqayı klînik" in. Saxkirin anjî tedawîya wan zehmet e!

2. Tîpek dî yê ekstremîst ji "zirnezan" e. Anku mirovê nexwanda, dibe ku unîversite ji xilas kiribe, ew ne xem e, bêtetmîn, qels û lawazê hizir û bîrî, ku evolusyo-na ramanî timam nekirîye û ji hemû ratiba ronakbîriyê dûr û tinê bi gotinêñ li der û dora têne gotin xwe têr dike. Anku bi keda xwe, xwe ji alîyê bîr û ramanî ve têr û tiji nekirîye... Ev her du tîpêñ ekstremîst ji xeternak in.

Belêm xaleke dî ya nîvekar ya her du tîpan ji heye ku ji alîyê civakîbûnê ve ji yêk-ser prîmîtîv in. Ji alîyê cîhana navîn ve ji dilê wan reş e, hesûd û bixerez in. Ew te-hemmulî çu pêşketinêñ li der û dora xwe nakin, hindî ji destê wan bêt dibin asteng, pînca diavêjin ber pêşketinan û xirabker in. Heta mirov dikare bêje ku li der û dora wan, heval anjî dostek ji dil ji nayê dîtin. Ev cîhana wan ya reş û tarî, rê na-de ku temetî serê derzîyê başiyekê li dora xwe bibînin. Hîpernegatîv in û mixalifêñ muzmîn in. Digel xwe û jîyana sosyal ne aşt in. Lewma ji dilopeke pozitîv di çu tiş-tî da nabînin. Çavêñ wan dûr nabînin û hîpermiyop in. Tinê ji xwe razî ne. Carina ji xwe ji ne razî ne û bi wê hirsê, çi bi ber dasa wan bikeve dipejinin.

Zeminê ku krîtikerên negativ digihîne

Gelek sebebê objektîv û subjektîv hene ku mirovên wisa ji nav civatê derdikevin. Ji problemên ekonomik, sosyal û kulturî bigrin, heta yên psîkolojîk û rewşa malbat, dorber û civatê, tesîrê dikan. Mirovên wisa ji gelek alîyan ve netêr in. Tekamulliya wan ya giyanî, kulturî û sosyal li goreyî prensibên evolusyonê timam nebûye û ne gîhiştine dereceya têriya di van waran da.

Li milekî dî jî; mirovên ku ji nav kultura rêxistinê politîk yên prîmîtvî têن, nikarin zû bi zû adabteyî krîtik û analîzêن li ser ziman û mijarêن edebî, kulturî, hunerî û zanyarîyên dî, bin. Ü ji xwe wan, ew têriya zanînê jî nîn e. Bo wan, polemîkên stewre politîk, xwe nîşandanek e, xwe isbatkirinek e. Polemîkên stewr bo wan şerê dikan e û xwe pê tetmîn dikan. Helbet krîtikên pozitîv û bikêr, di meydana politîkayê û di navbeyna rêxistinê politîk yên nûjen da jî têne kirin, belêm ew, bi normên krîtikerîya bikalîte, nûjen û zanyarî dabin. Hindek kesên ku di pîyaseya politîk da, bi navê politîkzanîyê jî bi karê "krîtikerîyê" radibin, krîtikên li ser bingehê zanyarîya politîk jî nakin, zêdetir li ser bûyer û pêşveçûnê aktuel dikevin polemîkên ajîtatîv û propagandatîv, ku mirov nikare wan polemîka, di çarçoveya polemîk û krîtikên zanyarî da bihejmêre. Ji xwe krîtik û polemîk jî ji hev cuda ne. Geçî polemîkên bikalîte jî helbet têne kirin. Belêm ew jî ji alîyê kesên zana ve û di se-wiyeyeke bilind û bikalîte da dabin. Vêca kesên ku ji "ekolêن" negativ û prîmîtv yên politîk gîhiştî û jî wan dera xwe "gîhandî", nikarin krîtikên bikêr û pozitîv bikin. Ew her li ser dewsa berê dikevin polemîkên stewr û reşkirinê. Gelek nivîsarên bi navê "krîtikê" têne weşandin, bi zêdehî ve polemîkên stewr in û heta niha temetî dilopekê jî encameke pozitîv nedane û jî xwe nikarin bidin jî!

Krîtik kirin karekî bijare ye

Krîtik kirin, karekî zanyarîyê yê bijare ye. Bi serê xwe xwudanê normên etîkî ye. Ne hewce ye bi nav bikin ku iro li dinyayê bi sedan kes hene, krîtikerîyeke profesyonel dikan, ku xwandevan têhneke zanînê jê werdigirin. Krîtikerîya wisa li ser bin-gehê zanyarîyê tête ava kirin, bi serê xwe branşek û ekolek e. Karê wan kesa, taqîb kirina her cure xebatên zanyarî, edebî, kulturî, hunerî, dîrokî û branşen dî yên pozitîv e. Ew, xeletî û kîmasîya bi argumentên zanyarî derdêxin û alternatifan pêşkesh dikan. Anku ne pesindarîyeke vala, ne jî reşkirinê dikan. Krîtiker hene ku berekî edebî, kulturî an hunerî anjî yên zanyarîyêndi yên pozitîv, tinê ji alîyê başî û serketinîyê ve disengînin û pîroz dikan. Îleh li duv şasî û kîmasîya nagerin. Qîmetê xebatê dizanin û bi wê berpirsiyarîya objektîv, berên ku hildigrin binê zirbîn û pro-

van alîyan ve tiji kêmasî û netêr, ji her alî ve agresîv dibin. Ziman û qelemê xwe ji bo ajaweyê bi kar tînin. Ji ber ku ne xwudanê bîr û bawerîyekê ne. Bi vî awayî xwe nîşan didin, xwe tetmîn dikin. Eve handîkapeke mezin e û di her civatê da peyda dibe, belêm mixabin ku bitaybet li nav civatêna paşdamayı pitir tête dîtin.

Tedavîya vê nexwesiyyê ji heye helbet. Belêm dem û sebir divêt. Xebat û têkoşîn divêt. Dîsa divêt ev kesên tûşî van nexwesiya bûyî, bisebir bêne perwerdekirin. Eve ji, di prosesa evolusyonê ya ku bi xebat û bizaveke bêwestan hatîye xurtkirin da, dê pêkbêt. Ji ber ku çu tişt bi irade û daberizîna ekstremîst nayête serast anjî durust kirin.

Belê! Divê li kalîteyê bigerin. Hem ji kalîteyeke komple. Di her karî û her tiştî da. Divê cîhana ronakbîriyê ya civata me ji hilkeve vê dereceya bikalîte û valahî anji kêmasiya xwe ya ji aliyê krîtikerîya bikalîte ve tiji û timam bike. Hêvi û bawerî heye û eve ji nîşana serketinê ye.

Not:

Di hejmara zian ya Nûdemê da xwandevanekî bi navê Laleş Qaso, di derheqa “zimanê” nîvîsara min ya bi navê “Ronakbîr û Ronakbîrî” (Nûdem 19) da “nîvîsarek” nîvîsiye! Xuya ye camêrî gelek îza û zehmet kêşaye, xwe pê êşandîye! Qederê çar rûpel û nîva nîvîsiye, belêm mixabin tinê qelemê xwe bi kar anîye!..

Ji ber ku xwandevanî awayekî bêkêr û zimanekî şikestî û vulger bi kar anîye, ez dixwazim ji vî keysî istifade bikim û bi kurtî çend gotina bêjim.

Mirovê ku bi karê “rexneya” li ser zimanî radibe, divê li ser zimanî û zana be. Hem ji ne zanayekî rêsê, zanayekî baş û bijare be. Her di serî da divê ci bizane?

- fonetik
- morfolojiya ziman
- elementen gramere
- hevoksazî
- sînonîm
- etîmoloji
- rastnîvîsin
- dîyalekt, devok, aksan û nuansên zimanî baş bizane!

Vêca hayê vî xwandevanî, dîyar e ku qet ji van tiştan nîn e û di serda ji pilek “tevazû” ji nîşan nedaye! Karê hemû mirovên kêmzan ev e: Mezin axivtin, belêm sivik û vala! Karê kesên wisa demagojîyeke bikujî ye.

Digel ku xwandevanî “nîvîsara” xwe bêsistern, têkel û bêserûber nîvîsiye, belêm

jekتورا xwe, biqîmet dîkin. Krîtikerên zimanî, edebîyatê, helbestê, muzîkê, sînema, tîyatro, wêne û baskêñ dî yên zanyarîyê, bi vî karê xwe yê qenc têne nas kirin û bi vê identîtêya xwe, navdar dibin. Xwudan rûmet in ji ber vê xebata xwe. Ew vê identîtê û xebata xwe, wekî çekeke şantaj û reşkirinê bi kar nayînin. Ew dilnizm û sade ne. Belêm objektîv in. Ji ber hindê ye ku biqedir in. Sîyaneta wan bilind e di nav ronakbîran û hemû civatê da. Cihê ku krîtikerîya li ser bingehê zanyarîyê û bikalîte lê neyî, kêm oksijen e. Krîtikerîya bikalîte û ya li ser bingehê zanyarîyê hatîye avakirin xwuneke taze û oksijen e bo ronakbîran û cîhana ronakbîrîyê. Gelek nivîskar, bi taybetî ji novel anjî romannîvîs, kedkarêñ hemû baskêñ hunerî û yên dî, li hêviya krîtikerên navdar in, ka dê li ser berêñ wan ci bêjin û krîtikêñ çawa bikin. Ji ber ku krîtik ji vî alî ve motîvasyon e. Heke ev zanyarîye, bikalîte bi kar bêt, hem mirovan motîve dike, hem jî xizmeta pêşkevtin û xwe nû kirinê dike. Nivîskarî û branşen wê, ji milekê ve xebatêñ perwerdekirin û têgihandina kulturî ya civatê ne. Lewma krîtikerî jî divê bi vê kalîteyê bi kar bêt ku hem fonksiyona xwe ya motîve-kirinê, hem jî ya perwerdekirinê bi başî bîne cih. Vêca wekî mirov ev portreyê baş yê krîtikerî anjî krîtikerê dibîne, dikeve ber xwezîyan ku di nav civata me da jî yên wisa hebin. Helbet dê hebin, belêm hewcehî bi dem û sebirê heye. Bi hêviya ku krîtikerên bijare derkevin meydana ronakbîrîyê û cîhana ronakbîrî û têgihandina civata me jî zengîn bikin.

Gotina dumahîkê

Kesên micid bi karê krîtik û analîzê radibin, xwudanê bingehêke saxlem ya zanînê ne. Bi gotina gelerî, turikê wan bi zanînê ve î tijî ye. Anjî divê wisa be. Ew xwudanê bîr û bawerîyeke wisa ne, ku ew, bi keda xwe, bi xwandin û lêkolînê, bi dest ve anîne. Neku ji der û dora bihîstine. Sermayeyê xwe yê ramanî bi xwuha enîya xwe kar kirine. Krîtikerên bikalîte û zana, xwudanê etîka branşa xwe ne. Bi xwe bawer in û wekî li ser mijarekê radiwestin, lê hûr dibin û hildigirin binê zirbîn û projektorâ xwe, dilnizm û kubarîyê jî, ji dest bernadin. Vê xasyera xwe ya baş ji bo şikan-din û pelixandina mirovan anjî hevrikên xwe anku kesên li hemberê xwe, bi kar nayînin. Ew hewcetîyê bi metodêñ kirêt û zimanşikestî nakin. Ew bi zimanekî ve-kirî û bi metodêñ zanyañ û sistematîk, bi argumentên têrker û alternatifîn li gore-yî xwe rast û zanyañ, bi objektîvî radiêxin ber xwandevanan.

Mirovek, heke bi navê ronakbîrîyê rabibe, belêm evolusyona ramanî û kulturî jî di keşînîya xwe da timam nekiribe, ew bêhêz e. Wî anjî wê, heke hucreyêñ mejîyê xwe bi xwarineka ramanê têr nekiribin, êdî zehmetî dest pê dike. Mirovên ku ji

hindî ji destê min bêt, ez dê bisistem pêda biçim.

Di pêşiyê da ez dixwazim wêneyê vî xwandevanî ji wê nivîsara wî ya şurheya bê-jeya bikêsim.

1. Xwudanê nivîsarê di nav halê agresivîyê da, piranî zimanekî nekubar, bêrêz û vulger bi kar anîye. Yêk du cara jî gotina “birêz” bi kar anîye! Eve ne awayê mirovê zana û bi xwe bawer e.

2. “Nîvîsara” xwe li ser prensibên polemîk anjî krîtikê nedanîye. Ji ber hindê jî, di nav kategoriyêne reaksiyonâ zanyarî ya nûjen da cih nagire. Anku ne polemîk ne jî krîtik e. Ji xwe ne gazinde û ne jî gîlî ye! Belêm hem bi form, hem bi ziman, hem jî bi naverokê ve tam di çarçoveya “dev avêtinê” da rûdine. Qelemê xwe wekî ob-jeyekî reşkirinê bi kar anîye. Ji nivasara min hindek gotin û nîvhevok, bêsistem hil-girtine û çend gotinêne bêbingeh li ser kirine. Wekî tirpankeşeki bêkêr, tirpana xwe hilgirtîye destê xwe û ketîye nav mîrgê û bêqayde tirpana xwe kêşaye, adeta dawe-şandîye. Ji ber hindê jî gîya car ji nîvekê, car jî binî û car jî jî serî birîye. Birîye di-bêjim ji ber ku karê ku kirî, ne awayê giyadirunê ye!

3. Xuya dibe ku zanîna wî ya li ser bi giştî zimanî têra nake. Herweha hayê wî ji mezinahî û zengîniyâ zaravayê kurmancî ya ji alîyê devok, aksan û nuansan ve jî nîn e. Ji çarçoveya devokê Gund anjî bajîrkê xwe derneketiye. Li goreyi wî hemû gotin û hevokên min “xwar” in, anjî “vîl” in. Eve ci reng gotineke kirêt e! Carê, he-vok ne “xwar” ne jî “vîl” dibin. Belêm, bo nimûne; binê sêhla nanî ye “vîl” e! Het-ta devê yêkê jî dikare “vîl” be! Darek “xwar” dibe. Hetta stuyê yêkê jî dikare “xwar” be! Belêm hevok ne “xwar” ne jî “vîl” dibin! Heke elementên hevokê bi qayde ne hatibin rêzkirin, hingê mirov dikare bêje ku ev hevoke şas anjî xelet hati-ne rêzkirin. Ci ne ev element? Di hevoka sade ya kurmancî da ev in: Kirde + têrker anjî pêveber + lêker. Carina jî heke lêker bi hereket be tête nîvekê. Heke hevok di-rej be hingê elementên di jî, wekî nav, rengdêr, dacek, hoker û yên dî bi qayde di nav hevokê da têne bi cih kirin. Vêca serê gotinê binê gotinê ev bêjeyên “xwar” û “vîl” wekî benîşt cûne. Ev awaye, hema aşkera divê bête gotin ku nezanîyeke me-zin e. Anku ci? Tu tinê hevokên rast, rêz dikî xwandevan! Eve hem tam perişanî û sefaleteke “fikri” ye, hem jî nexweşîya “sendroma rast kirina her tiştî” ye!

4. Mirovek hinde negatîv dibe! Adeta nivîsara min reş kirîye. Dilopek objektîvîte bi kar neanîye. Ketîye bîra subjektîvîzmeke kûr û bêbin, ku bi xwe jî nikariye jê derkeve!

5. Durustî jî nîşan nedaye! Ji ber ku hindek bêje û çend nîvhevok wekî nimûne wergirtine û bêyî sistem, bi têkelîyeke mezin adeta serûbin kirine!

6. Bi xwe nebawerfyeke mezin jî nişan daye û ew hêz di xwe da nedîfîye ku xwe li naveroka nivîsarê bide, tinê di nav çend bêje û hevokan da bi pasîvi "naveroka nivîsarê li dera ha" gotîye.

Ziman û naveroka nivîsarê hind ji hev cuda kirîye, heçku du tiştên ji hev cuda ne! Halçi, her nivîsar û mijara wê bi bêje û termên xwe tête danîn û râvekirin. Mirov nikare wan ji hev izole bike, anjî dîwarekî beton dane nîveka ziman û mijarê. Ziman û mijara nivîsarê pêkve girêdayî û risyayî ye. Helbet nivîsarek ji gelek alîyan ve divê bête vekolîn. Ziman jî yêk ji wan elementan e. Belêm heke mirov tinê elementekê ji nav timamî naveroka nivîsarê veqetîne, nabe. Vêca ev xwandeve ïji ketîye vê şâşiyê. Belêm ji rûyê nivîsara wî xuya dike, ku wî ev şâşîye bi zanahî kirîye! Lewma jî zimanekî şikestî û bêform bi kar anîye û tinê bi dubare kirina termên gramerê xwe tetmîn kirîye!

Divê ev encame, bo wî bibe serpêhatîyeke perwerdeker û têhneke pozitîv jê wer-gire.

Çend nimûneyên sefaleta "fikri" ya xwandevanî

Her di serî da ez dê çend gotinên wî yên "orîjinal" yên "reşkirinê" rêz bikim:

- hevok xwar saz bûne
- ne vêl e gelo?
- ahenga zimên xera nake gelo?
- ziman nexweş kirîye.
- ziman dîsa bi ser hev de guvaştiye.
- bêjeyên pir ecêb
- çawa birukubîne!
- ziman pir selixandî ye!
- çewt nivîsiye.
- bi ku de şeg bikin?
- hevok çendî vêl in
- pir belawela ye
- bi kurmancî nabe
- li kurmancî nayê
- di kurdî de nabe
- di kurdî de tuneye

Xwandevanî nivîsara min ya nêzîkî deh rûpelî, bi navê "zimanzan"îyê, bi van "gotin" û "termên" li jorî, "rave kirîye"! Eve çi sefalet e!

Belê, niha ez dê bi kurtî li ser çend xalên pêvîst rawestim!

Min gotîye “Di her demî û her civatê da”. Xwandevan dibêje ev hevoke ye “xwar” û “vîl” el Xwandevanî parçeyekî hevokê ji nîveka hevok û paragrafê mûçink kirîye û derêxistîye anku ristikha hevokê xirab kirîye û paşê jî wisa dibêje: “Dem û civat wek bêje çawa mirov dikare berhev bike?”.

Wekî xwandevanên dilsax jî dixwunin, ne hewceyî gotinê ye ku ew nîvhevoka ji nav nivîsara min hatîye mûçinkkirin, her bi wî halê xwe yê birîn kirî jî, ne ye “xwar” ne jî ye “vîl” el! Li milê dî; carekê, divê ev “xwandevane” bizane, ku mirov bêjeya berhev nake! Bêje, ne dar, ne jî ber anku kevir in, ku bêne berhevkirin! Bêje têne rêzkirin. Hevok ristik e. Ristik çi ye? Ji zîncîra zêr anjî zîv ya gerdenê ra ristik tête gotin. Xelek anjî belgên zêr û zîv bi benikekî saxlem ve û bi duvêk ve têne rêzkirin û ristik tête çekirin. Helbet ev ristikke dibe ku ji morik, berên bihadar û parçeyên metalên rêz jî be, axir! Hetta gelek kes ji sentaks anjî hevoksazîyê ra “ristesazî” jî dibêjin. Vêca hevok jî ji bêjeyan pêktên û piştî bêje hatin rêzkirin, dibil hevok. Daku xwandevan têbîgihe, ez dê wê nîvhevoka xwe dûbare binivîsim: “di her demî û her civatê da”. Di danîna hevokên wisa da, heke mirov carekê prepozisyonâ “di” bi kar anî, êdî cara duyê ne hewceye bi kar bêt. Anku; “di her demî anjî wextî da” û “di her civatê da”! Heke mirov xwast, van her du nîvhevoka li duv hev rêz bike, hingê dubarekirina prepozîyonên “di” û “da” hewce nakin. Eve sanahî û sivik kirina ziman e. Lewma “di her demî û her civatê da” hatîye nivîsin!

Xwandevan li ser hindek bêjeyen ku bi forma “nîr” anjî “mî” bi kar hatine jî disekine û dibêje ku, bo ci “dem” nîr bi kar hatîye. -Helbet ew nabêje “bi kar hatîye”. Dibêje “xebitandîye”. Ketîye duv bêjeyen min, belêm wî bi xwe bêje xelet bi kar anîne. Mirov bêjeyâ xelet anjî rast naxebitînin. Bi kar tînin. Xwandevan divê vê nuansa di navbeyna “xebitandin” û “bi kar anînê” da jî bizane!

Ev pirse jî mîê ve ye li ser maseya riberizê ya zimanzanên kurdi ye. Ji xwe bi dehan bêje hene ku cinsiyeta wan li goreyî her navçeyê tête guhartin. Bo nimûne; “qelem” li alîyê Diyarbekirê û berfiya Mêrdînê bi forma “mî” bi kar têt, belêm li alîyê Hekariya û Behdîna “nîr” bi kar têt. Vêca kes nikare bêje “ya min rast e”! Paşê “rasti” jî relativ e. Ji bilî qaydeyên bingehîn yên zelal û kivşkirî yên rêzimanî, di van detayan da relativiyet heye. Êdî riberiza li ser vê yêkê bêkêr û xizmeta pêşveçûnê nake. Taybeti jî li ser pirsên zimanî, herkes rabe li goreyî xwe bêje “eve rast e, eve ne rast e”, anjî bêje “qayde û forma devokê min rast e, yên dî ne rast in” nabe... Navçeyeke berfireh, bêjeyâ “dem” nîr bi kar tîne, tu mî bi kar tîni. Ev cudahîyên navçeyî hene û dê hebin jî. Paşê eve di riberiza li ser pirsên zimanî da çend girîng jî

bin, belêm detay in. Divê iro li ser xalêngirîtir yên zimanî bête rawestan. Belêm eve ji têgihîn û zanînekê dixwaze. Xwandevanê me ji, mixabin ku ji vê têgihîn û berpirsiyariyê dûr xuya dike û heta ku xwe li ser pirsên bingehîn perwerde û amade bike, diçê di nav detayan da xwe berze dike. Hem paşê wî bi xwe ji gotina “çax” nêr bi kar anîye. “Dem” û “çax” termên demî ne. Heke “çax” nêr bi kar hat, bo ci “dem” bi kar neyêt!

Bêjeyek dî ji heye ku xwandevan li ser ketîye rikê, ku li goreyî wî dîsa min “xwar” û “vîl” bi kar anîye! Ew ji “Riberiz” e. Ev bêjeye li şuna “munaqeşe” yê bi kar hatîye. Xwandevan dibêje ku, ew “Raberzin e”! Li goreyî xwe ji wisa izah dike: “Ra + berzin”. Û dibêje ku bi sedan nimûne hene, belêm nimûneyek ji nedaye. Niha em wê gotina xwandevanî ji alîyê morfolojîk ve jêkve bikin: “Ra” pêşkit e. Gotina “berzin” ji bi serê xwe manaya “canîhesp” anji “canîmahîn” a ku li ber zîn dide. Vêca ev “ra+berzin” a xwandevanî çawa dibe “munaqeşe”! Çend mantiqekî şas e! Her ev çende ji nişan dide ku xwandevan li ser van pîrsa micid nesekinîye û qet lê hûr nebûye! Hema çawa bi ber guhê wî ketîye wisa dawêşandîye!

Halçi, ev bêjeya “riberiz” e, forma xirabbûyî ya “rûberizi” yê ye. Di nav dem û salan da form guhartîye û ew pêşkita “rû” bûye “ri” û “i” ya dumahîkê ji ketîye û bêjeyê ev reng wergirtîye: Riberiz. Hindî “beriz” anji “berizi” ye, ew bi serê xwe xwudan manâ ye û tête manaya “dij derketin, dij rawestan” e. Vêca gava mirov bêjeya “riberiz” ji alîyê morfolojîya zimanî ve jêkve bike, wisa dibe: “Rû + beriz” an “rû+berizi” anji “ri + beriz” an “ri + berizi”. Anku rû bi rû anji li beramberî hev, parastina bîr û bawerîyêni li dijî hevdu! Anji axivtinâ hevrikî ya rû bi rû anji li beramberî hev ya di navbeyna hevikan da! Di dernêñ berê da, “riberiz” di nav xelkê da tinê devkî û bi dengekî bilind, adeta wekî şerê devî hatine kirin. Û xelkê, bo wan munaqeşeyen xwe “riberiz” anji “riberizi” gotine! Belêm di şertên iro da nayê wê manayê ku “riberiz” dê her bi awayê kevin anku “hişk û deng bilindkirin” bête kirin. Gerçi mixabin ku ew tarz “riberiz” iro ji dom dike û tiştek dî ji lê zêde bûye, ku di navbeyna xwanda û “ronakbîr” an da ji her ew tarz “riberiz” tête kirin.. Paşê ev gotina xwerû kurdî, li şûna “munaqeşe” ya erekî û “diskusyon” a latînî, bi kar têt! Me ji di serî da hewceti bi vê gotina “riberiz” e heye. “Munaqeşe” anji “riberiz” a baş anji xirab tiştekî dî ye! Hem paşê eve gotineke hizar salî ya xelkê ye. Ji nav jîyana xelkê me derketîye û di kûrahîya dîrokê da li ser serpêhatîya xelkê bi xwe û dîsa ji alîyê xelkê ve hatîye çêkirin. Anku xelkê, ew pevçûnên devkî û axivtinêni li dijî hevdu hatine kirin, bi vê bêjeya “riberiz” e bi nav kirine, ku li goreyî mantiqê zimanzanîya nûjen ji rast hatîye danîn! Lewma bêjeya “riberiz” e, ji nav hewcetiya jîyana xelkê

derketiye û sedased jî orfînal e. Lewma ew gotina xwandevanî geleki bêbingeh e û li hewayî dimîne. Ü ev bêjeya “riberizê” iro jî di nav xelkê me da bi kar têt. Ne bêjeyeke nû ye, ku mirov bêje ji alîyê hindek kesan ve hatîye çekirin.

Li ser van gotinê min yên ku xwandevanî her yêkser reş kirine û ji kurdî ne hejmartine, dixwazim anekdotekek bêjim. Ji ber ku xwandevanî xwe di çarçoveya tenge gund anjî bajêrkê xwe da asê kirîye û ya ji wî ve, tixubê kurmanciyê li gundê wî xillas dibe. Heke bêjeyeke me li gundê wî bi kar neyêt, hingê yêkser an “xwar” e an “vîl” e anjî ne kurdî ye!

Di çîroka “Sonika Kirêt” ya H.C. Andersen da; wekî sona kurk dem têt û ji ser hêkên xwe radibe, çûçelok ji hêka derdi Kevin û gotina wan ya pêşiyê dibe ev: “Dinya çende mezin e!” Helbet heqê wan hebû wisa bêjin. Ji wê dinyaya tenge hêkê derketibûn û hatibûn dinyayeke firehtir. Dayîka wan lê vedigerîne û wisa dibêje: “Ma hûn dinyayê hinde dizanî! Dinya hera serê dî yê bexçeyî dirêj dibe. Ji wê derê jî pêda, hera zevîyên qeşeyî (keşe) dirêj dibe...” Belê! Vêca heke xwandevanê me jî piçekê xwe bilivîne dê bizane ku dinya û helbet Kurdistan jî ne tinê gund anjî bajêrkê wî ye!

Li ser forma “eve” û “ev berheme” jî dengê xwe bilind kirîye û dîsa “xwar” û “vîl” a xwe dubare kirîye. Vê carê jî hawara xwe gihandîye Celadet Bedir Xan. Ji ber ku navê Celadet jî bi awayekî feodalî û prîmitîv bi kar anîye, divê kurt li ser bisekinim. Wisa dibêje xwandevan; “Xwedîyê vî zimanî Celadet...” Ev tarze tercîhek e helbet! Belêm ne tarzê mirovên pêşketî ye. Ev tarze herweha şikandina rûmet û mezinahîya Celadet Bedir Xan e jî. Ew ne “xwedîyê vî zimanî” ye! Ew kedkarê heri mezin yê vî zimanî ye! Li alîyê dî jî, ew ne tabu ye! Bi navê qedir girtina mirovên hinde birûmet, gotinê wisa, bi yêk gotinê sivikî ye!

Me ci gotiye: “Ev berheme”. Xwandevanê me dibêje nexêr divê bêjin “ev berhema ha”? Celader Bedir Xan dibêje “jinika ha”. Belêm Kamiran Bedir Xan jî dibêje “keçka he”. Ez jî wê “ha” anjî “he” yê û paşkîta zayendê radikim û “e” yê pêve dikim, ku ev forme li timamî Hekarîya û Behdîna bi kar têt. Ha bêjîn “ev keçke”, ha bêjîn “ev keçka he”? Anjî bi devokê Hekarî û Behdîna “ev kiçike” anjî “ev kiçika he”. Dîsa ha “ev kurike”, ha “ev kurikê he”. Yêk tişt e! Hayê xwandevanî ji van dîmen û detayên zimanî nîn e. Ü paşê her sê form jî rast in! Kurt xeber ev e! Dîsa divê neyê ji bîr kirin ku Celadet û Kamiran Bedir Xanan jî zêdetir nimûneyên Cizîra Bota û Cizîra Binxetê û dorberê wan dera, bi kar anîne. Di nav nimûneyên wan da, gotin û hindek qaydeyên bi wan ve girêdayî yên bi taybetî navçeya Hekarî û hera dereceyekê yên Behdîna jî, kêm in.

Niha em bêne ser nimûneyeke çemandina nava, ku xwandevanê me li ser wê kêtîye mixabin lê nezanîyeke mezin. Xwandevanê me ev gotina min; "Di mirovi da" hilgirtîye û wisa dibêje; "Di mirovi da ci ye? Gotineke wilo di kurdî de tuneye..." Eve jî sefaleta "fikri" ya xwandevanî nîşan dide. Wekî me li jor behsê anekdota Andersen kirî, eve bû. Xwandevanî dîsa serê xwe kirîye binê xîzê gundê xwe, lewma jî nikare çu dera bibîne ku hayê wî ji deverên dî û axıvtina wan dera hebe. Kurdiya wî tinê di nav tixubêñ gundê wî da ye û ya ji wî ve kurdî her ew e!

Li Hekarî û Behdîna çemandina navan wisa dibe: Bi gelekî ve "Mirovi"! bi kar têt. Belêm li navçeyen nêzîkî Bota "mirovi" jî tête gotin! Çend nimûneyen dî:

"aşı / aşî"

"şivani / şivani"

"gavani / gavanî"

"hespi / hespî" dibêjin.

Forma çemandinê ya wekî "êş", "şivân", "gavân" û "hêsp" bi kar nayêt.

Vêca her sê form jî rast in. Anku ev forma "mirovi" jî di kurdî da heye, belêm xuya ye tinê di "kurdiya" xwandevanî ya hilweşiyayı da nîn e!

Xwandevanê me gavê seetê gotin û hevokên min an "xwar" anjî "vêl" dibîne. Belêm wî haj xwe nîn e ka ew gotina çawa bi kar tîne. Bo nimûne wisa dibêje: "Gotineke wilo di kurdî de tuneye". Di vê hevokê da, wekî Celadet Bedir Xan gotî, divîya li ber halê neyînî yê "heyînê" anku lêkerê "neyînê" anku ji "tu ne bûn"ê, "tune" anjî "tu neye" nivîsîba!

Dîsa sedased bi manakirineke xelet, gotinê min tam berevajî kirine û her wisa jî berevajî rave kirine. Wisa dibêje: "Belê a herî balkêş îcar ku nivîskar, ji me re, hiş, bîr û ramanê wek organ rave dike.".

Niha ez dê li jêr wê hevoka xwe dîsa binivîsim. Min wisa gotîye: "... Di mirovi da navenda aksiyona hiş, bîr û ramanî, organê mejî ye."

Gotineke hinde vekirî û zelal, tinê mirovên xwe şâş kirî wisa bi aşkerayî û rûçirî li ber hemû xwandevana berevajî dikin û gotinê xwe yên ji binî ve xelet û ne rast wekî "rastîye" pêşkêş dikin!

Nexweşîyeke çava heye, "nebînîya bêjeya" anku "word blind" dibêjinê. Wisa xuya dike ku di çavên vî xwandevanî da, ev nexweşîye heye. Heke mirovekî timam, wan gotinê min, hinde bi aşkerayî serûbin nake. Niha di vê hevoka min da çawa "hiş, bîr û raman" wekî "organ" têne nîşan dan? "Navenda aksiyona hiş, bîr û ramanî organê mejî ye" tête gotin. Eve ci bêberpirsiyarî ye! Ev tarzê vî xwandevanî, ji etîka "xwandevanîye" jî bi timamî dûr e!

Di pirsa gotina lêkerê “bûn” anjî “bûyîn”ê da jî demagojî kirîye. Ev her du form jî rast in û du bêjeyên cêmik in. Wekî “man û mayîn, dan û dayîn, çûn û çûyîn”ê. Vêca “bûyne”, forma “bûyîn”ê ya axivtinê ye. Wekî herkes dizane, di axivtinê da hindek dengên “vokal” dikevin. Ev bêjeye jî, ji nav hevokê mûçink kirîye û xwastîye gêreyê li ser bike! Min di nav vê hevoka xwe da bi kar anîye; “... bi sedan ‘zana û alim’ derketine ku bizanîn û kiryarêن xwe bûyne asteng li ber pêşveçûna mirovahîyê...”. Xwandevanê me li milekê “zirbîna” xwe hilgirtîye destê xwe, ku divê xeletîyeke me bibîne; lê li alîyê dî jî, ji ber ku î hîpermîyop e, vêca zirbînê jî têra nekiriye ku tiştekê bibîne, hingê jî demagojî li ser “bûyne” û “bûyîne” kirîye. Karekî pûç Niha dîsa ez dê nimûneyeke kurt bidim daku xwandevan tetmîn be!

Ew bûne asteng

Ew bûyîne asteng

Ew bûyne asteng

Her sê form jî rast in. Demagojîya xwandevanî ya li ser vê xalê jî bi tinê sefalet e!

Li derekê jî xwe li gotinên “ronakî” û “tarîkî”yê asê kirîye. Dîsa dibêje; “Min nebihîstîye ku kurdekkî ji ronahîyê an ronatîyê re, ‘ronakîyê’ gotiye”. Eve jî ecêbîyeke dî ya xwandevanî ye!

Xwandevanê me jî, mala wî ava be, hema qet çu tişt nebihîstîye! Ew adeta di geraveke sefaleta “fikri” da melevanîya dike! Carê, gotina “ronak”ê heye. Ronak, wekî nav jî navekî gelek xwes e. Bi sedan “Ronak” hene li Kurdistanê. Li goreyî qaydeyê morfolojîya zimanî jî, paşkîta “î” tête paşîya bêjeyê, wekî; “ronak + î” û “ronakî” çêdibe. Serda jî, di nav xelkê me yê navend û rojhilata welatî da, bi kar têt. Ev gotine bi gelek formen cuda tête gotin; di senî da li ser bingehê “rohn” û “ron”; bi hevkariya paşkîtan, rohnahî, ronahî, rohnî, ronî, ronkahî, ronakî û belkî li gelek navçeyên dî hindek dî jî hebin, diafirin. Ji xwe xwandevanî bi xwe jî “ronatî” gotîye! Ma bo ci ji bo “intellektual” “ronakbir” tête gotin? Dîyar e “hikmetek” di vê “ronak”îyê da heye!

Hindî gotina “tarîk” e, ew jî li goreyî qaydeyê morfolojîya zimanî çêbûye. Anku; tarî + k = tarîk. Pişti vê operasyona li ser bêjeya, heke ji “ronak” ronakbîr çêbe, ji gotina “tarîk” jî tarîkbîr çêdibe. Paşê hem “ronakbîr” hem jî “tarîkbîr” termen zanyarî ne. Ronakbîr anku xwudanê “bîr” eke anjî “fikireke” ronak anku bironahî! Tarîkbîr jî anku xwudanê “bîr” eke anjî “fikireke” reş û tarî! Her du term dijberî hev in. Wekî sipî û reş! Ronakbîr temsîla mejîyekî “sipî” û zelal û tûrronahîyê dike. Tarîkbîr jî temsîla mejîyekî “reş” û şêlu û tûrtarîyê dike! Èdî her ev e! Vêca ji bo ku xwandevanê me di vê prosesa operasyona li ser gotina da bigihe, divê bi keda xwe,

zanîna xwe gelek pêşve bibe!

Li vê derê dixwazim li ser gotina xwandevanî ya “min nebihîstîye ku kurdekî ji ronahîyê an ronaftîyê re, ‘ronaktîyê’ gotîye.” dîsa bisekinim. Ji ber ku ev tarz gotine; haletekî “ji her kesê baştır zanîn” û “xwe li ser ewra dîtin”ê ye, ku bi serê xwe negatîviyeke herî mezin e. Niha wekî gotiba “min nebihîstîye”, em da bêjin dibe ku li navçeya wî wisa nayêt gotin. Belêm “kurdékî” gotîye! Bi vê gotinê bo xwe li piranî-yekekî gerîya ye, belêm di rastîyê da ew “kurdeki”, hema ew ‘tek û tinê’ bi xwe ye! Paşê wî jî li derekî nivîsara xwe “bi ku de şeg bikin?” gotîye. Ev gotina “şeg” di wan ferhengên ku wî bo xwe kirine referans da jî nîn e. Belêm dîsa ve ez nabêjim ku ew di kurdî da nîn e. Ji ber ku dibe ku di navçeya wî da bi kar têt. Û bi ihtimaleke mezin jî bi manaya “bi kîjan allî ve bidin”, bi kar hariye.

Em bêne ser gotinê “kî” û “kû”! Li hêla Hekarî û Behdîna di şûna “kû derê” da “kî derê” bi kar têt. Serda jî her bi wê manayê, ev formen “kerdi” û “kîrê” jî bi kar tê. Bo nimûne: “Tu dê çîye kerdi?”. Anjî “Tu dê çîye kîrê?”. Û herweha “Tu dê çîye kî derê?” jî tête gotin. Anjî; “ew li kî derê ye?”, “ew li kerdi ye?”, “ew li kîrê ye?”. Anku ev forme hene û li goreyî qaydeyên gramîtîkê jî rast in. Ji ber ku gotina “kî” li vê derê hem bi manaya pronavê nîşandanê, hem jî bi serê xwe bi kar nayêt. An digel “derê” an “rê” anjî “erdi”, anku “cih” bi kar têt. “Dê biçîye kî derê?”. Anjî wekî dibêjin “tu dê çîye kerdi?”; li vê derê “kerdi” forma kurtkirî ya “kî erdi” ye. Anku bi vekirî wisa ye; “tu dê çîye kî erdi?”. “Tu dê çîye kîrê?” jî bi vekirî wisa ye; “Tu dê çîye kî rê?”. Vêca li hêlên rojavaya Kurdistanê, şûna van tarz gotina wisa dibêjin; “dê biçî kû ?” anjî “dê biçî kû derê?”. Hemû form jî rast in û tam li goreyî qaydeyê gramerê ne û rengên zengîniya zimanê kurdî ne!

Xwandevanê me niha jî kerîye duv “î” yê. Min wisa gotîye: “...ronakbîr, di bîr û helwesta xwe da heke î girêdayî be...” Li goreyî xwandevanî dîsa ya min “vêl” e, belêm yên wî hemû rast in!

Di hevoka min da “î” yê tam cihê xwe girtîye. Kî “î” girêdayî ye? Ronakbîr! Timam, her hind e! Nimûneyekê jî ji pirtûka Celadet Bedir Xan û Roger Lescot bîdim: “Ev hesp î qenc e”. Ci “î” qenc e? Hesp! Anku wekî Celadet Bedir Xan jî dibêje “î” dikare berî rengdêr bi kar bêt. Li vê derê tiştê girîng ev e: “î” forma nêr, “e” anjî “ye” jî ya mî nîşan dide. Dîsa ez nimûneyekê jî pirtûka Celadet Bedir Xan bîdim: “Ev mehîn e qenc e”. Ev hevoke dikare wisa jî be: “Ev mahîne ye qenc e”! Her hind e!

Xwandevan wekî li ser “î” yê demagojîyê dike, nimûneyeke wisa dide; “serê me î hişk - serê me ê hişk”. Ya rast divê “ê” anjî “yê hişk” be! Belêm hema bi kîjan awayî

be, xwandevanî tam xwe tarîf kirîye!

Dîsa xwandevanê me serê xwe ji ber gotin û hevokên min li dîwaran dide! Ci ye? Rawestek! Ev gotine jî ji nav hevokê müçink kirîye, ser û çavên paragraf û hevokê pelixandine, bêje ji manaya ku di hevokê da xuyayî, dûr kirîye! Hevoka min ev e: "Jîyan ne rawestek e. Jîyan bi serê xwe bizav e, têkoşîn e.". Li vê derê mexseda bi kar anîna "ne rawestek e" yê; anku "jîyan nasekine, bibizav e" anjî "jîyan ne statîk e, dînamîk e". Bi gotineke dî; "rawestek" ne li şûna, belêm bi manaya "statîk"ê bi kar harîye! Vêca xwandevanî ew bêje, ji wê manaya xuyayî ya di nav hevokê da, bi mexsedeke neqenc dûr kirîye. Aşkera ye ku gotina "ne rawestek e" bi manaya "ne statîk e" yê bi kar harîye. Li vê derê rewşa jîyanê hatîye ravekirin. Belêm xwandevanî ji ber negatîvî û dilreşîya xwe, ew bêje li zimanê xwe alandîye û ne polemîkeke stewr jî, bi timamî zimandirêjî li ser kirîye. Ez dê wê paragrafa wî ya ku bi zimanekî vulger nivîsiye li jêr bidim.

Wisa gotîye xwandevanî: "Li gor ferhengên kurdî bêjeya "rawestek" frênen tempêlê ye. Hin gotinzanên me jî mîna kemalîstên tirk ên wextekê ku ji aşxanê re (otlangaç), ji qedemgehê re (siçtirgaç), ji frênen re (dûrdûrûcû) û hwd. digotin, bêjeya frênen wek (dûrdûrûcû) xistin zimanê me. Ne baş kirin. Li zimên nayê."

Li vê derê xwandevan êdî bi timamî ji hemû tixubên "erîka qelerdestî û xwandevanîyê" dûr ketîye, lewma ev zimanê hinde kirêt û vulger bi kar anîye. Paşê her ew paragrafa wî jî, ji alîyê forma zimanî ve, di nav xwe da ji hev ketîye û bêserüber e. Di dawîya paragrafa xwe da jî dibêje "frênen wek (dûrdûrûcû) xistin zimanê me". Xwandevanî li vê derê xwe tam ji bîr ve kirîye û nizane ka ci dibêje.. Ji xwe min jî "rawestek" bi manaya "fren"ê bi kar neanîye! Xwandevan ji ber nezelalîya serê xwe nizane dê demagojîyê jî li ser ci bike! Paşê wekî referans jî behsê hindek ferhenga kirîye. Hayê me jî ji wan ferhenga heye helbet. Di wan ferhengan da jî bi sedan bêjeyen "nûçekirî" hene ku li goreyi qaydeyê morfolojiya zimanî nehatine çêkirin û gelek şaş û dijmana hatine danîn, ku qet cih nagirin û ji manaya xwe ya rastîn dûr in. Paşê mirovê ku bi navê "zimanzanîyê" radibe, divê tinê bi referansa ferhenga qayıl nebe. Divê ew bi xwe jî li ser bi giştî gramera zimanî û etîmolojiyê bixebite û paşê bigihe encamekê.

Li milê dî; ji alîyê morfolojiya zimanî û zanyarîya teknîkî ve jî "rawestek" nabe "fren". Fren di otomobil anjî makîneyan da, mekanîzmayeke makenîk e. Sîstemekî kompleks e. Ne tinê pedalê frenê ye. Pedal yêk ji aletên bi kar anîna sîstem û mekanîzmaya frenê ye. Li goreyi du sîstemên frenê ev prosese wisa bi kar têt: Pedal + hêz + hidrolîk + fişar + balata = rawestan anjî sekinîn . Anjî pedal + hêz + hewa +

fişar + balata = rawestan anjî sekinîn. Helbet aletên dî yên bi vê sistemê ve girêdayî jî hene ku vê prosesê timam dikin û bûyera rawestan anjî sekinînê pêktêt. Anku fren sistemek e, ku bi hêzeke duyemîn dikeve dewreyê û fonksiyona rawestandin anjî sekinandinê tîne cih. Vêca wekî bi dehan gotinê xelet, ev gotina "rawestek"ê jî bi manayeke ne di cih da ketîye nav ferhenga û ev çende jî kesên "kêmzan" diêxe şaşiyênci ecêptir!

Di dawîyê da jî dîsa li ser hevokan diseleine û li ser vê hevoka min "Ew bi karê mejîyî ve mijûl e" wisa dinivise: "Ez fêm nakim bê çîma tu nabêjî, ew bi karekî intellektuelî dadikeve an mijûl dibe."

Niha eve gotine? Eve ci 'ji xwe razî' ti ye? Mirovê ku ji etîka gotinê misqalek têhn wernegirtî wisa dibêje!! Hem paşê ev tarz gotine jî bi serê xwe sefaleta "fikri" ye! Du mirovên cuda tarîf, teswîr anjî ravekirinê wekî hev anjî bi yêk qalib bêje û hevokê nakin! Herkes "tiştekê" bi bêje û termên ku ji nava dil û mejîyê xwe dibişki-vin, teswîr û rave dike û tîne ziman. Ziman ne "matbû" ye ku mirov qalibên bêje û hevoka hilgire û di nav nivîsarê da bi cih bike!.. Ez karê "ronakbîriyê" wisa rave anjî teswîr dikim! Kesek dî li goreyî xezîneya gotinêne xwe cudatir rave dike. Belêm vêca têghîna van ravekirina jî, kapasiteya zanahîyê dixwaze. Mirovên ji zanînê dûr helbet "fêm nakin"! Xwandevanê me dîsa ji zanahîya li ser zimanî dûr wisa dibêje: "bi karekî intellektuelî dadikeve". Xwandevanî bi vê gotinê jî êdî bi timamî xwe kirîye stuna sefaleta fikri! Mirov "bi karê intellektuelî danakeve"! Mirovê heke manaya "daketin"ê jî nizane û rabe li cihekî wisa bi kar bîne, ku qet girêdanek pêve nîn e, dê çawan be? Mirov bi karekî radibe, xwandevanê min, "radibe"!. "Rabûn", wekî bêjeyeke hevedudanî, bi hevkarîya pêşkîta "ra" çêbûye û bizava hilketinê anku bizava ber bi jor, rave dike. Çend mînakêni dî jî ev in: rakirin, radan, rahiştin.

Hindî "daketin"e, ew jî bizava ber bi xwarê rave dike û bi hevkarîya pêşkîta "da" çêbûye. Çend mînakêni dî jî ev in: danîn, dadan, dagirtin, daketin. Dîsa gotineke min ji nav hevokê müçink kirîye û hevok jî bi timamî wernegirtîye û wisa "bir-yar"(!) daye: "Rijandin lêkereke negatîv e. Bi kurtî, rewş nayê rijandin; tê ber çavan, tê fikirandin û hwd."

Min ew bêjeye "rijandinê" li ser erkên ronakbîran bi kar anîye û wisa nivîsiye: "Çirok û novelên fantazîk û serpêhatîyan jî bila binivîsin, belêm rewşa gel û welatê xwe jî bila birêjin ser kaxezê".

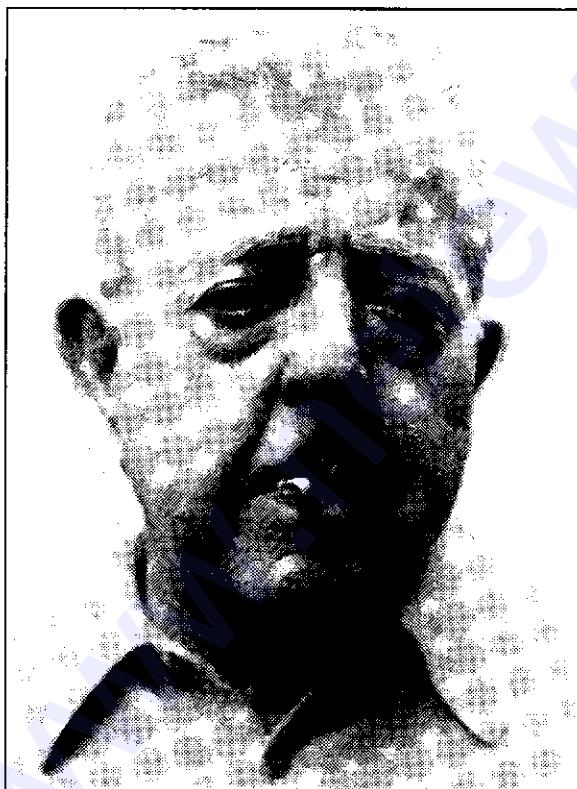
Carekê, nivîsin jî rengeki rijandina ser kaxezê ye û bi wê manayê tam di cihê xwe da û rast bi kar hatîye! Li alîyê dî 'rijandin' hergav bi manaya negatîv bi kar nayê. Girêdayî dem û şertan e. Wekî di nav xelkê da; "ya dilê xwe birêje" tête gotin, ew

bi manaya "ya dilê xwe vekirî û bidetay bêje" yê bi kar têt! Paşê di wê hevoka min da ironîyeke hind zirav bi kar hatîye, ku mixabin xwandevan vêra negîhiştîye ku têbigihe.

Bi kurtî; mirovek bi navê "zanahîyê", belêm bi nîyetekê negatîv û dilrêş bi karekê rabe, sernakeve. Xwandevanê me jî her di destpêkê da, hem bi nîyetekê negatîv, hem jî bi "zanîneke" serdevkî, li ser nivîsara min sekînîye û li ser bêje û hevokên min wisa gotîye; "ahenga zimên xera nake gelo?". Niha eve gotin e? Anku çi? Barometre anjî metronoma "ahenga zimanî" di destê kê da ye? Ahenga zimanê kê, li kê xweş an xirab têt?.. Eve êdî tarzê herî dawiyê yê "dev avêtin"ê ye û bi yêk gotinê gelel sivikî ye!.. Li ser vê nezanîya xwandevanî mirov dikare tinê wê anekdota qireresê (Corvus corone) bêje; gerçî ev anekdote piranî li ser "hevrik" anjî "hevrikan" tête gotin, belêm qeydi nake bila vê carê li ser me be! Ji qireresê rewşa çûceloka wê pîrsîne û wê jî gotîye ku çûceloka wê li ber dilê wê wekî çûçika ankayê ye. Anka, anjî "zumrudî anka" firindeya herî sipehî û bedew e, lê di rastiyê da nîn e. Ew di xewn û xiyalan û di çirokan da heye. Belêm digel hindê jî, ew bûye sembola sipehîtî û delalîtyê. Vêca berê herkesê li ber dilê xwudan gelekî sipehî û şîrîn e. Ahenga zimanê nivîsara min jî, li xwandevanî xweş neyêt jî, li ber dilê min ahenga herî xweş û şîrîn e. Niha hûn werin ji min bipirsin ka ahenga zimanê xwandevanî, ku hetmen bo wî jî "anka" ye, bo min çawan e? Zimanê wî yê şikestî, bo min hind bêaheng hat, belêm dîsa ve ji ber hewcetiya berpirsiyariyê, min sebir û xweşbinî nîşan da û li ser "reşbelek(!)" a wî hinde dirêj nivîs!

Belê! Vêca xwandevanî xwe kirîye hem dozger, hem dadger û li milê dî jî xwe kirîye "şêxulislam" anjî ayettullahê "fito" yê! Xwandevanî "fitû" nivîsiye! Camêr rûniştiye û tixubê dev avêtina nivîsarê jî bezandîye û xwe bi xwe, "fitû" daye ku dev bavêje ahenga zimanî jî! Li ber "fetwa"ya erebî, xwe bi xwe "fitû"ya xwe daye, ku nivîsara min yêkser reş bike! Ji ber ku xwandevan ne bi zanînê, bi "fitû"yê rabûye, lewma jî nikarîye normên zanyarîya zimanî bi awayekî zanahîya objektîv bi kar bîne û ketîye çala subjektîvîzmeke req û hişk. Qelemê xwe bi normên etîka qelemdestî û xwandevanîyê bi kar ne anîye, "qelemkêş"yeke sivik û xalî kirîye û di vî karê xwe da jî serneketiye. Her serneketinî divê bo kesê serneketî bibe kana tecrubeyan! □

Du şîîr ji JACQUES PRÉVERT

Jacques Prévert şaire-kî fransî yê hevdem e. Ew di sala 1900'î de li Neuilly hatiye dinyayê. Gelek ji şîrên Jacques Prévert ji aliyê hozanên fransî ve bûne stran û gelekî hatine hezkirin. Ji biliş şârtiyê Jacques Prévert mîna senarîst jî navdar e.

Ev herdu şîîrên Jacques Prévert ji pirtûka wî "Paroles" ku di sala 1949'an de di nava weşanên Gallimardê de derketibû, hatine werge-randin.

Ji bo te evîna min

Ez çûm bazara çûkan
Min çûk kirîn
Ji bo te evîna min
Ji bo te

Ez çûm bazara gulan
Min gul kirîn
Ji bo te evîna min
Ji bo te

Ez çûm bazara xurdeciyan
Min zincîr kirîn
Zincîrên giran
Ji bo te evîna min
Ji bo te

Ü dû re
Ez çûm bazara kolan
Ez li te geriyam
Lê min tu nedît
Min tu nedît evîna min.

Ez weke xwe me

Ez weke xwe me
Ez wilo çêbûme
Gava ez dikenim
Dengê ewran ji min tê
Yêñ ji min hez dikin
Ez jî ji wan hez dikim

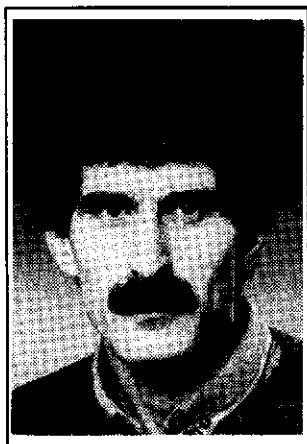
Ne sûcê min e
Ku her carekê
Ez bi awakî din hez dikim
Ez weke xwe me
Ez wilo çêbûme
Hûn ci ji min dixwazin
Hûn ci dixwazin ji vê bêtir

Ez ji bo hezkirinê çêbûme
Û tiştek nikare vê biguhere
Meziyetên min gelekî bilind in
Bejna min gelekî berbiçav e
Memikên min gelekî şidâyî ne
Çavêن min her kesî hemêz dikan
Û piştî her tişti
Ci ji we re?
Ez weke xwe me
Kesên ji min hez dikan
Ez ji ji wan hez dikim
Ci ji we re?

Tiştê ku hat serê min
Min ji yekî hez dikir
Yekî ku ji min hez dikir
Weke zarokên ji hevdu hez bikin
Weke yên dizanin ji hevdu hez bikin
Hezkirin... Hezkirin...
Bo ci hûn pirsan ji min dikan?
Ez li vê derê me
Ji bo hûn ji min hez bikin
Û tiştek nikare vê biguhere.

Ji fransî: **CAN GULŞENOGLU**

Çima Stalînîzm!?

ŞEREFXAN CİZİRİ

Bi taybetî tevgera çep li Kurdistanê, ji roja ku der-
ketiye meydana politikayê û heta roja iro, di he-
mû waran de Stalînistî kiriye. Di pirsên rôexistinî de,
di pirsên hunerî de, di pirsên metodolojî de, di pir-
sên danûstandinê politik de, di pirsên netewî de, di
pirsên dîrokî û kultura netewî de, di pirsên avakirina
sosyalîzmê bi xwe de, hergav Stalînîzm hatiye parastin. Ramanê Stalînistî bi awa-
yekî pir fireh di nav çepêñ kurdan de belav bûne. Ramanê Stalînistî li welatê me
bi awayekî kûr heyvan girtine. Kesê ku kûranî û hûmanîzma Marksîzmê fahm ne-
kiribe, sosyalîzm ji xwe te nekiribe felsefa jiyanê, dikare ji aliyê Stalînîstan de bi
propogandake pirr hêsan bêne iknakirin.

Encamên vê yekê dikarin pir bin. Ji aliyê ramanî de Stalîn beriya Marks hatiye
Kurdistanê. Li pîr welatan, xelkê pêşî Marks û Engels nas kirine û paşê ji Stalîn fêr
bûne. Ji aliyê dîroka ramanî de ev rastî pir girîng e. Lê mirovê kurd berê Stalîn
xwendine û paşê ji bi çavekî Stalînistî li Marks û Marksîzmê temâşe kirine. Li ser
vê realîte û problemên bi vê yekê ve girêdayî divê lekolînên kûr bêne çêkirin...

Ji aliyekî de mirov dikare wilo bibêje; zanyariya nizm û kêmbeûna xwendin û ni-
visandinê li Kurdistanê, alikariya pêşketin û pejirandina Stalînîzmê kiriye. Di civa-

ta me de hergav nezantî û dogmatîzmê xwîn dane hevdû. Ji aliyekî de problemên perwerdekirina xelke kurd û ji aliyekî de jî sîstema kolonyalist li Kurdistanê, ji bona mirovîn me birînê kûr pêkanîne. Ev birînên psîkolojik û kulturî ku li Kurdistanê peyda bûne û politîka Stalînistî, bi hemû awayî hevdû ji aliyê ramanî de timam kirine. Dogmatîzma Stalînist û rewşa Kurdistanê ya dijwar, xwîn û jiyan dane hevdû.

Ev mesele wilo hatiye pejirandin: Li miqabilî dijwarbûna mercen Kurdistanê, dijwariyeke Stalînistî pêwîst bû. Li hember kolonyalîzmê û dijwarbûna mercen Kurdistanê, xedarbûna Stalîn wek riya xelasbûnê dihate fahmkirin. Tûjîtiya Stalîn li dijî dijminê xwe, li cem kurdan îmajeke başiyê çêkiribû û ev riya hanê jî wek riya rizgariyê dihat pejirandin. Lî di bingeha xwe de pirsa helî mezin jî ev bû; kî dost e û kî dijmin e? Di dîroka Kurdistanê de ev pirsa girîng hergav aktuel bûye. Gotina dost û dijmin li Kurdistanê ji aliyê semantîk de baş nehatiye şirovekîrin. Ji aliyê civatî û îdeolojî de ev gotin divê baş bêne zelalkirin. Zelalbûna ramanî bi hêsanî zelalbûna politîk ji bi xwe re tîne.

Yek jî encamê popûlerbûna Stalîn li Kurdistanê, dikare xedarbûna wî be. Xedarbûna Stalîn di warê giştî de, li himber koloniyalîzma ku li Kurdistanê heye, wek normek û pîvanekî baş hatiye dîtin. Xedariya koloniyalist ku li pir welatan heye, wek reaksiyon, li welatên bindest xedariyek Stalînistî derxistiye meydanê.

Encamekî din jî dikare zeïfbûna zanyariyê ya li ser Stalîn û Stalînîzmê be. Li ser Stalîn û dîroka Stalînîzmê berhemên baş li welatê me nayêن naskirin. Xelkê me Stalîn piralî nas nakiriye. Politîkvan û rewşenbîrên ku kirinêن Stalîn nas bikin û hînekî hayê wan ji dîtin û kultura sosyalîstî hebe, tu cara, bi wîjdanekî rehet nikarin Stalînîzmê biparêzin.

Stalînîzm pir caran li cîhanê bûye alîkarê kultura xelkê serdest. Weke tirk, faris, ereb, rûsan ûhw. Xelkê serdest, di bin navê çepîtiyê de, Stalînîzm ji xwe re kirine mortal û zilmkarî li xelkê bindest kirine. Di vî warî de mînak pirin. Ma çepê tirkan Stalînîzm ji xwe re nekirin wek Mishefa netewparestiye? Ma wana bi gotinên Stalînistî piştgirtiya qirkirina xelkê kurd li Dêrsimê nedikirin? Ma di serhîdana Şêx Seîd de li gora wana Kemalist ne pêşverû û xelkê kurd jî ne paşverû bû? Ma desthilatiya Stalînistî di vî warî de tu cara rexne li van çepênet netewparêz girtiye? Li vir mirov dikare mînakan pirtir bike. Lî xelkê kurd wek xelkekî bindest û hejar nikare tu cara zilmkariya Stalînîzmê biparêze. Qirkirin û sirgonkirina xelkê zahmetkêş di bin navê sosyalîzmê de, tu cara nikare bê paraztin. Stalîn xelkê rûs qir kiriye û sirgon kiriye. Êdi tu kes nikare vê yekê veşêre. Ma têkiliya qirkirin û sirgonkirina xel-

kê zehmetkêş, bi ci awayî dikare bi sosyalîzmê re hebe?

Tenê di navbera salên 1937-38'an de milyon û nîvek endamên Partiya Bolşevîk bi destên Stalinîstan hatine kuştin. Ma gelo li tu welatan dijminên sosyalîzmê karîbûn, ji sedî yekê ku Stalinîstan li himberî şoreşgeran kir, ew bi xwe bikin? Sistemên faşistî jî nikarîbûn ewqas mirovên çep û sosyalîst bidin kuştin. Eşkere ye ku armanca Stalin ne avakirina sosyalîzmê bû. Ji xwe sosyalîzm ji serî de çewt haribû fehmîkirin. Ma sosyalîzm dikare bê mirovan ava bibe? Ez naxwazim bêjim ku Stalinîzm ji kokê de xerab e û bi kêtî tiştekî nayê. Ev pirsek pirr mezin e û lêkolînên mezin dixwaze. Bi raya min başî û xerabiya Stalinîzmê piraşî, hergav dikare bê şirovekirin. Lê ez dixwazim bi kurtî li ser dîroka Stalinîzmê, li vir behsa çend tişten bingehîn bikim:

Piştî mirina Lenîn di sala 1924'an de, serokatiya Bolşevîkan derbasî destê Stalin dibû. Di wesyetnama xwe de Lenîn, bala Partiya Komunist di hinek bûyeran de kişandibû ser hinek problemên hindurî. Di derbara Stalin de di wesyetnama Lenîn de pir tişten pozitif tunebûn. Li gor wesyetnamê, Stalin keseki zalim û qebe bû. Ji ber vê yekê jî Lenîn dixwest ku sekreteriya giştî ya Partiya Komunist ji destê Stalin bê derxistin. Lê ne tenê Stalin, serokên Bolşevîkan hemûyan, nesîbê xwe ji wesyetnamê digirtin. Di rastiya xwe de Lenîn kes layiqî serokatiya Bolşevîkan nedidît. Ji ber ku pirsa serokatiye bi giştî û serokatiya Bolşevîkan jî bi taybetî hinek sixletên mirovantî dixwestin. Ev sixletên mirovantiyê û başiyê li cem tu berendamên serokatiya Partiya Komunist pêyde nedibûn.

Pir pispor û dîrokvan dibêjin ku; dîtinên ku Lenîn di wesyetnama xwe de anîbûn ziman, bûn encamên bingehîn ji bona ku wesyetnama wî demekê dirêj bê veşartin. Bi raya min ev dîtin dîtineke rast e. Ji ber ku; li gora wesyetnamâ Troçki mirovekî "hisî bû" û "îdarekar bû", Buxarîn tu cara "diyalektîk" fahm nekiribû, Zinov'yev û Kamenyev bi xwe, di sala 1917'an de, li dijî şoreşa oktober derketibûn ûhw. Bi kurtasî mirov dikare bêje ku; endamên komîta navendî hemû xwedîyên kêmasiyên mezin bûn. Ji ber vê yekê jî wesyetnama Lenîn hate veşartin. Bi veşartina wesyetnama Lenîn re kêmasiyên serokatiya Bolşevîkan jî bi hemû awayî hatin veşartin.

Piştî ku Stalin bû serokê partiyê, bi fen û fûtan zora hemû mixalefetê bir. Weke rûviyekî qurnaz û kevnare mirov li dijî hevdû bi kar tanîn û bi wana weke libên tizbiye dilîstin. Di vî warî de zîrekiya Stalin pir hebû. Pêşîya pêşî mixalefeta çep, bi awayekî xedar ji navê rakir. Piştî berê xwe da mixalefeta rast û ew jî ji holê rakirin.

Hemû desthilata politîk, Stalin di wextekî kurt de, di destê xwe de kom kiribû.

Piştî salên 1930'ı û vir de, êdî Stalin bûbû serokê "mezin", "bêqisûr", "bêçewti" û "pêxemberê" tevgera komünîst ya cihanê. Di derneke kurt de îtiatkirin ji Stalin re kete şûna berjewendiyên çîna karker, şûna prensîban û şûna sosyalîzmê. Di dawîya dawî de jî îtiatkirin ji Stalin re kete şûna programa partiyê. Di rastiya rastî de jî, îcar hêdi hêdi Stalin dikete şûna partiyê bi xwe...

* * *

Piştî şoreşê di navbera salên 1917'an û 1921'an de, Bolşevîkan politîka prensîbêñ komünîzma şer didan xebitandin. Jiyana civatî û politîk ji ber şerê hindurî, mecbûrî hatibû mîltarîzekirin. Tebeqa gundiyan bi taybetî pir hejar û perîşan bû. Berhemên gundiyan yên ku zêdebûn jî, Bolşevîkan dest datanîn ser û dûre jî ew berhemên zêde li karker û leşkeran belav dikirin. Gundiyan ji vê yekê zêde tiştek qezenc nedikirin. Ji ber ku tiştên ku hebûn li ber çavan bûn. Heger wiha nebûya, ewê karker û leşker ji birçîna bimirana. Li bajaran zehmetiyên mezin hebûn.

Piştî sala 1921'an û pê da Partiya Komünîst, prensîbêñ politîka ekonomî ya nû (NEP) dane xebitandin. Ji xwe yek ji sloganên partiya Bolşevîk di şoreşê de, belavkirina erdê li gundiyan bû. Xelkê ku di erdê de kar dikirin, diviyabû bibin xwedîyê erdê. Ev politîka ekonomî ya nû heta sala 1928'an berdewam kir. Di vê demê de pîrr tişt bûne malêñ kesan. Ji derveyî endûstrî ya bingehîn, hemû tevgera ekonomî kete bin destê teşebisa kesan. Tebaqa gundi bi awayekî germ bi xérhatina politîka ekonomî ya nû dikir. Di vê demê de jiyana ekonomî ruh pêdihat.

Lê piştî sala 1928'an, Stalin weke serokê partiyê biryar da ku, erdê bi zorê kollektîvize bike. Li himberî vê daxwaziyê gundiyan li ber xwe dan. Tebaqa gundi ne dixwest ku erd û malê xwe bide dewlettê. Wê demê Stalin biryar da ku dest bi politîka hişk bike û piştî vê biryarê jî, îcar dema qirkirina gundiyan dest pêkiribû. Stalin digot ku "dewlemendêñ xwedî erd divê weke çîn ji navê bêne rakirin". Netîca vê biryarê hîna jî tê şirovekirin. Weke tê zanîn pirsa "dewlemendêñ xwedî erd kî ne?" ne ewqasî hêsanî ye. Feodal û aristokratîn xwedî erd hemû kes wan dinase. Lê belê pir kategoriyeñ gundi hene ku, rewşa wan ya ekonomî ne dikare weke dewlemendiyê ne jî dikare weke xizaniyê bê pejirandin. Kesêñ ku mitqalekî ji ekonomiyê fahm bike, dizane ku bi sedan kategoriyeñ ekonomî, di navbera kategoriya dewlemend û kategoriya xizan de hene. Di xebata kollektîvizekirina erdê bi zorê de, pir kesêñ bêşûc hatin kuştin û sirgonkirin. Dîrokvanê ku civata Sovyetîstanê baş dinasin, navê vê guherandinê kirinê "şoreşa jî jor de".

Bi alîkariya hatinêñ ji zîraetê, civata Sovyet hate endûstriyâlîzekirin. Endûstriyâli-

zekirina Sovyet di dermeke pirr kurt de xelas bû. Prosesa ku sedsal jê re lazim bû, li Sovyetê di 15-20 salan de hate xelaskirin. Guherandin di civatê de bi tempoyeke pirr bilind û xurt meşîya. Ji aliye kulturî, sosyal û ekolojîk de civata Sovyet hate çelqandin. Ji vê çelqandina civata Sovyet, nasnameyên pirr çewt derkerin meydânê... Netica vê yekê ji civata Sovyet serobino kiribû. Bi milyonan mirov hatibûn koçkirin, kuştin û cezekirin. Hejmara kesen kuştî hetta niha ji baş nehatîye diyar-kirin. Li gora ku tê gotin û nivîsandin, Stalin, di navbena 5 û 10 milyonan de mirov dane kuştin. Pirr dîrokvan û civaknasen ku li ser civata Sovyet û politika Stalin pispor in, ji bona politika Stalin di sala 1930'an de "politika gelqirkirinê" dibêjin. Di navbera van dîrokñas û civaknasan de, hejmara kesen çep zêde ne. Weke mînak mirov dikare navê Isaak Deutscher û Roy Medvedev bêje.

* * *

Di sala 1929'an de Troçkî hate sirgonkirin. Troçkî xebata xwe ya politîk li derveyî welat meşand. Di sala 1940'î de Troçkî ji aliye sîxurê Stalin ve hate kuştin. Pirr kesen bijarte ji partiya Bolşevîk, di navbera salen 1930 hera 1940'î bi biryara Stalin hatin kuştin. Di nav van kesen kuştî de mirov bi hêsanî dikare rastî kesen endamên komîta navendî, endamên polîtbîro, ekonomên navdar, ûhw bibe. Pirr Bolşevikên navdar, ji ber politika Stalinist xwe kuştin. Komîta Navendiya Bolşevîkan, ji deriveyi du - sê kesan, hemûyan an xwe kuştin an ji ji aliye polîsên Stalin ve hatin kuştin. Serokên şoreşê weke Troçkî, Buxarîn, Kamenyev, Zinovyev, Lunaçarskî û pirr kesen din, bûne gorîyen şoreşa xwe. Stalin weke mirov bi libên tizbiyê bileyîze bi wan dilîst. Kuştina van kesen navdar nîşan dide ku Stalin hemû qîmetên şoreşê dabûn nav lingan. Desthilata Stalinist tu pîvanên exlaqî nas nedikir. Li gor sistema Stalinist encamê kuştina serokê Bolşevîkan ev bûn; ew bûbûn "sîxurên burjuvazi", ew bûbûn "dijminê xelkê" ûhw. Lê hemû kes dizane ku ev îthamana bê bingeh bûn. Dîrokvanê rûsi weke Medvedev, Petrovski, Jakir bi alîkariya dokumanen rûsi ev îtham hemû pûçkirin. Roy Medvedev bi xwe şefê Enstituya Dîrokê li Moskova bû.

Mirov bi kurrî dikare bibêje; Stalin di derheqê Bolşevikên kevnare de derewên spî dikirin. Bi alîkariya metodên polîsiye, sistema Stalinist di derheqê mixalifên xwe de ifadeyên sexte çedikirin. Cihane navê Dadgeha Moskova weke cihê derewan, sextekariyan, îtham û şarlataniyan nas dikir. Sewcî Virjinskî bû sembola hu-qûqê sexte û parêzgerê sistema Stalinist. Virjinskî li cihanê deng da. Gotinên wî weke "van kûçikan hemûyan daliqînin" bû xof û kete dilê kesen mixalif li Sovyetê.

* * *

Li dijî faşizma Hîtler Stalîn di sala 1939'an de, pêşniyaza peymanekê ji welatê rojava re bir. Stalîn bi vê pêşniyaza xwe dixwest ku hemû hêzên anti faşist di eniyekê de bide hevdû. Faşizm weke dijiminê hemû hêzên demokrat, liberal û sosyalist di-hate pejirandin. Li miqabil vî dijiminê çavşor, pirr kesan daxwaz dikirin ku eniyek fireh û mezin bê avakirin. Lê nakokiyên ku di navbera hêzên demokrat û sosyalist hebûn rê nedida vê yekê. Stalîn kir û nekir welatê rojava, di mijara eniyeke bi hevdû re qanî nekir.

Pasê Stalîn berê xwe da Hîtler û di 29'ê tebaxa sala 1939'an de li Moskovayê, di bin navê pakta Molotov-Ribbentorp de, lihevhatinek bi Elmanya re ûmze kir. Li gora vê paktê ewê Sovyet û Elmanya bi hevdû re şer nekiribûna. Li gora xaleke bingehîn ya vê paktê jî Ewrûpa Rojhîlat hatîbû parvekirin.

Di danûstandina Stalîn û Hîtler de, pirr dîrokvana qala politîka "reel" dikirin û ev danûstandin weke mînakek hêja derxistin pêş. Politîka reel hêzên weke Sovyet û Elmanya Faşist anîbûn cem hevdû. Politîka reel ketibû şûna prensîbên politîkayê û nakokiyê ideolojik. Pîvan ji meydanê rabûbûn. Qewet ketibû şûna heq û politîkva-nen fenej ji ketibûn şûna politîkayeke bi sexşiyet...

Dibêjin ku; Stalîn dixwest bi vê peymanê wext qezenc bike. Piştî îmzikirina peymanê, ekonomiya Sovyet pêşde diçû. Stalîn welatê xwe bi çek dikir û Artêşa Sor tekûz dikir ûhw. Lê belê peymana Molotov-Ribbentorp û dema aşitiyê zêde dirêj dom nake. Di sala 1941'ê de Hîtler êrîşî Sovyetê dike. Stalîn bawer nedikir ku şer ewê wiha zû derkeve. Hîtler fen li Stalîn kir û ew xapand.

Hîtler ji xafiltî êrîşî Sovyet dikir. Li gora şahidê wê demê, Stalîn ji ber vê yekê di destpêka şer de şaş bûye û ji desthilanîn jî ketiye. Li gora dîrokvana û şahidê demê Stalîn di destpêka şer de derbasî oda xwe dibe û demeke dirêj xwe izole dike.

Ewê ku bi hemû babetî li himber faşizma Hîtler tekoşin dide, xelkê Rûsyâ ye. Lê mixabin, dîsa weke pirr caran nav û şeref ji serokan re dimîne. Nêzika 20 mîlyon mirov ji xelkê Sovyetê hatin kuştin. Welat talan û wêran bû. Lê piştî şer Stalîn bû "serokê mezin" û "bavê" komunîzma cîhanê.

Di dema şerê cîhanê de, pirr qumandan û leşkerê neqandî bi bîryara Stalîn hatin kuştin. Kesênu ku li himber taktîk û çewtiyên Stalîn derdiketin bi carekê re dihatin kuştin. Li gora dîrokvanan pirr kesênu ku li Sovyetê mihacir bûn jî hatin kuştin; weke Komünîstê Mecarî Bela Kun, weke komünîstê İranî Sultanzade, weke Komünîstê Elman Hermann Remmele ûhw. Pirr mihendiz û teknîsyenên ku di endûstri-

ya çek de kar dikirin, hunermend û zanyarên hêja, doktor û karmendên partiyê bi bityar û daxwazêن Stalîn ve dihatin kuştin, girtin û sirgonkirin. Jina Lenîn Krups-kaya jî têra xwe ji destêن Stalîn kişandibû.

Di dema Stalîn de xebata leşkerî pir zêde hate militârizekirin. Kokil, nîşan û xirik-kên leşkerî yên ku Bolşevîkan qedexe kiribûn, ji nû de bi paş de hatin. Stalîn pir caran kokil, nîşan û xirik bi xwe vedikirin.

* * *

Ma gelo bi rastî ev politika pêwîst bû? Bersiva vê pîrsyarê nikare yekalî be. Dîrokvan li problemê Stalînmê cihê cihê meyeze dikan. Dîrokvan û nivîskarênu ku heyranê Stalîn in dibêjin ku ev politika pêwîst bû û rast bû jî. Li gora wan diviyabû ku mirov li bûyeran wiha meyeze bike; heger Stalîn ev politika nemeşanda, ewê civata Sovyet karakterê xwe yê sosyalîstî winda kiriba. Ji ber ku kapitalizm û emperyalîzma cîhanê rasta rasta dixwestin ku civata Sovyetê izole bibe. Hêzên serdestên cîhanê kesen ajan-provakator berdabûn nava partiya komunîst û dixwestin ku sistemê ji hindur de hilweşînin. Stalîn jî li himberî van ajan-provakatoran tekoşîn dida... Di warê ekonomî-politikayê de jî heyranê Stalîn, hemû bûyerên di civata Sovyeyê de bi rêk û pêk dibînin. Li gora wan xeta Stalîn rîya rast û sosyalîzmê bû. Endûstriyalîzekerîna civata Sovyet pêwistiyek mezin bû. Kollektîvîzekirina erdê jî li himber dewlemendên erdê hate kirin. Lê çewtiyên mezin ku di warê endûstriyalîzekerînen de, di warê zireête de, di warê berhemîya giştî de hatin kirin, bi zanistî têne nixumandin. Hemû kes dizane ku reqem û statistikên ku di warê ekonomî de dihatin belavkirin, çewt bûn û tişî şâşî bûn. Ji bona hinek armancêن politîk werin cîh, xelkê rûs dixapandin û derew li wan dikirin. Ev aliyekî bûyerê ye.

Ji aliyê din jî dîrokvan û ekonomên Marksîst hene ku, politika Stalîn bi pîvanên çepitiyê rexne dikan. Li gora van kesen sosyalîst û pispor, civata Sovyet ne hewcedarê politika Stalînîsti bû. Di bin serokatiya Stalîn de endûstriyalîzekerîna Sovyet çewt hate meşandin. Kollektîvîzekirina erdê bi metodên çewt hate pêkanîn. Civata Sovyet nikaribû, bi carekê re endûstriya mezin rake. Avaniya politîk û sosyal ne amade bû ji bona kollektîvîzekirina erdê. Bi alîkariya politika endûstriyalîzekerîna civatê û kollektîvîzekirina erdê, hevgirêdanê civata Sovyet perçê perçê dibûn. Ji ber vê yekê jî di warê politîk û sosyal de çewtiyên mezin bûn. Jiyana karker û gun-diyan baştir û xweştir ne bû. Bi hêsanî mirov dikare bêje ku; jiyana wan ji pirr aliyan de xerabtir bû.

Pirr kesen ku di refîn partiyê de hatin súcdar kirin, piştî mirina Stalîn bi hêsanî

hatin rûspîkirin. Kesênu ku ji aliye Stalînîstan ve weke "sîxur" an jî "dijminê xelkê" dihatin nîşandan, di rastiya xwe de sosyalistên hêja û xwedî bawerî bûn. Xedariya Stalîn ne ji ber "Sîxurbûna wan bû", lê belê ji ber bawerî û ramanêwan bû. Stalîn dixwest ku bi hemû awayî rişma politîka di destê xwe xîne û desthilata politîk li cem xwe kom bike. Ji aliyeke li hemû desthilata politîk li cem Stalîn kom bûbû û ji aliye din jî de ev desthilat bi awayekî çewt dihate bikaranîn. Mezinbûn û firehbûna desthilata politîk li cem Stalîn, bi xwe re xavîtiya politîkayê pêktanî. Partî Stalîn bû, çîna karker Stalîn bû, komîta navendî Stalîn bû, politbîro Stalîn bû, erê, sosyalizm bi xwe bûbû Stalîn!

Di warê huner û edebiyatê de jî Stalînîstan çewtiyên mezin kirin. Pivanênu hunermendî û edebiyatê bûbûn pîvanêni girêdanen bi Stalîn û Partiyê ve. Pirr nivîskar û hunermendên nîvçê, bi riya ku pesnê Stalîn bidin xwe ji berpirsyariya hunermendî û nivîskariyê azad dikirin. Entellektuelê bi şexsiyet cih ji wan re tune bû. Bi alîkariya xelat û bertilan, sansur û tirsê, sistema Stalînist nivîskar kiribûn weke kamendên partiyê. Xebata edebiyat û hunerî bûbû weke ku mirov li restoranekê rûne û xwarinê daxwaz bike. Organên dewlet û partiyê li gora mentalîta xwe edebiyat û huner daxwaz dikirin. Azadiya huner û ramanê Marksîstî di vî warî de ketibûn nava lingan...

Ma gelo Stalînîzm temsili ci dikir?

Ez dixwazim ku bersiva vê pîrsê li gora dîtin û zanyariya xwe binivîsinim. Li gora bahweriya min Stalîn û sistema Stalînist temsili çîna zahmetkêş nedikir. Berjewen-diyyê çîna zahmetkêşan tu cara nikare di diktatoriya kesan de bê komkirin. Her çi-qas Stalîn waz û kîrinênu xwe di bin navê çîna karker de dikirin jî, bi praktîka Stalîn darbeke mezin li dawa sosyalizmê hat xistin. Desthilara Stalînist ku bi taybeti ji mezinkirina dewletê û hêzên polîsiyê pêk dihat, bi demê re bû weke dîwarekî û ke-te pêşıya sosyalizmê. Aparata Stalînistî icaze nedida ku çîna zahmetkêş xwe azad organize bikin û demokrasiya sosyalist li civatê belav bikin. Keda karkerê rûsi kete bêrîka biroktran, polisan, leşkeran û berdevkên sistemê. Jiyana karkeran ji aliye ekonomî de baş tekûz nebûbû. Keda karkeran hate cirvirandin. Lê birokratên dewletê di nav imkanenê ekonomî de avjenî dikirin.

Em dizanin ku yek jî armencen sosyalizmê kêmkirina tixûban di navbera karênen gewde û karênen mejî de ye. Ferqa di navbera xebata karê gewdeyî û karê entellektuelî de, roj bi roj di civata Sovyetê de zêde dibû. Politika Stalîn ya ekonomî û en-

dûstrî alîkarî dikir ku ferq û dûrayiya ku di navbera karkeran û entellektuelan de hebû mezintir bibe. Politika Stalîn ya derve jî nebiserketî bû. Li welatên weke Grekland, İspanya û Elmaniyayê tevgerên şoresserî, ji ber politika Stalîn ya çewt û xweparêz hatin pelixandin. Li Elmanya, politika ku li himber Sosyal Demokratên Elman hate meşandin, rê ji faşizma Elman re vekir. Weke tê zanîn enternasyonalâ sisiyan û partiyên Komünîst ji Sosyal Demokratan re digotin; "faşistên sosyal". Dubendî di navbera tevgera karkerî de birînê mezin pêk anîbûn.

Li gora raya min Stalîn bi kirinê xwe temsiliya birokrasî û burjuvaziya biçûk dikir. Politika Stalîn nikare tenê li gora hinek sixletên Stalîn were ızahkirin. Em hemû dizanin ku rola kesan û serokan di dîrokê de heye. Lî dîsa jî em hemû dizanin ku serok û kes di pêkanîna dîrokê de rolên pirr biçûk dileyîzin. Ewê ku dîrokê çedîkin û pêşde dibin çînên sosyal in û xelk in.

Di dawiya nivîsara xwe de ez dixwazim bûyereke biçûk, lê ji aliyekî de jî pirr bi mane bînim ziman: Dîrokvanê navdar Carr li ser dîroka şoreşa Sovyet pispor e. Di pirtûka xwe ya li ser şoressê de Carr behsa mezînbûna Lenîn dike û dibêje ku, piştî şoressê rojekê ji rojan, ji bona Lenîn porê xwe bîqusîne, ew diçe ser berber. Lenîn serokê şoreş û dewletê ye. Dema ku dikeve hundurê dikana berber, xelk ji ber serok radibin û dixwazin ku cihê xwe bidinê. Li dikana berber dor heye. Lenîn diçe li paşıya dorê rûdinê û heta ku dora wî tê rojnama Pravda derdixe û dest pê dike rojnameya xwe dixwîne û li benda dora xwe diseikine.

Di dema Stalîn de jî berber li malên karmend û serokên partiyê digeriyan. Ji bo wan berberên bi taybetî hebûn, dikan û havîngehîn bi taybetî hebûn, meaşen bi taybetî hebûn û piraniya xizmetan jî bûbûn bi taybetî! □

"EZ MIRIM, GELO KES Ê MIN BI BÎR BÎNE"

MUSTAFA ALADAG

Eyşe Şan di kaseteke xwe ya dawiyê de weha bangî guhdarên xwe dike. Ji bo kârê xwe yê fermî çend sal e ku kaseran dernaxe. Her kes hew dizane ku Eyşe Şan miriye. Ew loma weha gazî guhdarên xwe dike. Ez li vir im. Ez dijîm. Jiyana wê bi hunerê wê ve hatibû girêdan. Guhdarên wê çend salan kaserên wê nedîtibûn, tu maneyek nedabûnê. Gotibûn, ji ber ku Eyşe Şan miriye loma ew kasetan dernaxe. Eyşe Şan pir ji jiyanê hez dikir. Ew ne bi destekî lê bi deh destan bi jiyanê ve girêdayî bû. Wê nedixwest bifikire ku wê rojekê mirin ji wê re jî bibêje rojbaş. Mirinê rojekê bi ser wê ve girt. Pêşî kanserê bi ser wê ve girt. Kanserê ew guvaşt, guvaşt, û rojekê tiştekî ku biguvêşe li holê nemabû. Lewra wê rojê Eyşe Şanê ji nav me koç kiribû. 18'ê çîriya pêşîn 1996. Mêvanê Eyşe Şanê Ezraîlê navdar bû. Dema ew mîvanê Eyşe Şanê yê navdar hatibû seredana wê, kesek ji kurdan li wir tunebû. Kurê wê, keça wê û çend cîranên wê di dawiya jiyana wê de li ba wê bûn. Me nûçeya mirina wê piştî mehekê ji rojnameya Demokrasiyê bihîst. Rojnamevan Müslüm Yücel, piştî mirina wê, mehekê şûnda, bi telefonê li mala wê digere, kes bersiv na-de. Li ser wê, Müslüm li keça wê Yasemînê digere. Yasemîn dibêje: "Ev ji mehekê zêdetir e ku diya min miriye, lê haya we jê tuneye. Eyşe Şanê mîna gelek hunermend, hozan, siyasetmedarên kurdan bêdeng ji nava me koç kiribûn û çûbû. Ëdî min nikarîbû ew tiştên ku ez di derheqâ wê de meraq dikim, jê bipirsim. Nikarim bersiva dilxweşî û xemgîniyêن wê, dostanî û evîndariyêن wê jê hîn bibim. Lê hewce bû ev werin zanîn. Min jî bi alîkariya Fadîle Türkân, keça wê Yasemînê dîr. Ez pê re peyivîm, haya Yasemînê ji her tiştên ku diya wê kiribû û jiyabû, tunebû. Min çend nîvîs û hevpeyvînêن ku heta niha pê re hatibûn çêkirin xwendin û ev nîvîs jê derxist.

Min ilhamma xwe ya hunermendiyê ji bavê xwe girtiye

Eyşe Şan di bîranînên xwe de weha dînivîse: "Meha Atatürk miriye ez hatime din-yayê". Yanî Eyşe Şan çiriya paşîn, di sala 1938'an de hatiye dînyayê. Navê bavê wê Osman, navê diya wê Elîfê ye. Bavê wê Karlîvovayê koçî Amedê kiriye. Ew ji eşîra Cibrî ye. Diya wê Elîfê ji mala Hecî Mistefa Begê Erziromî ye. Malbata diya wê di şeri Ûris de ber bi başûr direve. Bi rê de heft xalênen wê, kalik û pîrka wê tênen kuştin. Diya wê û xalê wê tênen li Diyarbekirê bi cih dibin. Dengê bavê wê pir xweş bûye. Wî bi dengê xwe yê xweş stranên kurdî gotiye. Di hevpeyvînekê de Eyşe Şan dibêje: "Xwezî zimanê dîwarê mala me ya Diyarbekirê hebûya û ji me re qala wan şe-vênen dengbêjan bikira. Min jî wê demê di quncikan de li wan dengbêjan guhdarî dikir. Min wisa guhdarî dikir, ku yekî gazi min bikira ez ê veciniqiyama. Dengê bavê min yê xemgîn pir li ser min tesîr kir. Sal derbas dibûn, dîsan jî dengê bavê min ji guhê min derneneket. Min dixwest ez kilamên wî bistirêm. Strana bavê min ya herî xwes, *Lê lê Bêmal* bû. Gava ku wî *Lê lê Bêmal* digot, hêşir ji çavênen wî dihatin. Hîn wê demê pêşniyaza plaqçêkirinê ji bavê min te dihat. Lê bavê min qebû nedikir û digot guneh e. Dîsan ew di hevpeyvîneke xwe ya din de jî dibêje: "Min ilhamma hunermendiyê ji bavê xwe girtiye". Gava ew bi dengê xwe yê xweş quranê dixwîne, her kes dengê wê diecibîne. Di zaroktiya xwe de stranên ku bavê wê dibêje, ji ber dike û carinan ew bi xwe wan dibêje. Lê di nava kurdan de ku dengbêjiya jinan tişteki nebaş tê dîtin, Eyşe Şan ji bi tenê di nava jinan de distirê. Dema ku ew dibe huvdeh-hîjdeh salî, bêî xwestina wê bavê wê, wê dide Şewket Tûran. Şewket Tûran mêtê du jinan e. Ji ber ku ji jina wî ya pêşî zarokên wî çenebûne, wî loma Eyşe Şan xwestiye. Eyşe Şan sal û nîvekê li ba Şewket Tûran dimîne. Jê re keçikek çêdibe, navê wê dîkin Yasemîn. Hê Yasemîn sê mehî ye Eyşe Şan ji Şewket Tûran diqete û berê xwe dide Entabê. Li Entabê debara xwe bi pînекirin û dirûtina kin-cen qetyayî dike. Ew bi alîkariya Naîl Baysu di radyoya Entabê de dest bi gotina stranên tirkî dike. Ew salekê du salan li wir dixebite.

Plaqa wê ya yekem di sala 1963'an de derdikeve

Dema li Entabê wê ji kar derdixin ew berê xwe de Stenbolê. Li Stenbolê di çay-xaneyekê de dest bi kar dike. Ew di çayxanê de stranan dibêje. Berî ku plaqa wê derkeve navê wê belav bûye. Bi plaqçêkerekî Cihû, Albert Meşûlûn re peymaneke du salan çêdike û plaqa xwe ya duwermîn çêdike. Ew di plaqên xwe de bi kurdî û tirkî distirê. Di plaqa xwe ya yekemîn de du stranên kurdî, *Lê lê Ximşê*, *Lorkê* û bi

tirkî jî stranên *Siverke Yollarında û Gurbette* distirê. Ew di derheqa bazara plaqan de nezan bûye, loma buhayekî erzan, hezar lîrayên Tîriyeyê mafê çapa plaqa wê jê distînin. Gava bi nav û deng dibe, Lütfî Sütsübê Wanî Albert Meşlülû ditirsîne û peymana wê dide iptalkirin û bi Eyşe Şanê re peymaneke nû çedike. Ew li ser pişta wê pereyan qezenc dike. Êdî Eyşe Şan bûye hunermendeke bi nav û deng. Navê wê li ba tîrkan Ayşe Şan, li ba kurdan Eyşana Eli û li başûrê welêt jî Eysê Xan e. Qala navê û Zeki Müren bi hev re tê kirin. Posterên wê paceyên plaqlîroşan dixe-milîne. Bavê wê û birayê wê Eli Şan naxwazin Eyşe Şan plaqan çêbike. Dibêjin em ê te bikujin. Li çayxaneyan li ser qehrê kevnemêrê wê Şewket Tûran, plaqen wê lê-dekiv. Ew jî dibêje ez ê te bikujim. Lê Şewket Tûran pir jê hez dike, destê wî lê nagere. Ji xwe Eyşe Şan bi a kesî nake û di riya xwe de dimeşe. Ji ber ku di plaqen xwe de bi kurdî jî distirê, dewlet naveroka plaqen wê kontrol dike. Herçiqas di stranên wê yên kurdî de naverokeke siyâsî tunebû jî, dîsan dewletê bi çavekî ne baş li Eyşe Şanê dinihêri.

Kurê wê dibêje: "Jiyana diya min gunehkarî ye"

Eyşe Şan nikare bi serê xwe li hemberî dijwariyên jiyanê têbikoşe. Hevalên wê ên hunermend, plaqcêkerên wê dek û dolaban li serê wê digerînin. Eyşe Şan hevalê xwe yê hunermend Abdurrahmanê Entabî ji xwe re mîna hevalê jiyanê hildibijêre. Ew bi Abdurrahman Kerse re diçe Almanyayê. Keça wê Yasemin li ba xwişka wê dimîne. Bavê Yaseminê destûra fermî nedaye ku Yasemin bi diya xwe re here Al-manyayê. Dema ku Eyşe Şan li Almanyayê ye bavê Yasemin ji bo Yasemin mîna diya xwe nebe hunermend, wê ji ba xaltiya wê direvîne û dibe Diyarbekirê. Eyşe Şan sê salan li Almanyayê dimîne. Li wir kurê wê Mûrat tê dinyayê. Paşê ava wê û Abdurrahman Kerse jî di cihokê de naherike û ji wî diqete. Lê divê ez li vir behsa tiştekî bikim. Kurê Eyşe Şanê Mûrat Kerse niha li Entrabê dijî û di nav tarîqateke olî de ye. Dema min xwest ez li ser jiyana diya wî bi xwişka wî re bipeyivim, ew li hember derket, "Ji xwe diya min gelek guneh kirine. Hûn jî bi vê hevpeyînê wê gunehkartir dikin." got. Mûradê Eyşe Şanê jî jiyana diya xwe weke gunehkari-yekekî dinirxand. Ew wêneyên ku Eyşe Şanê di gera xwe ya başûr de bi hunermen-dênen başûr, İsa Berwarî, Mihermed Arif Cizîrî û bi gelek hunermendênen din te kişan-dibûn, nîşanî me neda. Lê ew Mûradê ku jiyana diya xwe mîna gunehkariyeke me-zin dinirxand, mîrasa diya xwe quriş bi quriş bi xwişka xwe re par ve kir.

Li başûr: Dostaniya hunermendan

Eyşe Şan di sala 1979'an de diçe Kurdistana Başûr. Ew diçe Bexdyê. Di radyoya Bexdayê de kilamên kurdi dibêje. Eyşe Şan li Başûr pir tê naskirin û hezkin. Bi çûyîna wê ya Başûr re nav û dengê wê li Başûr hê bêtir belav dibe. Di hevpeyvîneke xwe de Eyşe Şan dibêje: Dema ku di radyoyê de navê min dihate anonskirin erd dihejiya. Kurdish wek lorikan li min guhdarî dikirin. Waliyê Hewlêrê, mîrê sê jinan jî, nav û dengê Eyşe Şanê bihîstiye. Walî wê dawetî Hewlêrê dike. Walî bi dengê Eyşe Şanê mest dibe, dev ji wê bernade. Eyşe Şan bi zorê ji Walî xelas dibe. Ew li başûrê welêt, bi gelek însanan re hevnas dibe, bi gelekan re resiman dikşîne.

Di hevpeyvînekê de ew ji bo Mihemed Arif dibêje: "Ew zêrekî zer bû. Dengê dînyayê di bêhna wî de bû" Lê ji bo İsa Berwarî baş nafikire. Ji ber ku İsa Berwarî stranên ku wan bi hev re gotine, derdixe piyasê. Gelek kes li başûr dozê li Eyşe Şanê dikin ku ew li başûr bimîne, lê Eyşe Şan namîne û dîsan vedigere Tîriyeyê. Di dema wezîrtiya Şerafettin Elçî de, bi alîkariya Elçî ew dikeve karekî resmî. Dibe memûr. Jiyana Eyşe Şanê piştî memûrtiya wê di nava tenêtiyê de derbas dibe. Heşa sala 1989'an li Aydin û İzmirîre memûrtiyê dike. Di sala 1989'an de êdî Eyşe Şan teqawîd dibe, û li İzmirîre, li Balçovayê rûdine. Ew dîsan dest bi karê xwe yê hunerî dike. Mixabin em nizanin, wê heya niha çend kaset û plaq derxistine.

Bila kes min bi vî awayî bi bir neyne

Qanserê Eyşe Şan ji hal de xistibû, ew roj bi roj ber bi mirinê ve dajot. Li nexweş-xaneya Tepecikê diçe kontrolê. Ji bo ku doktor rontgena serê wê bikişîne, porê wê kur dike. Rontgen tê kişandin. Ew çend rojan di nexweşaneyê de dimîne, paşê vedigere malê. Keça wê jê dixwaz dik ku ji bo bîranînê resimekî wê bikişîne. Eyşe Şana nexweş ku çend rojên xwe yên dawî dijî, li keça xwe vedigerîne û dibêje: "Bila ez bi vî awayî neyêm bîra kes". Ew her dem ji keça xwe re dibêje, gelo ku ez bimîrim kes ê min bi bîr bîne.

Heyranêñ min hene, hûn ci ne?

Di nav salêñ dawiyê de nexweşiyê pêşîra Eyşe Şanê bernedida. Ew li mala xwe rûdinişt û wextê xwe bi xwendina quranê, nimêjkirinê û bi kilaman re derbas dikir. Ji tenêtiyê pir hez dikir. Navbera wê û zaroyen wê nebaş bû. Wê herdem ji zaroyen xwe gazin dikirin. Keça wê Yasemîn dibêje: "Diya min her dem ji me re digot, hûn ki ne? Heyranêñ min hene. Hûn hebin ci ye, tunebin ci ye. Ez ne hewcedarî we

me. Wê di jiyanâ xwe ya hunerî de herdem hurmet dîtibû. Gava wê ji wê jiyanê gava xwe avêt jiyanâ rastîn, psîkolojiya wê xera bû". Lê heyranêne wê her dem ew bi tenê hiştin. 18'ê çiriya paşîn, gava darbesta wê berê xwe dabû goristana Bûcayê, hejmara mirovên pê re ne zêdeyî dehan bû. Heyranêne Eysana Eli, di roja teng de ew bi tenê hiştibûn. Rojêne ku wê digot "Lê lê Ximşê" dûr bûn. Kurdan dîsa hunermendeke xwe ya bi nav û deng di bêdengiyê de hiştibûn. Berî mirina xwe Eysê Şanê gotibû min li Diyarbekir di gora diya min de vesêrin. Berî bi du-sê salan birayê wê wefat kiribû, wî jî gotibû min di gora diya min de vesêrin û ew di gora diya wî de vesartın. Keça wê Yasemîn dibêje: "Em bi meleyan şêwirîn, wan gotin ger di ser miriyekî re pênc sal nebuhere, guneh e ku mirov miriyekî din veşere. Me jî diya min, li Bûcayê vesart".

Eysê Şan ji kê hez dikir û ji kê gazin dikir

Mirin wê rojek zû sê rojan dereng ji me gişan re bibêje merheba. Mirinê ji Eysê Şanê re jî got û wê ji nav me koç kir. Mirov dikare li pey wê çend tiştan bibêje. Ya herî pêşî, Eysê Şan bi nasnama kurdî derketiye, straye û di dema xwe de weke Zeki Müren bi nav û deng bûye. Eysê Şan jineke apolitik bû, welatparêzî di serê wê de baş zelal nebûbû. Lê wê tu carî ji kurdî têkiliyên xwe nebiriye. Ew hunermendeke kurdan û ya zimanê kurdî bû. Eysê Şanê ji nav hunermendên kurdan ji Arif Cizîri, İsa Berwarî û ji Şivan Perwer hez dikir. Ji nav hunermendên ku bi tirkî distirên jî ji İzzet Altınmeşe, Belkis Akkale û İbrahim Tatlıses hez kiriye. Ji aliyê din ve Eysê Şan ji İbrahim Tatlıses gelekî gazin dikir. Li gorî gotina keça wê, wê her tim digot ku ew gelekî bi kérî İbo hatiye, lê İbo her kes derxistiye programa xwe ya televizyonê, bi tenê ew dernexistiye. Wî herweha qet telefonek venekiriye û li halê wê nepirsiye. Wê ji Şivan Perwer jî gazin kiriye û gotiye ku Şivan jî qet lê negeriyaye û li wê nepirsiye.

Eysê Şan ji te re oxir be, em ê te her tim bi bînîn. □

WWW

WWW.CO

Xatûna şertê xwe; Eyşe Şan

TÊMÛRÊ XELÎL

Eyşe Şan serbilindiya sazbendiya me ye. Kubir û akla wê eslî kurmancî ye, lewzê wê şêrîn e, ew kubariya hunermendiya me ya dengbêjiyê ye, ji me re hurmet û sianet anije, bûye hezkira bi milyonan maşoqên stranê me. Gava mirov guh dide stranê wê, mirov dibêje qey ew stran tenê bi wî awayî têne gotin û divê bi tenê Eyşe Şan wan stranan bistirê.

Stranê Eyşe Şanê piranî yên evîndariyê ne. Di wan de zargotina me ya dewle-mend, rehma dilê gelê me, evîna paqij têne ber çavan. Di strana "Bêmal" de xetên weha hene:

Lê lê Bêmal, tu ne sêv î, sêvê Meletiyê,
Sal donzdeh me paşila xwe de bigerînim,
Rojeke rojîyê fitara xwe bi te vekim.

Lê ew di stranê din de weha dibêje:

Min neke bazar û xwe neke tucar
Ez ê zêrên serê xwe bifiroşim
Delalîkê dilê xwe
Ji Kela Diyarbekirê xelas kim

Zargotina me, di nava reperetuara stranê wê de cîhekî mezin digire. Ew bi taybetî di stranê "Çemo", "Saliho", "Bavê Seyro" de baş xuya dîbin.

Çemo, Çmê lo Bişêriyê,
Kelek vala berdan pê gemiyê,
Koloz xweş e ber kofiyê,
Zewac xweş e li zozanan, koçeriyê.

Çemo, Çemê Qirdilekê,
Vi sibê qazê daye pêy werdekê,
Xelk û alem bûne aşiqê mal û halê dînyalikê,
Ew jî bûye heyvana bejna vê keçikê...

Eyşe Şan qedrê zargotina me girtiye, pesnê erf û adetên me yên baş daye, lê li dijî yên xerab derketiye: "...derdê hewiyê wele nakşînim".

Bi saya stranê wê, gel qîmet daye wê, ji wê hez kiriye, navê "Gula govandan" lê kiriye. Ew jî bi wê yekê ve firanax bûye, texmîn kiriye ku bi kérî miletê xwe hatiye û ji eşqê stranê govendê straye: "Kirasê te meles e", "Koçerê", "Cemîle" û yên mayîn.

Di stranê Eyşe Şanê de xuya dibe ku wê ji ber stranbêjiya xwe geleki zelûlî dîtiye, loma ew mecbûr maye, wê welatê xwe terk kiriye û demekê li Ewrûpayê maye.

Eyşe Şan ji bilî derdê xerîbiyê, derdê kezebê jî dîtiye. Wê keça xwe Şahnaz wenda kir û paşê jî li biyanîstanê diya xwe wenda kir, bê ku bikaribe here ser gora wê. Loma, wê ji bilî stranê evîndariyê, stranê derd û kerbê jî straye. Kilama xwe ku avetiye ser diya xwe, Hecî Xanimê, wilo ye:

Ava çemê Diyarbekirê îro têye leme-leme,
Dayê qurban, pêl li pêlan dixe, davê ser kelem e,
Dîsa îro dilê min şewîfi dayika min ket bîra mine,
Hêsîren min xerîba Xwedê mîna barana bîharê têñ û nasekinin.

Hey wax dayê, xerîb im dayê, bêkes im dayê,
Kesê min nema li vê dînyayê
Ez bimrim dayê...

Daxwazêñ min ji edebiyatê ci ne

ARTUR LUNDKVIST

Jî hemû ifadekirinên formên hunerî ez bêtir cihekî taybetî û xweser didim edebiyatê. Dibe ku ev yeka hanê ji hin taybetiyêñ min ê xwusûsi jî tê: mijûlbûna min bi edebiyatê re, rengê taybetiya nivîskariya min, rengê perwerde û pisporbûna min û belkî jî ji hemûyan bêtir qîmet û hêjandineke xûsûsiye ku ez bi xwe didim edebiyatê.

Lê ez bawer im, argumentên ku ji vê dîtina min a li ser edebiyatê re bibin destik û piştgir wê gelek bin. Ji ber ku tu şiklên din ê huner bi qasî edebiyatê nikarin hûnandin û tevgirêdaneke ewqasî xurt di navbera tiştên konkret û tiştên ku abstrakt in de pêkbîne. Heger mirov bixwaze bi gotineke din bibêje, hûnandin û tevgirêdana di navbera hîs û entellektueliyê de ye.

Wêne û muzîk dikare bi awayekî din bi tesîrtir be. Ji ber ku wêne û muzîk raste rast bangî hîs û çavêñ mirov dike (lê ew jî dîsa bi kesê temâsevan û guhdar ve girêdayiye).

Lê dîsa jî ev herdu besên hunerî nikarin bi qasî edebiyatê vekirî û zelal form bîdin fikir û hevgirêdaneke xurt a fikrî bi qasî edebiyatê pêkbînin. Tiyatro û film ew tiştekî din e: di tiyatro û film de bi riya hereketên rû û wech ku tesîreke xurt dike ew jî ji ber ku hevgirêdana van herdû besên hunerî bi edbiyatê re xurte û ji edbiyatê tên xwedîkirin. Metod û rîgahêñ ku di van besên hunerî de tên bikaranîn ew jî nêzîkî û edebiyatê ne.

Edebiyat bi gelek awayêñ dinê jî li pêsiya besên din ên hunerê ye. Edebiyat dikare xwe bighîne her kesî bêî ku hewcedarî xebateke kollektîv bibe an jî hewcedarî aleteke teknîk bibe.

Edebiyat mecal dide ku her kesek li gora wextê ku ew bixwaze bixwîne û tiştan

hilbijêre dide mirovan. Mirov dikare tiştên ku mirov dixwîne çend caran dubare bike, xwe kûrtir bike û bi gelek awayê din ji bûyeran bigre dest.

Xwendin dikare heyecana mirov bi carekê re bilind bike û bi carekê re ji daxîne. Hemû mecal û îmkanên ku mirov bikare hîskirinê xwe û prosesa fikra xwe bike yet heye: tiştê herî girîng ew e ku balansekê di pêşkevtina însan de pêktîne. Ji bo zanebûnek rast û durust û ji bo ku mirov karibe hevgirîdan û mêzeneke baş di navbera fikir û hîsên ku di vê rewşa modern i heyî de ku ji hev belavin pêkbîne di be alîkar.

Edebiyat di eynî wextê de ji xeynî van faktoran bi awayekî tekûz û bê kîmasî guhestandina peyv û gotinê ye. Bêî ku tu kes di navbera nivîskar û xwendevan de hebe, nivîskar bi riya gotin û peyvê bi xwendevan re dikeve têkiliyê. Gotinê ji mirov derbasî mirov dike bêt ku di bin tu reaksiyonên kollektîv de an ji di bin tesîra hin faktoren din de bimîne. Bi vî awayî edebiyat dikeve nava prosesa şîur û zanebûna mirov. Hesasiyeta mirov bi pêşde dixe. Kapasîta ku mirov bikaribe tiştan bibîne û îdrak bike û ji dervî van tiştan hemûyan edebiyat dibe perçak ji újdan û însanetiya mirov. Ji ber vê yekê divê mirov ji edebiyatê re hin şert û pîvanên xusûsi deyne. Edebiyat şikil, pêjn û tecrûbeyên ku pêşkêş dike divê bawerî bidin û rast û durustbin. Divê tiştan lê zêde neke. Divê tiştan basît û sivik neke û neguhere. Heta dawayî naverokê di nava rastiya huner û psîkolojiya wê de biparêze. Divê spekulasyona li ser hedefê pêşıya xwe neke û bi tu awayî meyla pêjn û dîtinên xwe nexe nav û vekirî neke. Heger ne bi vî awayî be wê demê dûrî wezîfa xwe ya ku însan bi xwe tişta keşf bike dikeve.

Bi çend awayan konformism heye. Şiklekkî konformîsm di nava sosyalizmê de heye û konformîsmek ji di nava kapitalizmê de heye (ji bo ku ev herdu sistemên cîvakî ji hevdû cihê ne û du grûbêñ mezin in, em li ser van herdûyan rawestiyân.) Ev herdu sistem ji sextekariyê dîkin û dikevin pêşıya edebiyatê û astengan li pêşberî wê çê dîkin. Nahêlin ku edebiyat bi wezîfeya xwe ya bingehî rabe. Ev ji zûdeye ku di bin navê sosyalizmê de ev yeka hanê tê kirin. Sosyalîzmek realist û programkirî ku bi hemû awayê xwe vekirî û zelal formalîzmê tê pêkanîn. Edebiyatê li gora menfejetê dewletê û îdeolojiya resmî tê bi karanîn. Rastî û realiteya jiyanê ne bi awayekî rast û durust tê pêşkêskirin. Bi awayê ku ji wan tê xwestin dînîvîsinin. İdeal, optimîzm, pedagojî: hemû ji bo vê armancê tê bikaranîn. Lê ne ji bo afirandin û pêşxistina edebiyateke baş tê kirin. Pêwîst e ev îdealîn ku me li jor behsa wan kir bêî ku di bin tesîrekê de bimînin bi awayekî xweser û azad di jiyanê kevin. Hunerê afirandinê bi her awayî tiştekî xweser û xusûsi ye û tê mana ku bi tu awayen din şûna

wê nikare bê dagirtin. Mademkî ev tişt wilo ye wê demê divê huner bi awayekî azad bê bikaranîn û tu asteng û bend pêşî lê negre. Huner divê bi rastiya naveroka xwe ve girêdayî bimîne.

Tu dewlet û civat heqê wan tuneye ku vê aletê ragihandinê bi awayekî çewt bikarbîne û wê ji naveroka wê bi dûr bixe. Ev aletê ragihandinê daxwazên mirov ê ku ne di hesêb de ne û spontan in keşf dike ku ev yeka hanê bi qasî jiyana mirov muhîm e. Ji ber ku ev tişt bi tu awayên din nikare bê ziman.

Politîka û siyaset kêm an jî zêde bi tiştên manîfesto û programkirî dikarin mijûlbin. Lê edebiyat û huner bi tiştên veşartî û ne diyar ve mijûl dibe. Ji ber vê yekê tu carî siyasetvan nikarin serokatiyê ji nivîskaran re bikin û bîryara li ser wan bigrin. Heger siyasetvan bixwazin vê yeka hanê bikin, ev tişt zerara herdu aliyan e û herdu alî jî ji vê yekê destkevtî nabin. Dikare gelek caran tiştên ne rast û ne berbihev, tiştên ji rê derketî jî bêñ kirin, ku civat mecbûr bimîne li tedbîrê xweparastinê jî bigere. Lê dîsa jî bi baweriya min divê bi tu awayî rê li ber dîtinênu ku çewt û xelet in jî neyê girtin û neyên sansûrkirin.

Di rewşa hemû civatan de symtomê bi vî rengî dikarin derkevin pêş. Ev dîtinênu wilo ku tersê norm û pîvanênu civatê ne derdikevine holê. Ew jî perçak ji jiyanê ye ku divê bi her awayî mirov bala xwe bide ser. Ev dîtinênu wilo wek sînyalê balkişandinê ne. Û dawiya dawî ev yeka hanê ji xwe rexnekirina civatê bi xwe ye ku xwe bi vî rengî dide der.

Konformîsm di civatê kapîtalîst de jî bi awayekî vekirî û ber bi çav tê kirin. Lê bêtir bi awayekî veşartî û ser girtî tê kirin. Konformîsm bi awayekî vekirî û spekulatif bi riya aborî tê kirin. Giranyê bêtir dide ser nivîsên tîtikî û rojane. Cih bêtir dide nivîsê sansasyonel û sewiya nivîskariyê dixîne. Qîmet nade huner û naveroka nivîsa. Bi awayekî vekirî exlaq, norm û pîvanê ji edebiyatê re nahêle û edebiyatê dike malzemekî kirin û firotinê...

Ev yeka hanê gelek caran wek ku ne plankirî tê kirin xuya dibe. Ev tişt belkî şîklî wilo be. Lê di eslê xwede ev yeka hanê pirr bi awayekî zanistî tê kirin. Bi vî awayî wek lehiyê romanê polîsiye, fantaziyê ajaniyê û romanên dedekîv ji bo mezinan derdikeve piyasê. Di nava vî şîklê edebiyatê de konformîsmek veşartî û sergirtî heye. Ev şîklê edebiyatê xwe di warê politîk de bê teref nîşan dide. Le ev şîklê edebiyatê ji aliye siyasi û politîk de konservativ û paşverû ye. Ev şîklê edebiyatê her çiqas bixwaze xwe wek bê teref nîşan bide û wilo bawer e ku ew alîgiriya politîk nake û xwe objektîv û xweser nîşan bide jî (tevku ji aliye xwendevanên wê de jî wilo tê dîtin.) Lê ev dîtina hanê ne rast e û bi her awayî xwexapandineke bi tahlûke ye.

Bi tu awayî mirov nikare berhemê nivîskar ji nivîskar bi xwe cûda bike. Kapasîte û zanebûna nivîskar a hunerî, hîs û tecrûbeyên wî yên jiyanê, kûrbûna hîs û fîkrêñ wî, radikalîzm û pêşverûtiya nivîskar hemû bi hevre form û rolekê didin nivîskar. Derbasbûna nivîskar û tîpêñ ku ew diecibîne û qîmet dide wan tesireke xurt li ser form û naveroka berhemêñ wî dihêle. Ev yeka hanê ji problemeke vekiriye. Form û naverok nikarin ji hevdû bêñ veqetandin. Ew herdu hevdu timam û tekûz dikin û herdu aspekt bi hev re di nava wextekê de pêktêñ. Ew tîpêñ ku nivîskar qîmeteke bilind dide wan nivîskar divê bi awayekî azad heta dawiyê û heta ku jê tê wan baş bîne ziman. Heger ku bi awayekî din bike wê demê dibe formalîzm û kuştina huner. Divê heta dawî cîh û tolerans ji stilê xweser re hebe. Heger armanc ew be ku bixwaze tiştekî bîne ziman.

Daxwazêñ min ji edebiyatê kêm an ji zêde ev tiştêñ ku min li jor behsa wan kir. Edebiyat divê bide dû wezîfeya xwe ya esasî ku ew pêvrabûye. Û bi tevayî daxwazêñ min ji xwendevanan ev e ku bi awayekî zanistî alîkarî û piştgiriya xwe bidin vî şîklê edebiyatê. Ji bo ku ev şikil edebiyat karibe bi wezîfeya xwe ya esasî bîne cîh. Edebiyat aletê ragihandinê ye ku bi tu awayê din cihê wê nikare bê dagirtin. Mirov bi riya vê alêtê ragihandinê xwe keşf dike û bi pêşde dixe. Ev reng edebiyat dibe alîkarê her kesê ku dixwaze bîghêje rastiyê. Ferq nake ku mirov di bin kîjan sîstema civakî de dijî. Wê demê divê nefreta ku li dijî yekformiya edebiyatê çê dibe û xelkê dûrî edebiyatê dike û diwestîne. Tev ku ev yeka hanê bêtir li welatê kapitalîst mirov rastî wê tê ji, belkî bi vî awayî rê li pêşîya xeletiyan û kîmasiyan bê girtin. □

Ji swêdi: **MUSTAFA CIZIRI**

Konkret nr 1. 1967 Artikeln ursprungligen skriven för den bulgariska tidskriften Kontakter. (Ev benâda han ji bo kovareke bulgarî haübû nivisandin)

Ez bi xeyalan şiyar dibim

SUZAN SAMANCI

Ez wê sibehê dîsan bi xeyalan şiyar bûbûm. Min dixwest ez têkevîm çemê xeyalan; carinan hema ku ez dikevîmê, qeyika min serobino dibe. Ez bi hêdîka ketim çemê xeyalan: Gotin û hevokên ku ji hovedaristana min difûriyan li kesen ku li dora qeyikê diçûn û dihatin diketin, bi destêne hev digirtin û bi aheng dîlan digirtin. Ez bi dengê telefonê veciniqîm. Te digot qey ez di ser sûc de hatîbûm girtin! Min rahişt ahîzeya telefonê, dengê bi huzûr yê di telefonê de, "Ez Ferîdûn" got. Min tavilê "Andaç?" got. Wilo, ji ber ku li van deran Ferîdûn tunene! Navê gişan Şêxmûs û Veysel in (Ji ber ziyaretgehêن Veysel Qeranî û Siltan Şêxmûs). Di van salêن dawiyê de jî Rojda, Kendal û Zinar pir bûne...

Sal 1971 bû. Gava em di rojeke zivistana sar de sirgûnî Nevşehîrê bûbûn, xemgî-

niyê bi ser mala me de girtibû. Me ê li xerîbiyê çi bikira?... Pênc salên zaroktiya min di nava mirovên ku sitranên bêrîkirinê diavêtin ser kesên xwe derbas bûn. Jinênu ku di xaniyêni nizmik de li hev kom dibûn, heta derengê şevê nanê şikeva lêdi-xistin, her çirokên mustehcen digotin û bitirs qala mêmren xwe û jinêni almanan di-kirin. Min pir ji rojêni nanlêxistinê hez dikir, ez bêdeng li ba wan rûdiniştüm. Gava ew diwestiyan an jî ji bo vexwarina çayê navbirek didanê ew hingî li min hayê dibûn. Gava jinêni rûdagirtî, "Ma tu hê neçiyî keçikê? Ma bi rastî tu kurd î?" digotin, min bi hîsên súcdariyê awirên xwe diguhertin û bersiv nedida. Gava carekê pî-rejinekê bi çavêni xumamî li min nihêrî, "Tobe bike, welehê ez bawer nakim!" got, bûkeke nû, "Xem nake yadê, ew jî însan in" gotibû. Gava bavê min bitirs ji radyoya Êrivanê li stranên kurdî guhdarî dikir, diya min jî bi rêk û pêkiya xwe dixwest ji xwe re cihekî çêbike.

Min ji dersên tirkî hez dikir. Min ji Koca Aliyê Ömer Seyfettin yê bi rûmet û mîrxas hez dikir, ez ji bo Hesenê ku ji dîfteriyê miribû, bi şevan digiriyyam. Wê salê, ji bo İnce Memedê di "Arkası Yarın" de, min baz dida malê. Min pirtûkeke du cild, di deh rojan de xelas kir. Gava min Qereçiyê Osman Cemal Kaygili ku Tarık Dursun K. derbaşî radyoyê kiribû, ji ba pirtûkfiroş kiribû, yê pirtûkfiroş destê xwe di ser serê min re biribû, "Ma tu ê van pirtûkan bixwîni xanima biçûk?" gotibû.

Min xwe avêtibû bextê pirtûkan. Min mîna Çalıkuşu notên rojê digirtin. Ji bo ku ew kurdîtiya min li rûyê min nexin, min dixwest ez bi devoka Nevşehîriyan bipeyivim. Rojekê mamosteyê îngilîzî Tanjû Beg, bi melûnî li çavêni min nihêrî û "Ma tu Barzanî nas dikî?" got. Şerê 74'an yê li bakurê Iraqê, ev gotin pê dabûn kîrin.

Gava ez di nava salên heftîyan de vege riymam Diyarbekirê, dema bilindbûna tevera şoresserî bû. Xebatêni komleýî, şerê rêkxistinan, boykot, grev, meş... Divê ez mikur werim ku min di meydanan de kulmên xwe li ba nekirin, min parkayêñ leşkerî li xwe nekirin. Keçikêni xwendevanêni fakulteyê rojekê li deriyê me xistin û "Em dixwazin tu bi me re bixeberî" gotin. Ez hingî panzdeh salî bûm. Wan ji min xwestin ku ez paragrafekê ji Materyalîzma Dîrokî bixwînim û ji wan re şirove bikim. Min milêni xwe hejandin û "min tiş jê şêhm nekir" got. Ez tevlî wan nebûm, ez ji wan reviyam. Ez vege riymam cîhana xwe ya biçûk û rengîn. Min Simone de Beauvoir nas kir. Min xwe û jînîtiya xwe keşf kir. Ez ji bi Madam Bovary re dildar bûm: Ev evîndariyêni naîv ên platonîk bûn. Min di vê navê de bi dizî şîrîn evîndariyê dinivîsandin. Gava ew şîrîn min di magazînan de dihatin weşandin, rûyê min ji şerman sor dibû.

Piştî lîseyê zewac zû hat... Ez bîryara xwe didim: "Divê ez binivîsim." Ez dikewim qulika hundur û ez têkiliyên xwe ji der û dora xwe dibirim. Her ku ez dixwînim, ez ji aderêñ ku min dixwin û dihelîmin, rizgar dibim. "Ez însan im, jin im" dibêjim. Ez bi der û dorê re li hev nakim. Gava ez dibim xerfbê xwe, ez "xwebûna" xwe dibînim. Şîrên min yên cidî cara pêşî di salêñ 85-87'än de di kovara "Sanat Olayı" de têne wêşandin. Ez bi kêfkeşiyê re ditîsim ji... Ez bi hezkirina nîvîsandinê ketibûm nava agirekî; ev agirekî cûda bû: Auraya azadiyê ya bi hêz ì li dora wê, ez haş dikirim, lê di eynî wextê de ez bi hêz ji dikirim. Dema min şîr dînîvîsand, min meyla xwe berdida ser nîvîsandina çirokan. Gava min dixwest ez gotaran binivîsim, ez hingâ dixetimîm û dimam. "Şîrê min yê çîrokê" hê baş germ nebûbû; helbet wê rojekê di ser re biçûya. Kirineke jinane û ji bo hebûnê min çîrokêñ xwe di bin sernava "Eriyip Gidiyor Gece" de civandin û da çapkirin. Em di salêñ nodî de di nava agirekî de bûn. Ewrêñ reş li ser me digeriyan û dengêñ stranêñ şînê bilind dibûn... Roj, mîna Moxolan dişewitîne û xerab dike... Gund yek bi yek ji nexşeyê dihatin maliştin... Ü bi roava re kuçe bêdeng dibûn. Mîna ku Baudelaire dibêje, "Ji her tiştî cinayet diniqute..."

Ci bi min tê wilô! Pêñusa min serî ji min standiye û diçe. Xwedêyo, ez belavok melavokekê nenivîsim! Demeke zêrîn ya her bûyerê, her îdeolojiyê, her stranê heye. Rengê çîrokê hebekî çîlmisi bû; lê ji bo ku rengdar û jîndar bibe baş ruh pê ve hatiye.

Min gotibû ez her bi xeyalan şîyar dibim, berî ku ez li wê qeyikê siwar bibim, ez pir bi tîrs bûm. Dilê min ji ber bargiraniya xwe hew dikaribû êş hilgirta. Dengêñ stranêñ şînê di guhêñ min de dikirin zingînî, bêhna genî ji pozê min dernesidiket. Ez bi dîqet li der û dora xwe hûr dibim. Ez careke din baweriya xwe bi hêlêñ kêm û zêde yên vê rîwîtiyê tînim, gava em di çem de diçin, ez li daristana wî aliyê çem çîrokbêjîn xwe dibînim. Gava ez di çolbeyarêñ Çexov yên bê ser û bin de derbas bûm, min di ser berçavkîn wî yên girov de mîze kir, "Şîyar be, tivinga bi dîwîr ve dardekirî ji bîr meke!" ew bi ken dibêje. Mîna ku yek "Hişt, hişt" dibêje, gava ez li piş xwe dizîvirim, Saït Faik bi awirêñ xwe yên tûj û çavêñ xwe yên şîn, "Têkeve dile mirovîn normal, detayan ji bîr meke!" hebekî bi qerf dibêje. Sabahattîn Alî, bi nîrîneke entellektuelî, "Çîroka nemir û rastîn ew e ku hertiştî li ber çavan bigire û li ber xwe bide" bi xemgînî dibêje. Sadîk Hîdayet bi kincêñ xwe yên xet-xetî xayiz e, di ber xwe de dibêje, "Dinya derve bi reng û bêhnîn xwe tesîrî li mirovan dike. Bala xwe bide bipaşdevegerînan û dibîranînan". Çaxa Fuentes bi kenekî ji dil dibêje: "Erotîzmê ji bîr meke," Şolohov bi rûyê xwe yê sor bang dike, "tasvîr, tasvîr!" Ez paşê dengê André Gide yê ku dibêje "Hertişt kes û ji dili" dibihîzim. Ez û Vüsl'at

O. Bener, Tomris Uyar, Ferid Edgû û Selim Îlerî ku hertim li qiraxa çem mijûl in, em ji dil silavê li hev dikin.

Xemgîniya min zêde dibe. Ez qeyika xwe dikişnim quncikeke zelal, ez vedigerim rewşa xwe ya safi. Cografya min li ber çavan e, ez wê baş nas dikim. Ez gîhîştina mirovan û bêhngirtin û bêhnberdana bi wan re mijûliyeke herf girîng dibînim. Di-vê ev mijûlî û têkoşin, ne ya jêxelasbûnê be. Divê ez kîliya ku tê de dijîm zemt bikim, gava ez di hundurê kîliyê de rojane bim, ez bi bîr tînim ku divê rojanebûyîn çîrokên min danequrtînin.

Cografya ku ez tê de dijîm, ger cografyayeke çavbihêşir be ji, ez pê ve girêdayî me. Mirovîn bi nasnameyêن perçebûyi, di nava xwînê de mayî derdikevin pêşberî min. Ez bi atmosfereke gewr ve hatime rapêçandin. Ez xemgîn dibim. Ez berê xwe bi royê ve dikim û bi wê re dostaniyeke rasî datînim. Ez bi pistînî jê daxwaza dirêj-kirina çîroka xwe dikim. Ez dixwazim hêviyê, hezkirinê û aştiyê belav bikim.

Çîrokên ku ez bawer dikim ew ê bi xwe rengîn bibin û bikemilin, ez hingî bawer dikim ku ez ê bigihêjim qiraxen xweserbûn û azadiyê.

Paşê birûskek vedide, mijar di mista min de ye. Mijar ji bo min alavek e. Ez ji râwestandina pişt bûyeran hez dikim. Ez ji hovedarsitana xwe bi gotinêñ ku hol dibin re mijûl dibim, yêñ ku modeya wan buhurîne, ez wan datînim aliyeñ. Ez ji bo rîtm û ahenga wê bi dengê bilind dixwînim. Gava çîroka min li ser maseyê li bendî kemilandina xwe dimîne, çîrok, "Ez hespekî boz yê ku di deşta kesk de bi çargavî diçim e" bi awayekî rûşuştî dibêje. Lê gava ez dibêjim roman, "Ew ji hespekî ku di deşteke kesk de bi loqandineke sivik diçê ye" di ber xwe de dibêje.

Baş e, ez digel van hemûyan dixwazim çîrokên baş binivîsînim. Gava ez çîrokên pir xweş binivîsînim, ez ê xwe girîng bihesibînim.

Xewn û rastiyêñ min di ser pira çîrokê re bi hev re derbas dibin, gava ew di ser pişî re derbas dibin ew rengîn dibin. Rastiya min ji xewn û xeyalêñ min re dayikti-yê dike. Bi salan mirovîn li vê cografyaya welatê sirgûn û paşdemayînê hebûn, lê belê hatibûn înkarkirin. Gava ez hewl didim qêrinêñ ku di guhêñ min de dikin zingînî bikim stran, ez dixwazim ji şopa şerê qirêj kevokêñ aştiyê bifîrînim. Albert Camus, "Mirovî ku şerî hildide û li dijî xerabiyân şer dike, ew dev ji qencyê berdi-de û dîsan xerabiyê ava dike," dibêje. Ger para rastiyê tê de hebe ji, ev min ditîrsîne. Ez dixwazim ew xerabî di şerê pêñûsa min de bibe spehîtî, hêvî, evîn û nermetevneke ku xwe li mirovan radipêçe û wan hemêz dike. □

Ji tîrkî: F. CEWERÎ

Sernava nîvîsa Suzan Samancı "İmgelerle Uyanıñım" e. Me gotina "Xeyal" di şûna "İmge" de bi kar anîye.

Mehdî Zana:

"Girtîgeh dibistana jiyanê ye"

Mehdî Zana di sala 1940'ı de li Farqînê hatiye dinyayê. Digel ku jiyana wî bi kar-kerî derbas bûye ji, disan ew li Kurdistanê figurekî siyasi yê berbiçav e. Wî di 77'an de serokatiya belediya Diyarbekirê kiriye. Pişti hatina cûnta leşkerî (1980) ûdi bû girtiyê bajarê Diyarbekirê. Di pêvajoya girtinê de gelek îskenceyên hovane lê hatin kîrin. Lê wî li ber xwe da û ji ser ya xwe daneket. Wî di girtîgehê de serpê-hatiyên xwe di pirtûkan de civandin ser hev. Heta niha bi kurdî û tirkî pênc pirtûkên wî derketine. Herweha pirtûkên wî wergeriyane zimanên fransî û flemani ji. Jina wî Leyla Zana niha di girtîgeha Ankarayê de radîzê, wî ji xwe ji ber cezayê girtîgehê daye ali û niha li Swêdê ye.

Me rojek ji rojîn Tîrmeha 1997'an Mehdî Zana li Stockholmê, li kafeteryake li rex çemekî dit û li ber pêlén keştiyên mirovên dilşa, li ser xemgînî û dilşahiyê pê re sohbet kir.

Nûdem: *Ev nêzîkî sî salî ye ku tu di nava xebata siyasi de yî. Di vê pêvajoyê de tu gelek caran hatiyît girtin û te gelek îskence dîtiye. Tu dikarî hebekî ji me re behsa jiyana xwe û destpêka xebata xwe ya siyasi biki?*

Mehdî Zana: Destpêka xebata min ya siyasi hê ji salên min yên li Silîva dest pê dike. Wê demê, ji aliyê mezinan ve behsa serfîhildanên berê dihate kîrin. Bi wê ve girêdayî, behsa lêdanê, îskenceyê, kuştinê, eskeran û koçberiyê dihate kîrin. Ev behsên ha mîna çîrokan, serpêhatiyan, kilaman û bîranînan dihate kîrin. Vê yeka han geleki bala min dikişand. Ne bi tenê bala min dikişand, ez bawer dikim bala wî nivşê me gişan dikişand. Ji ber ku ew nifş, nifşekî bermayê êş û eziyetê bû. Me çavê xwe vekiribûn, em bi êş û eziyetê hesiyabûn. Bi destûra te be, ez ê di vir de mînakekê ji zaroktiya xwe bidim. Ez bawer dikim, ez hê şeş-heft salî bûm, li binya mala me qereqoleke eskeran hebû. Her tim ji wê qereqolê dengin dihat. Dengê qîrînê, dengê axînê û bi wan dengan re ji dengê tenekan, dengê textan, dengê lêdana deriyan dihat. Me zarakan meraq dikir, me digot gelo ew ci ye. Hingî bavê me ji me re digot, ew li xelkê dixin û ji bo ku qarewara wan were veşartin, ew li teneke û

textan dixin. Yanî ji dema zaroktiya min bigire, heta dema xortaniya min, her ev behsên ha bûn. Di dema terzîtiya min de jî, li hundurê dikanê her li ser kurdîtiyê û zilma leşkeran dihate peyivandin û minaqeşe kirin. Tam di wan deman de em bi Kurdistana Iraqê û şerê Berzanî hesiyan. Berzanî bi pêşmergeyên xwe re li dijî kar-bidestiya Iraqê serî hildabû. Guhê me, her tim li ser şerê wan bû. Şerê wan, serîhilda-na wan, em hê bêtir bi kurdîtiya me hesandibû. Bi riya radyoya wan me hertim deng û bahsên nû ji Kurdistana Başûr dibihişt. Kêfa me dihat, em bi kelecan bûn. Ew bûyerên ku li der û dora min dibûn, zanebûneke milî dida min, ez bi hişyarbû-neke milî dihesandim. Lê min hingî zêde ji siyasetê fêhm nedikir, min nizanîb li hemberî girseya xelkê bipeyivim.

Rojek ji rojêن sibata 1963'an, min kaxezke sê metro dirêj û not sentîm fireh, baş ûtî kir û li ser wê nivîsand: "Yaşasın Barzani, kahrolsun sevmiyenler" yanî (Bijî Berzanî, bimire yên ku jê hez nakin) min ew kaxeza ha bir Silîva û ew saet di yekê şevê de li cihê herî navendî daliqand. Gava ez sibehê zû di wir re derbas bûm, ez çi bibînim, dê weledê xwe avêteye, herkes li wir kom bûne û polîs wan dehf didin. Lê min gotibû, polîs kê bigire, ez ê paşê herim bibêjim ku ew kaxez daliqandiye ez im. Çend heval girtin, lê ew ber destê êvarê berdan. Xuya bû, ew serîhilda-neke min ya hundurîn bû. Min dixwest ez bi wê kirinê tola xwe ji tiştinan hilînim.

– *Te got ku ew bûyerên ku li Kurdistanê dibûn, ew çîrok û serpêhatiyêن ku mezinan qal dikirin, ne bi tenê tesîr li te dikir, lê herweha li hemû xelkê dikir. Lê belê her-tim hin kes hene ku ji nava xelkê derdi Kevin, lê ji xelkê re serkêsiyê dikin, xelkê organî-ze dikin û wan li dû xwe dikîşînin. Gelo wê demê, ji bilî te kî hebûn?*

– Pişti vê bûyera ha, hostayê min, paşê ji şirîkê min Niyazî Hosta, ew miroveki zana û hişyar bû, pir xwendibû, ji rewşa chanê û siyasetê pir haydar bû. Mele Ev-dilkerîm, Şêx Mîzbeh, Mele Mehmûd, Mele Evdilayê Xerzî hebûn. Bi taybetî pir tesîra Mele Evdilayê Xerzî li ser me çêbû. Weki din ev pir dihatin dikana me ya terzîtiyê. Pişti bûyera min ya daliqandina kaxezê em çûne Diyarbekirê. Wê çaxê li Diyarbekirê Partiya Karkerên Tîrikeyê hatibû damezirandin. Min hingî ji Niyazî Hosta re got, were em ev têkevin vê partîyê. Wî got niha dev jê berde, bela wê ney-ne ser me. Lê min zêde guh neda belayêن ku wê bihatina û min dixwest em aktiv di Partiyê de bixebeitin. Paşê em bi hevalên din re jî peyivîn, me bi wan re minaqeşe kir û me Mele Evdilkerîm şand Diyarbekirê da ew bi Partiyê re bipeyive.

– *Yanî pêşniyaza avakirina PKT'ye ji we hat, ne ku wan bi we re têkili danîn û xwestin we bikişînin nava Partiyê?*

– Silîvan bala Partiyê kişandibû, lê belê yê ku têkili bi Partiyê re danîn em bi xwe

Mehdi Zana: "Ez şerkireki gelê kurd im"

(Foto: Şirvan Nûrây)

bûn. Ü gava mirov li dîroka Partiya Karkerên Tirkîyeyê dînihêre, mirov dibîne ku giraniyeke Silîvan di Partiyê de çêbûye.

— *Gava mirov çavekî li dîroka Partiya Karkerên Tirkîyeyê û herweha li dîroka tevgera kurdi digerîne, mirov dibîne ku gelek şexsiyet û siyasetvanenê kurd, ji gelek deve-reñ Kurdistanê di Partiya Karkerên Tirkîyeyê (PKT) de xebitîne. Sebeba ku kurdan xue li PKT'ye digirtin ci bû? Gelo tu alternatiivên din tunebû? Te behsa tevgera Berzanî kir û herweha navênu ku te hejmartin jî, piranî mele bûn, ji bo ci hûn negîhişin Berzanî, lê hûn dageriyan Partiyeke çep. Sebeba vê yekê ci bû?*

— Hingî di nava partiyen rast de, meşandina karê kurdî zehmet bû. Me digot em

ê di nava partieneke çep de bi rehetî vî karî bimeşînin. Wê çaxê serokatiya partiyê Aybar jî samîmî bû. Wî dixwest kurd, çep, komunîst hemû di nava partiyê de bici-vin û sîstemeke demokratik û sosyalist li Tirkîyeyê ava bike.

– *Xuyaye Partiya Karkerên Tirkîyeyê bersiva pirsên we neda, loma bûn ji wan vege-tiyan, we bi xwe li Kurdistanê partî ava kirin, an jî hûn di nava partiyên kurdan de xebitîn. Gelo sebeba vegetandina we ci bû?*

– Pişti 64-65'an gava rehmetiyê Seid Elçi partî damezirand, PDK'a Kurdistana Bakur. Hingî xebateke mezin çêbû. Dihat gotin ku çepîti ji me te nebaş e, komu-nîzm ji me re zerar e; dihat gotin ku PKT ji aliyê ajanan ve hatiye danîn, da ew pîrsgirêka kurdî têxe nava xwe û bifetisîne. Pir heval bi van propogandayan îkna bûn û vejetiyan, lê ê min nediker serê min, loma min û hinek hevalan gelek mina-qeşeyen germ kirin; ji ber ku ez aktîv bûm, wan dixwestin ku ez ji PTK'yê vejetim û bi wan re bixebitim. Lê gava ez di nava PTK'yê de dixebeitim jî, min hertim pîrsgirêka kurdî dida pêş û min hertim propogandaya kurdîtiyê dikir.

– *Mîna ku te di destpêkê de behs kir, karê te terzîti bû. Xuyaye dikana te ya terzîtiyê bûbû cihê hevdudîtina pêşverûyên kurdan yêne demê. Yanî mirovên rewşenbîr û şa-reza dihatin ba we û diçûn, paşê tu hêdî hêdî bi wê xebatê bilind bû û tu heta seroka-tiya belediya bajarê Diyarbekirê bilin bûyt. Gava te nuh dest bi xebata siyasi kiribû, te bawer dikir, ku tu ê rojek ji rojan bikarîbi bibî serokê bajarê Diyarbekir? Ew serok-bûn hîseke çawan bû? Di pêvajoya serokatiya bajêr de, tişte ku te dixwest te dikaribû ji bajêr re bikira? Ger bersiva te "na" be, sebeb ci bû?*

– Bi rastî di destpêkê de serokatiya belediya ne di bîra min de bû, herweha di he-sabê min de jî tunebû. Em di destpêkê de nezan bûn, tê bîra min, ez carinan li çar-şıya Silivan bi kurdî û tirkî dipeyivîm, min ji xelkê re digot ger we navê me di liste-yan de dît, baweriya xwe bi me neynin. Em ji bo we ne, em welatparêz in, em çep in; armanca me ew e ku em xizmeta we bikin û we ji vê bindestiyê xelas bikin. Paşê ez têgihîştîm ku min ev sloganâ han jî çewt gotiye. Tabî min ev slogan ji serê xwe gotibû, ne ku biryara partiyê bû.

Lê belê xelk berê ne mîna niha bûn. Ew li dora axa û şexan bûn. Em jî derketine, ew henekê xwe bi me dikin, bi me dikenin, wan parîkî ji min hez dikirin, ew jî ji bo ku min karê xelkê dikir. Em hingî hindik bûn, hejmara me ne zêdeyî pênc-şes kesan bûn, lê belê divê ez mikur werim ku em xurt bûn, enerjîk bûn, em dixebeitîn.

Di sala 69'an de, ji tunebûna mirovan, ez hebekî populer bûm. Me wê çaxê li Silivayê xaniyê hukûmetê işgal kiribû, em ketibûn hepsê, xelk pê hesiyabûn. Me "Dogu mitingleri" derbas kiribûn, em li gundan geriyabûn, xelkê êdî em nas diki-

rin. Di sala 1969'an de partiyê bi zorê ez kirim berendam. Emrê min jî biçûk bû. Wan emrê min mezin kirin û ez kirim berendam. Hingî Tarik Ziya Ekîncî, Canîb Yildirim bû, Tahsin Ekîncî bû, hatin bi min re peyivîn û xwestin ku ez bibim berendam. Wê çaxê ez ketibûm navenda partiyê jî. Di sala 69'an de em ketin hilbijartinan lê em bi ser neketin. Paşê, pişî xebateke pir û gur ya di nava xelkê de, gava em di sala 77'an de ketin hilbijartinan, em bi ser ketin. Ji ber ku me ew potansiyela ku hebû organîze kiribû, me bawerî dabû xelkê, me xwe bi wan dabû hezkinin û em ji wan bûn. Di destpêkê de hinek hevalên min jî bawer nedikirin ku em ê bi ser bikevin, lê ê min ji desrpêkê ve baweriya min bi serketinê dihat. Ji ber ku me ji tebaqa jêr dest pê kiribû. Ez bi karker û paqijkerên bajêr li raya digeriyam. Ez bi zimanê wan dipeyivîm û armanca min kewandina birînên wan bû.

– *Gelo soza ku te dabû xelkê te bi cih anî?*

– Min ji xelkê re zêde sozên mezin nedabûn, min digot em şoressger in, em ê li cem we bin.

– *Ma te di hundurê wan du salan de tiştekî taybetî ji bajêr re kir?*

– Tabî min kit. Lê dema min kurt bû, di du salan de mirov nagihîje gelek tiştan bike. Min ji avahiya bin ve dest pê kiribû. Digel wê dema kurt jî, ez dikarim bi hêsanî bibêjim ku, me ji yên ku bîst salan bajar îdare kiribûn, bêtir kir.

Min ji hevalên xwe re jî digot, divê em wilo bixebeitin ku xelk ferqa me û yên din bi çavêr xwe bibînin. Gava xelk wê ferqê bibînin, ew ê baweriya xwe bi me bînin û wê ev yeka han jî riyên din li ber me veke. Gava riya me jî vebe, em bi hêsanî tê de bimeşin û bigihîjin armanca xwe. Lê vê yekê bala hukûmetê kişand û êdî hukûmetê da ser pişta min.

– *Pişî evqas sal û evqas tecrube, ger tu iro bibî serokê bajarê Diyarbekirê, ya ku tu pêşî bixwazî ji bajêr re bikî ci ye?*

– İro bi statistîkî 174 hezar zarokên kurdan ji xwendinê bêpar in. Ya ku pêşî ez bikim ez ê ji bo van zarokan li riya alîkariyê bigerim. Jê pê ve jî, ez ê xebata ku di dema serokatiya min de neçûbû serî, bibim serî.

– *Mehdi Zanayê ku demekê serokê bajarê Diyarbekirê bû, bû girtiyê bajarê Diyarbekirê; bû zîndaniyê bajêr. Sebeb ci bû? Sebeb xebatên te yên belediyê bû, an jî xebatên te yên siyâsî bûn?*

– Sebeb yek tiş bû; ji bo ez kurd bûm. Tu sebebên din tunebû.

– *Üji ber sebabâ kurdayetiyyê jî te geleki eş û eziyet kışand..*

– Erê, min kişandiye, lê ne xema min e. Ez ji wan eş û eziyetan re hazır bûm, min dizanîbû wê ci were serê min. Min di mesela kurdî de û di mesela bîr û bawe-

riyên xwe de tucarî tawîz nedaye. Min şâşî û xeletî kirine, lê ji ya xwe daneketime. Di eslê xwe de bi qasî bobelatên ku hatine serê gelê kurd, ewqasî nehatiye serê me. Gelê kurd gelek êş û eziyet dîtive.

– *Di dema girtina te de, ji bo ku tu Mehdî Zana bûyî, tadeke zêde li te dikirin?*

– Belê, hemû girtî bi vê yekê dizanin. Esker bûya, çawîş bûya, polîs bûya, kom-sér bûya; li mehkemê bûya, di dema seredanan de bûya, di korîdoran de bûya, di otomobilan de bûya; bi tenê ji bo ew bibêjin, me li serokê bajarê Diyarbekirê xistîye, wan li min dixistin û pir dihatin ser min. Erê, her insanê kurd ku dihatin girtin ji lêdan û işkencê nedifilitin, lê min jî têra xwe kişandiye.

– *Piştî ewqas işkence, ewqas tade û neheqî, tu hê jî gelekî şen î; tu henekan dikî, tu dikenî... Gelo bi rastî mirov dikare piştî wê işkenceya nenormal, normal bimîne?*

– Di vir de zanebûn muhîm e. Gava mirov bi zanebûn dest bi tiştekî bike û di karê xwe de bi bawerî be, wê çaxê tiş xera nabin, mirov li ser xwe dimîne; heta gelek caran mirov xurttir jî dibe. Ji ber ku mesele ne mesela şexsê te ye. Yanî, ne tenê ji bo ku ez Mehdî Zana me, wan ez girtim, li min xistin, işkenece bi min kirin. Na Mesele ku ez Mehdî Zanayê kurd im û min ji bo kurdîtiyê têkoşîn daye. Gava wan jî tade gîhandine min, xwestine di şexsê min de tadê bigihînin hevalên min, merivîn min, miletê min. Niha, ger ji bo diziyeke, ji bo qedlekê, an jî ji bo menfeeta malê dînyayê tade li min hatibûya, belkî ez pir li ber biketima û nikarîbûma derketima nava civatê. Lê ez niha bi serbilindî derdikevin û ez bi qasî misqalekî jî, ji ber işkenecaya ku li min hatiye kirin şerm nakim. Ewqas işkenceya pîs û nemirovane li min hatiye kirin ku mirov şerm dike behs bike. Lê ji ber ku ez dizanîm ev işkence ji bo doza miletekî li min hatiye kirin, loma ez niha rehet û serbilind im.

– *Gelek kes dibêjin ku girtîgeh ji wan re bûye dibistan. Û gava gelek kes ji vê dibistanê derdikevin, mîna nivîskar derdikevin. Haya min ji nivîskariya te ya berî girtîgehê tuneye, lê piştî dema girtîgehê pirtûkên te gîhiştin me. Tu dikarı hineki behsa girtîgehê û têkiliyên nivîskariyê bikî?*

– İnsan gelekî xurt e, dikare li ber xwe bide û biafirîne. Ji xwe ger insan ne xurt bûya, wê nikarîbûya ji dema hovîtiyê bigihîşa vê sedsala me. Tu dizanî, girtiyên girtîgeha Diyarbekirê, gelekî tade û işkece dîtine. Di destpêkê de, xwendin qedexe bû, pirtûk nediketin hundur, nivîsandin ne ewqasî hêsan bû. Lê rast e, girtîgeh dibistanek e, dibistana jiyanê ye. Ji her sınıfê, ji her kategoriyê, ji her ideolojiyê, ci bigire ji her gund û bajarî, insan hene. Her insanek ji van xwedîyê serpêhatiyan e. Gava mirov hebekî serwext be, bala xwe bide van insanen, têkeve dinya wan ya hundurîn, mirov ê bikaribe gelek tiştan binivîsîne. Min jî xwest, hem ez jiyan û

serpêhatiyêن xwe û hem jî jiyan û serpêhatiyêن girtiyêن din bînim ziman. Heta ji min hat, min xwest ez ji wê nexweşîya jiyanê, xweşiyekê derxînim, xweşiyekê bînim ziman.

Ne bi tenê ez, gelek hevalên din jî hene ku di girtîgehê de fêrî xwendin û nivîsandinê bûne û nivîskarên entîke ji wan derketine, ez gelek hevalên weha nas dikim.

– *Te heta niha çend pirtûk nivîsandine û bi kurtî naveroka wan ci ye?*

– Min heta niha pênc pirtûk nivîsandine. Lê ez ne nivîskar im, ez xwe nivîskar nahesibînim, min bi tenê xwestiye ku ez perçeyekî jiyanâ xwe û ya kurdan binivîsim. Ji ber ku heta niha, hertim biyaniya li ser kurdan, li ser zimanê wan, li ser dîroka wan, li ser edebiyata wan nivîsandine. Min xwest, qet nebe, jiyanâ girtîgehan, îşkenceya ku li me hariye kirin, ez bi xwe binivîsim, em wê jî li bendî biyaniyan nehêlin ku ew rojekê ji me re binivîsinin.

Bi gotineke din jî, nivîskarî ji bo min mîna hobiyeke ye, ji ber ku ez ji beralî û valatîyê hez nakim, gava ez vala dimînim, ez dinivîsim.

– *Te di destpêka hevpeyîna me de got ku ji bo ku tu kurd bû, tu hatî girtin û te ewqas îşkence dît. Herweha em dizanîn ji bo ku tu di mehkemeyen tîrkan de bi kurdî ifadeya xwe bidî, te bi ïnad li ber xwe da. Lê belê te pirtûkên xwe ne bi kurdî lê bi tîrkî nivîsandin, sebeb ci ye?*

– Gava mirov ji derve lê dinêre, mîna berberiyekê xuya dike. Tu ê rabî çar sal û nîvan di hundur de qet bi tîrkî nepeyiî, tu ê li ser zimanê kurdî ïnad bikî, lê tu ê rabî bi tîrkî binivîsin. Sebeba vê vekirî ye. Gava min nivîsand jî min ji hevalan re got. Pirtûkên min hewcedarê xwendinê ne. Divê xwendevan pirtûkên min bixwînin. Bi qasî xwendevanê kurd divê xwendevanê tîrk jî pirtûkên min bixwînin û doza me nas bikin. Ji bo ku ez bikaribim tiştên ku hatine serê me bidim bihîstin, min loma tercîha zimanê tîrkî kir.

Lê mîna tu dizanî, min pirtûka xwe ya şîfran bi kurdî nivîsand. Ez ne şârim jî, lê ji bo ku ez şerê ziman û edebiyata kurdî bi mehkemeyan re bidomînim, min şîrên xwe bi kurdî nivîsandin. Niha jî, hin xebatê min yên bi kurdî hene.

– *Te got ku tu niha jî hin tiştan dinivîsin. Ger em pirsa xwe weha formule bikin; gelo plan û projeyên te yên pêrojê bêtir li ser nivîskariyê ne an jî li ser siyasetê ne? Ger nivîskarî be li ser kijan saxê nivîskariyê ye? Ger li ser siyasetê be, siyaseteke çawan?...*

– Min gava din jî behs kir. Ez mirovekî şervanê gelê kurd im. Tabî şervaniya min jî bi metoda min e. Ez dixwazim gelê kurd rojekê berî rojekê ji vê belengazî û şerpezetiyê xelas bibe. Xebata min ya bingehîn û rastî ev e, yanî siyaset e. Lê ji bo

ku ez vala nemînim, ez dinivîsnim. Gelek ji van xebatê di destê min de ez mîna roman difikirim. Ka em binerin bê ez ê bi ser bikevim an na.

– *Te got, ji bo ku tu vala nemîni, tu dinivîsnî. Gelo di vê gotina te de biçûkdîstine-ke edebiyatê tuneye?...*

– Na, ez edebiyatê biçûk nabînim. Edebiyat giran e, lê ne sen'etê min e, zor e. Ez dixwazim bibêjim ku edebiyat ne karê min yê yekemîn e.

– *Em niha vê hevpeyvîna xwe li Swêdê dîkin. Gelo tu seriye kî hatiyî Swêdê an jî tu ji bo mayînê hatiyî Swêdê?*

– Ez niha muweqet hatime, lê ez nizanim ku ez ê çiqasî bimînim. A ez niha dixwazim vejerim. Ez rojek welêt nadim bi vir. Ev der çiqas xweş be jî, ez dikim namîm ez nikarim fêrî vir bibim. Ji bo min welat û jiyana welêt tiştekî din e. Lê niha ji bo min vegez zor e. Ceze li ser min heye. Ez niha vejerim, ew ê min dîrek biavêjin hundur. Digel vê jî ez carina dixwazim vejerim, lê hevalên li welêt naxwazin ez vejerim. Hema ku fîrsendek biçûk têkeve destê min ez ê vejerim. Ez bawer dikim, rewşa gelek însanên din mîna rewşa min e.

– *Em dizanin ku hevala te ya jîyanê, Leyla jî niha girtî ye, di girtîgehê de ye. Wê di vê pêvajoya girtina xue de gelek xelaîen navmeteweyî stend, gelek li ser wê hate peyi-vandin û di kovar û rojnameyên dînyayê de gelekî li ser hate nivîsandin. Gava tu tişten weha di derheqa jîna xwe de dibîhîzî, tu ci his dîki? Ji bo te hiseke çawan e?*

– Ez bawer dikim, kî di şûna min de be, wê kîfa wî were. Ez niha bi Leylayê gelekî serbilind im, pir kîfa min tê. Ji ber ku barê min hilgirtiye, wê jî ew bar hilgirtiye, ew ji bo gelê kurd di hundur de ye, ji bo xelasiya gelê kurd di hundur de ye. Ma mirov bi vê ne serbilind be, wê bi ci serbilind be?...

Leyla bi zanebûn ketiye nava vê xebatê, dizane ku ci dike û di hepsê de jî ji aliyê wijdan de pir rehet e.

– *Nûdem digihîje girtîgehan, digihîje Leyla û hevalên wê jî. Tiştekî ku tu bi riya kNûdemê bigibînî Leyla Zana heye?*

– Ez dixwazim bi riya Nûdemê silav û evînên xwe ji Leyla û hemû hevalên di hundur de bişînim. Ew hertim di dilê min de ne...

– *Bi hêviya ku tu û Leyla disan bigibîjin hev, em ji bo vê hevpeyvînê gelekî spas di-kin.*

– Ez jî pir spas dikim.

Edebiyat û ziman

N. ZAXURANÎ

Beriya hertiştî xweseriya şaxekî ji şaxê hunerê bê imajên hunerî yên wî şaxî bi çi materyalî têñ afirandin, xwe dide diyar kirin. Bêguman, gava ku mirov ji vî alî ve li edebiyatê binêre, mirov kare bi awayekî hêsanî hunera edebiyatê mîna hunera zimên karekterize bike. Lewra vegotina bi alîkariya zimên xwediyê fonksiyoneke bingehî ye ji bo afirandina berhemên hunerî ku ew jî bivê - nevê di çerçeweyeye netewî de têñ pê.

Mîna ku rind tê zanîn, ziman fenomenekî gelekî tevlîhev e. Fonksiyona herî gitîng ya zimên ew e ku komînikasyona di navbera mirovan de pêk bîne. Bi saya zimên mirov di hevdu dighê, mirov tiştan ji hevdu re dibêje, ango di serpêhatina ji-yana civakî de mirov navan li hevdu dike, bi qencî an xerabî mirov bangî hevdu dike. Herweha mirov bi alîkariya zimên bi hevdu re mijûl dibe, li ra û şêwrîn hevdu guhdarî dike û bi saya vê yekê jî mirov hînî ramana hevdu dibe. Ji bilî vê yekê jî, mirov bi alîkariya zimên hisêñ xwe pêşkêşî dorbera xwe dike, xîtabî hisêñ heval û hogirêñ xwe dike. Mirovê hunermend bi alîkariya van fonksyonêñ zimên kar û barêñ xwe yên hunerî li dar dixe. Ji ber ku ev fonksiyon di serpêhatina jiyana hunerî de karînêñ (îmkanêñ) bi gelek alî pêşkêşî mirovê hunermend dikin.

Vêca mirov kare bi hêsanî bibêje ku edebiyat û ziman di gelek waran de nêzîki hevdu ne, xwediyêñ pirr aliyêñ hevpişk in. Her du jî li ser hinek aliyêñ fenomena zimên dirawestin, li gore metodêñ xwe dinirxînin. Ji ber vê yekê jî peywendiyêñ her du şaxan yên nêzîk ji sed salan vir de bi hevdu re didomînin.

Lê belê, zanyariya edebî û zanistiya zimannasiyê bi xwezeya xwe şaxên zanistiyyê yên ji hev cuda ne. Li pêşperî wan karmendiyêñ (wezifeyêñ) ji hev cuda yên zanistiyyê hene. Mîna ku tê zanîn, zimannasî hemû fenomenêñ li dorbera zimên analîz

dike, li ser wan lêkolinan li dar dixe. Bi peyveke bi rêk û pêk, zimannasî geşbûn, guhertin û serpêhatiyên di zimanê ku ji aliye neteweyê cihanê ve têr peyvandin li gora normên xwe şirove dike, çalakiyên mirovan yên di warê zimannasiyê de bi awayekî zanistî pêşkêşî jiyana civakî ya mirovantiyê dike. Lê heçî zanistiya edebiyata karmendiya (wezifa) wê ew e ku hunera edebî ya gelê cihanê şirove bike. Bi saya vê şirovekirinê ji, zanistiya edebî geşbûn û normên naverok û formên wan ligel taybetmendiyêwan tonî dike.

Vêce, biqasî ku tê xwiyakirin, mijara / objeya zimannasiyê û ya hunera edebî geleki ji hev cuda ne. Ji bona vê yekê ji, ji bo ku her du şax bikaribin bi awayekî bi rêk û pêk mijarên xwe analîz bikin, divê ku her yek ji wan metodên xas yên ku bi objeya wan re diguncin, bi kar bînin. Ji xwe, mirovê ku haya wî ji dîroka zimannasî û zanistiya edebî hebe, bi hêsanî dibîne bê çawa mirovê edebiyatzan û zimanzan metodên ji hev cuda bi kar tînin. Anglo, dema mirovê edebiyatzan û zimanzan li ser materyalên xwe mijûl dibin, mijarên xwe karekterize dikin, metodên zanistiyê yên bi taybet bi kar tînin.

Li gel vê yekê ji, zanistiya edebî û zimannasî bi awayekî organîk li ser hev bandoreke bêhampa dideynin û geşbûna hevdu dixemilînîn. Lewra hunera edebî bi awayekî bêrawestan li ser fenomenên zimên lêkolinan li dar dixe, bi saya van lêkolinan encaman derdixe meydanê û bi vî awayî materyalên hêja û bi nirx pêşkêşî zimannasiyê dike. Bi rastî ji, xislatê / taybetmendiyê zimanê berhemên hunerî bi taybetmendiyê zimanê naveroka wan re digunce. Bi alîkariya vê guncandinê zanistiya edebî dema ku taybetmendiyê zimanê berhemên hunerî şirove dike, dibe alîkar ji bo zimannasiyê. Ji ber ku zimannasî bi alîkariya vê yekê hînî naveroka berhemên hunerî dibe.

Ji aliye din ve ji, divê ku neyê jîbîrkirin, heta ku zanistiya edebî ne xwediyê zanyariyeke berfereh û kûr be di derbarê taybetmendiyê zimanê ku berhemên hunerî / edebî pêk têr nivîsandin, dê çawa bikaribe forma van berhemên edebî bi qasî ku jê tê xwestin, şirove bike. Mîna ku baş tê xwiyakirin, li vir û di vî warî de zimannasî dibe alîkar ji bo serketina zanistiya edebî. Bêguman ev alîkarî di serpêhatina dem û dewranan de bi geşbûn û guhertina zanistiya edebî re tê guhertin.

Bêguman objeya / mijara zanistiya edebî ne bi tenê hunera edebî ya nivîskî ye. Ci hunera bi nivîskî û ci ji ya bi devkî, ango afirandina hunerî ya ku bi alîkariya zimên tê hûnandin, hemû bi carekê re dibe mijar ji bo zanistiya edebî di serpêhatina dem û dewranan de. Li kudera cihanê dibe bile bibe, pirraniya gelê cihanê beriya ku ji xwe re alfabetekê peyde bikin, bi zimanê xwe berhemên devkî ji xwe re diafi-

randin. Ev berhemên devkî ji nivşekî digihan nivşekî din û bi vî awayî jî jiyandina van berhemên hunerî yên devkî dihate domandin. Bi saya jiyandineke weha ya devkî gelê cîhanê bûne xwediye çirok, efsane, stran, peyvén sehrdariyê û gotinê bav û kalan. Mîna ku baş tê zanîn, ev berhemên devkî ji aliyê zanyariyê ve bi folklorê têن bi nav kirin.

Piştî ku mirovantiyê alfabe û dezgehêن çapamaniyê bi dest xistin jî û bi saya vê yekê bûne xwediye edebiyateke nivîskî ya netewî jî, her domandin ku berhemên devkî ji xwe re peyde bikin. Di serpêharina dem û dewranan de ev berhemên devkî di warê hemû jiyanê de mil dane hunera edebî ya nivîskî û herduwan jî bi gelek alî bandoreke bêhamba li ser hev kirin.

Lê divê, baş bê zanîn ku lêkolîn û nixandina berhemên folklorîk bi saya alfabe û dezgehêن nivîskî dest pê kiriye. Ji ber ku bê alîkariya dezgehêن nivîskî mirov nikare cudabûna di navbera zarava, devok, ritm (aheng), avakirina hevokan û vegetina cur bi cur de bibîne. Bê ka gelo ev fenomenê zimên yên ku li jor behsa wan hate kirin, bi orjînalîteya xwe re diguncin, an na. Bela vê yekê jî, divê ku zanistiya edebî bi zanyariya zimannasiyê xwe bixemîlinê da ku bikaribe cudabûna di navbera zara-va, devok û jargona de hîn bibe û bi vî awayî jî di derbarê kar û barê xwe yê hunerî de yê ku li ser folklorê tê kirin, bi ser bikeve.

Ji bilî piştgirtiya zanistiya edebî û zimannasiyê ya di warê folklorê de, herweha zanistiya edebî û zimannasî di warê edebiyata dema kevnar û ya navîn de jî dîbin alîkar ji hevdu re. Gelên kevnar bi alîkariya zimanê xwe di serpêhatina dem û dewranan de berhemên hunerî yên bi nîrx afirandine. Di serpêhatina van dem û dewranan de, bêguman di zimanê wan de - çi di warê xezîna peyvan de û çi di wa- rê rîzimaniyê de - guhertin û geşbûn têن pê. Di xezîna gotinan de hînek peyv kevn dîbin, hînek jî ji nû ve peyde dîbin. Bi vî awayî jî, ziman bi alîkariya peyvîn / termêñ tazepiškîvî bêtir bi wate (mane) û dewlemendtir dîbin. Ji aliyê din ve jî, gava ku nivîskar berhemên xwe yên hunerî diafirînîn, bivê / nevê vegetina wan ji bêje û devokêñ navçeya wan tê bandor kirin. Ev yeka ha jî, bi serê xwe lêkolîn û şîrov- kirinê dixwaze, da ku xwendevan bi hêsanî bikaribe van berhemên edebî bixwîne û di wan de bighe. Bela vê yekê jî, gava ku mirovîn edebiyatzan li ser berhemên edebî lêkolîna li dar dixin, divê ku haya wan ji fenomenê rîzimanî hebe, da ku bi hê- sanî bikaribin wan şirove bikin. Eger ku mirovîn edebiyatzan di kar û barê xwe yê edebî / hunerî de metodêñ weha bi vî rengî bi kar neynin, dê çawa xwendevan bi- karibin nîrxandin û lêkolînêñ wan yên hunerî fehm bikin.

Bi rastî jî, gava ku mirov di derbarê edebiyata kurdî ya kevnar de xwedî zanyari

be, hingê mirov vê yekê li gel hemû rastiya wê li pêşberî xwe dibîne. Ji ber ku çaxa mirov li nav rûpelên berhemên edebiyata kurdî ya klasîk dinêre, mirov dibîne ku bê alîkariya zimannasiyê berhemên edebî yên klasîk ku ji aliyê Ehmedê Xanî, Melayê Cizîrî, Eliyê Herînî û ên din ve hatine afirandin, geleki sext e ku mirov di wan bîghêje. Lewra zimanê edebiyata kurdî ya kevnar mîna edebiyata ciranê xwe - Fars, Tirk û Ereb - zimanekî tevlîhev û nesade ye. Zimanê edebiyata me ji bêjeyên kurdî, farisî û erekî pêk tê. Gelek caran bêje bi serê xwe tu wateyê (manayê) nade, ew mîna mazmûn an jî sembolê ye. Divê ku mirov di derbarê wê de xwedî zanyarî be, da ku mirov bi saya vê yekê têbîghêje. Pirsgirêk bi vê yekê jî serrast nabe. Ji ber ku edebiyata kevnar ya kurdî ji aliyê mirovên edebiyatzan yên ku di medreseyên olî (dînî) de dihatin perwerde kirin, dihate afirandin. Gelek ji wan mamosteyên bi otorîte yên ku piş bi softî, tasawwuf û mistizmê dikirin. Ji ber vê yekê jî, heger ku mirov dixwaze berhemên wan yên hunerî baş fehm bike, divê ku mirov di derbarê softî û mistizmê de xwedî agahdarî be. Hingî dê mirov hunera wan fehm bike û bi vî awayî jî zewqê ji hunera wan bistîne.

Herweha zimannasî û zanistiya edebî ji bo ku bi hev re bikaribin hunera kevnar ya Yewnan û ya Romayê şirove bikin, kar û xebateke wan ya bi navê "filolojiya klasîk" geleki bi nav û deng e. Bi qasî ku tê zanîn, hunera edebî û mîtolojiya Yewnan û ya Romaya kevnar li ser edebiyat û hunera gelên Ewrûpan di serdema xwe de bandoreke bêhampa kiribûn. Ji ber ku, berhemên hunerî yên ku bi zimanê yewnanî û bi zimanê latinî hatibûn afirandin, li seranserê Ewrûpa belav bûbûn. Heta bi termînolojiya hunera edebî ya hemû welatên Ewrûpiyan bi saya van zimanen hatibû pê. Ji bili vê yekê jî, heta bi hêsanî kare bê gotin ku mîtolojî û hunera edebî ya Yewnan û Romaya Kevnar di piş re jî di serdemeye dirêj de, di warê naverok û formê de ji bo edebiyata hemû welatên Ewrûpa weke mînayeke bê emsal dihate destnîşankirin. Ci qehreman û ci xwedayên Yewnan û Romaya Kevnar ji bo edebiyata Ewrûpiyan gelek bi nirx dihatin dîtin. Ji ber vê yekê jî, gelek berhemên edebî yên Ewrûpiyan serçaviyên xwe ji çîrok û efsaneyên Roma û Yewnaniyan digitin.

Piştî vê hûr û kûrbûna bi kurtî dixwazim ku parîkî li ser rewşa edebiyat û zimanê me ya îtroyî rawestim. Bê ka rewşa edebiyata me ci ye. Ci pirsgirêkên zimanê me hene?

Di destpêkê de bi dilşadî ez karim bibêjîm ku edebiyata me ya kevnar ci di warê devkî, nivîskî û ci ji aliyê kalîta xwe ve gelekî bi nirx û serketî bû. Lewra edîbên me yên wê demê mirovên têgihîştî û têrxwendî bûn. Hîmdarêñ edebiyata me ya kevnar edîb û şâîrên mîna Meleyê Cizîrî, Faqîhê Teyran, Eliyê Herînî, Ehmedê Xanî û

ed. ji bili zanistiya olî (dînî) herweha haya wan ji felsefî, stêrnasî, matemetikê, edebiyatê, û dîrokê hebû. Ji bili vê yekê, wan rind zimanê kurdî, erekî, tirkî û farisî di zanîbûn. Bi taybetî pisporêne edebiyata faris û erekî bûn. Di medresan de xwedî faqih bûn. Otoriteyên serdema xwe bûn. Bi saya vê kar û xebata wan ya hêja û bi rûmet, em îro xwediye berhemên delalî zêrîn yên edebî ne. Bi rastî ji, gava ku mirov îro roj ji şîirê Melayê Cizîrî dixwîne, mirov bi çavên serê xwe dibîne, bê ci xwedî kalîta hunerî û çawa dibin serçavî ji kesên hunermend re.

Dikare bê pirs kirin: Ma gelo ev edebiyata bi rûmet û dewlemend bi kîjan zimanî hatîye nivîsandin? Bersiv zehf hêsanî ye: Bi zimanê kurdî. Naxwe, zimanê kurdî zimanekî dewlemend û têra xwe kevnar e.

Lewra beriya niha bi sedên salan bi awayekî bi serketî şair û edibêne me şîr pê afirandine. Anglo, ji destpêka sedsala yazdehan ta dawiya sedsala nozdehan berhemên yekta yên edebî / hunerî bi vî zimanî hatin hunandin. Lê mixabin, îro roj li vir an ji li wir, ji civata me dengêne ku têne guhê mirov bi awayekî din in. Dibêjin: Ma gelo mirov dikare bi zimanê kurdî di warê hemû - civakî, politîkî, kulturî, felsefî û ed. - jiyanê de xwe ifade bike? Bi rastî ji, mirov nikare van gumanan fehm bike. Ji ber ku, ya xwediye van gumanan haya wan di serpêhatina dem û dewranan ji dîroka zimanê kurdî nine, an ji bi awayekî ji awayan ji zimanê xwe dûr ketine. Sedem ci dibe bila bibe, divê ku mirov di warê jiyanê de bi hemû hêz û hewldana xwe li pêşperî helwesteke weha çawt derkeve. Lewra bi tu awayî rewşa zimanê kurdî mirov nikare bi helwesta wan ya ku ji gumanan bar kiriye, binirxîne. Weke ku di rezênen jorîn de ji hate bahs kirin, beriya niha bi sedên salan mirov dikarîbû berhemên edebî, felsefî û ed. bi zimanê kurdî binivîsine, lê îro roj mirov çîma nikare xwe bi zimanê kurdî ifade bike. Heger ku kêmasyiek hebe, dê ev kêmasi ne ya zimanê kurdî be. Mirov dikare bi hêsanî bibêje ku ev kêmasi ya wan hevalênu ku li himberî zimanê kurdî bi guman in, bi xwe ye. Ez hêvi dikim ku dê ev heval ji niha pê ve li ser vê helwesta xwe rind mijûl bibin, da ku bi saya vê mijûlbûna xwe rastiya zimanê xwe bibînin.

Bêguman dijwarfî û astengî li pêşperî gesbûn û balbûna zimanê me zehf in. Li gorâ min astengiya herî mezin ku li himberî zimanê me dibe kelem, nîrê dagirkeryê bi xwe ye. Pîkolî û çavşoriya hêzên dagirker li ser hemû hebûnên me yên netewî û civakî dibin hoyê serkutkirin û têkbirina wan bi xwe li seranserê Kurdistanê. Lewra siyaseta hêzên dagirker li ser hîmê înkarkirin û qedexekirin tê birêvebinin. Ji ber vê yekê ji, zimanê me weke ku mirov hêvi dikir nepişkîvî û di navbera rewşcke paras-tinê de hebûna xwe domand.

Li gel vê yekê jî, divê ku em weke ronakbîrêne Kurdistanê ji sextî û dijwariyêne ku li himberî pişkivandina zimanê me ne, netirsin. Ji ber ku pirraniya gelek kêmasiyan bi me ve girêdayî ye. Heger ku ta roja fro em ne xwewdiyê alfabyeke standart in, gunehê me bi xwe ye. Di vî warî de, mîna ku ji rewşenbîrêne me dihate xwestin, rola xwe ya dîrokî neleyitz in. Me tiştên piçûk gelekî mezin kirin, yên ku ji me re bi kelk (fêde) bûn jî, me tu girşngî neda wan. Ji bo danîna kumikê li ser hinek tîpan (herfan) me bi salan gotûbêj - ci di warê devkî û ci diwarê nivîski de - li dar xistin. Bi ya min van gotûbêjan ji çareserkirinê bêtir, alozî û tevliheviyeke bêser û bin bi xwe re afirandin. Ji dêvla vê yekê, divê ku em dezgehêne netewî ji xwe re damezrînin, da ku ev dezgehêne netewî bikaribin pirsgirêkêne me yên netewî û civakî çareser bikin.

Kêmasiyeke din ku bi me ve girêdayî ye, sistîti û qelsitiya xwendin û nivîsandina bi zimanê kurdî bi xwe ye. Bi rastî jî, gava ku mirov li nav rûpelên ku qaşo ji aliyê rîexistin û partiyêne me kurdan ve têne derxistin, dinêre, hingî mirov bi çavêne serê xwe baş dibîne, bê rewşa zimanê me çiqas wêran û bêxwedî ye. Ji bo vê yekê jî, di-vê ku rojname, kovar, biroşîr û belavokêne ku ji aliyê rîexistinêne me kurdan ve têne derxistin, divê ku bi xwerû bi zimanê kurdî bin, da ku em jî weke neteweyêne din bibin xwediye çapamaniyeke netewî û bi reng gelêri. Pirsgirêk bi vê yekê jî çareser nabe. Bi ci awayî dibe bila bibe, divê ku em kanalên belavkirina çapamaniyê bibînin, da ku kovar û rojnameyêne me bigihine çin û refêne ji hev cuda yên civara gelê Kurdistanê. Herweha, divê ku sazî û dezgehêne me yên netewî bi awayekî aktif bibine piştgir ji bo nivîskarêne ku li ser kultura me ya netewî mijûl dibin, da ku ev nivîskarêne xwe bi tenê nebînin û di kar û barêne xwe yên rojane de sist nebin.

Wareki din yê ku edebiyata me tê de qels û lawaz e, rexna edebî ye. Ji xwe, weke ku tê zanîn, karmendîya (wezîfa) rexnê ew ku berhemêne edebî bi hemû aliyêne wan analîz bike, rûmeta wan ya edebî pêşkêşî xwendevanan bike. Anglo, di destê pêşî de amanca rexnê ew e ku bi hemû awayî di warê jiyana hunerî de bibe piştgir ji bo xwendevanan. Rexnegir bi alîkariya rexna edebî nêrîn û ramanêne xwe yên di derbarê berhema edebî de bi awayekî bi rêk û pêk zelal dike. Bêguman bi alîkariya vê zelaliyê jî, berhema / hunerî bi gelek alî tê nirxandin. Bi saya vê yekê jî, ji alîkar ji bo nivîskarê berhama edebî bi xwe. Lewra bi saya rexna edebî nivîskar kêmasiyêne xwe yên ku di prosesa hûnandina berhema edebî de peyde bûne, hîn dibe.

Lê gelek mixabin, li ba me rexne bi awayekî din tê birêvebirin. Pirrê caran rexna edebî ji kirasê xwe derdikeve, dibe aletek di destê rexnegirî de ji bo bi cih kirina

meremên xwe yên siyâsi, rêexistinî û êd. Ji xwe mîna ku tê zanîn, rexneya bi vî awayî tu kelkê (fêdê) nade tu kesî: Ne xwendevan, ne nivîskar û ne jî xwedîyê "texnê " bi xwe.

Li gel kambaxkirin û wêrankirina dijmin ya bêqadar û kêmasiyêن me kurdan - mîna ku bi kurtî li jor hatin şirovekirin - dîsa jî edebiyat û zimanê me ber bi gesbûn û balbûnê ve diçin. Lewra roj bo roj nivîskar, rojname û kovarêن me kurdan - ci li welêt û çi li derveyî welêt - pirtir dibin. Bi saya vê yekê jî, zimanekî ku roj bi roj ber bi standartbûnê ve diçe di navbera me kurdan de peyde dibe. Êdî hêdî bi hêdî termînolojiyeke edebî ya ku ji aliyê kovar û rojnameyêن me ve tê bikaranîn, hevpartir (muşterektir) dibe. Lê belê, ji bo ku ev hevparbûnî bê tekûzkirin, divê ku rewşenbûrên me bi awayekî bi rêk û pêktir xwe çalak bikin, da ku ziman û edebiyata me di warê hemû jiyanê de ges û baltit bibe.

Warekî din yê ku têde ziman û edebiyata me ber bi pêşketinê ve diçe, hilbijartin û awayê hunandina naverok û forma berhemên edebî yên ku ji aliyê nivîskaren me ve tê berhem kirin bi xwe ye. Bi rastî jî, gava ku mirov romana Mustafa Aydogan ya bi navê "Pêlên Bêrikirinê", an jî romana Mehmet Uzunî ya bi navê "Siya Evînê" dixwîne, hingî mirov dibîne bê çawa nûjentî di naverok û forma van berhemên edebî de hatiye qafeltin. Lewra van berhemên edebî kirasê kevneşopiya edebiyata kurdî qetandine û nûjentî di warê form, naverok û mijarê de di xwe de bi war û cih kirine. Bêguman mirov bi hêsanî dikare vê yekê ji bo şîrên Rojen Barnas, Jan Dost û Gundî re jî bibêje. Lewra şîrên wan li gora pîvanêن nûjentiyê tê berhem kirin.

Herweha pêşketin di warê rastnivîsandinê de jî roj bi roj bi awayekî erêñî serrastir dibe. Mîna ku tê zanîn, di warê serrastnivîsandinê de rewş aloz e û weha diyar e ku dê pirsgirêka rastnivîsandinê bi saya serê zimannasên me bidomîne. Lewra bê çawa hêzên me yên siyâsi nikarin xwe di warê netewî de bikine yek, herweha ev yeka ha xwe di warê çandî de jî diyar dike. Ez hêvidar im ku dê pisporêن me yên zimannas di demeke kurt de bi awayekî çalak dest bavêjin van pirsgirêkên me û bi awireke hevçaxî wan çareser bikin. □

Werin birano!

Were, were hundurê min
Bigere di cîhana min a tarî de
dûrketin

xerîbî

bîrkirin

Binere
Li dûr binere

Dayikek xwîn digirî
Hêşiran dirijîne
Nav ava Firatê
Ava Dîcle sor bûye heval

Ew diya min e
Diya te ye
Ew dayika kurda ye
Wê şîrê pêşîra xwe daye me
Em ji dijmin parastine

Lê tro ew girtî ye
Bi zincîran hatiye girêdan
Werin birano
Hêviya wê ya bilind neşikînin!...

ÜSO KURDMAN

Mirovan ji helbestvanan hez kirine

SÜLEYMAN DEMİR

...
*lê di siya dara ku dibîkive de
pirs hîna wek tehdîtekê heye:
Ma tu li dij t ya li gel t?
Ez li gel im.
Ez li gel im heger kîrin baş be.
Ma ev bersiv e?*

Lars Forssell

Sandor Petefi hate dinyayê, bû helbestvan û xelkê jê hez kir. Sandor Petefi, helbestvanekî macar e. Sala 1849-an di şerê bi avûstûriyan re de hat kuştin. Wî çaxî hîna 29 salî bû. Lê gihabû ku bibe ezîzekî ber dilê macariyan. Tê gotin ku demeke dirêj, macariyan bawer nedikirin ku S. Petefi miriye. Bawer dikirin ku sax e û ku wê rojekê li deriyê wan bixe û bê bibe mîvanê wan. Ji ber wilo jî, demeke ditêj gellek malbatan, gava şîva xwe rû dikirin, sênîk û kevçî ji bo wî jî li ser masê radixistin. Ji bo ku gavabihata û bibûya mîvanê wan, jê fedîkar derneketina, şîva wî û cîhê wî jî amade bûya.

Gava min ev çîroka macariyan û S. Petefi bîhist, hêşir ketin çavên min. Ez tê ramiyam û min hewcedariya ku ez vê nivîsê binivîsim dît. Ji ber ku rewşa me bi xwe rewşike ku min gellek caran diramîne. Û ci gava ez tê ramiyame, ez di ber qolin-cen bêhêvîtiyê re, êşa şerma rewşa kamax girtiye dora dilê min...

Macaran gellekti ji Sandor Petefi hez kirine. Hezkirineke bêpivan e. Gellek miletan ji hin helbestvanen xwe pîr hez kirine. Helbestvan bi pîrranî hatine hezkirin. Ev yek, seranserê dîrokê ji bo helbestvanan bûye xelata herî bilind a ku helbestvan bikaribin bistînin û nikare bê sedem be.

Gelo çîma helbestvanek dikare wilqasî bê hezkirin? Gelo çîma helbestvan hatine hezkirin? Bê guman râvekirineke vê ya dîrokî heye.

Helbestvanî, hêla lîterraturê ya herî kevn e. Berî nivîsandinê heye. Ci qasî berî nivîsandinê heye, ev yek bi esehî nayê zanîn, lê tê zanîn ku pîr kevn û berî wê ye. Di jînê de pîr zû berhem dane mirovan û jîna wan hêsanter kirine. Mirovan pîr bi hêsanî ji helbestan fam kirine û qebûl û hez kirine.

Helbestvanî bi qasî klambêjiyê kevn e. Klambêjî ji destpêka jîna mirovan ve heye. Ji bo ku klambihata gotin, gotinên rêzkiñ û lihevduhatî hewce bûn. Wir destpêka helbestan e. Wir destpêka hevdupeydekirina wan e. Gellek caran rast ji bo hev hatine afirandin. Helbestvanî û klambêjî wilo bi hev re xurt bûne û hevdu xurttir kirine.

Her demê mirovan rûmeteke pîr mezin daye helbestvaniyê û klambêjiyê. Demekê, helbestvan, klambêjî bû. Û her wilo, klambêjî ji helbestvan bû. İro ji dikare wilo bibe. Ji ber ku klambêjî, bê helbestvaniyê nabe.

Berê, ew hêla mirovan a afirandinê û gotinê, wek daneke ji xwedan dihat dîtin. Kirineke payedar û pîroz bû. Ne karê ku her kes bikaribe bike bû. Ji ber wilo ji di dema yûnaniyêntik de, ji klambêjan re, »klambêjê xwedayî« dihat gotin. Rûmetaneke bilind û hezkirineke mezin di wê navhildanê de hebû.

Lê ne wan tenê hez kirine û rûmet dane wan. Gava bi dû re helbestvanî xurttir û bedewtir bûye, mirovan dîsa pîr, lê bi awayekî din ji wan hez kirine. Gellek caran pîr pîr hez kirine. Pûşkîn, ezîzê ber dilê dînyê tevî ye. Nazim, ê ber dilê kurdan û tîrkan û gellekên din e, ê dînyê ye. Nerûda, Lorca û Aragon ên dînyê tevî ne. Hin li welatê xwe tenê pîr hatine hezkirin. S. Petefi yek ji wan e. Lê rûmeteke wilo bilind wek S. Petefi, besî helbestvanekî ye.

Carnan, li hin welatan, desthilatdaran tade li klambêj û helbestvanan kirine. Lê dîrokê tu caran ew kirin û ew tade rewa nedîtine. Me mirovan ji serî ve bîryara xwe daye ku divê desthilatdar destêr xwe nedîn wan. Desthilatdaran ji ber ci sedemê tade li wan kiribin û ew kuştîbin ji, dîrok û mirov dîsa li klambêj û helbestvanen tadelêhatî xwedî derketine. Belkî hin caran nikarîbûn wan ji kuştine xelas bikin, lê navê wan bilindtir kirine, peykeren wan çikandine, ew hîn bêtir xwendine û rûmetâ ku hêjayî wan bû xelas kirine. Bi qedexekirina berhem û rûniştina N. Hîkmet a

li Tirkiyeyê, wek ku dewletê hêvî dikir ew ji bîr û dilê gelên kurd û tirk neavêt. Ew hîna bêtir li ber dilê tîrkan, kurdan û hemû xwendevanê wî mezintir kiriye. Kuştina Victor Jara, O. Mendelstam, F. G. Lorca û ên din, ew li ber dilê me mirovên dînyê pîrr şerîntir kirine. Û her wilo kiriye ku berhemên wan bêtir bêñ xwendin û guhdarkirin.

Dîvê ev yek wilo be. Ji xwe heger ku di seranserê dîrokê de ne wilo bûya, bê gu-man ya wê helbestvanan nikaribûna rastî bigotina, helbesten ku em îro ji wan hez dîkin û bi wan serbilind dibin biafirandina. Wê helbestvanî bûbûya rîyeke pesindana desthilatdaran û ya jî wê desthilardaran cesareta ku gellek helbestvanê din bikujin, bidîtina. Ev merc û rastî ji bo hemû rewşenbîran wilo ne. Lê dîrok ne wilo hatiye. Azadiya ramanan û huner her hatiye parastin. Ji ber wilo gellek caran desthilatdaran newêribûn wan bikujin.

Lê mixabin, li gor ku tê gotin, dîsa jî helbestvan, ji nav grûpêñ rewşenbîren ku seranserê dîrokê hatine kuştin, ên pirtir in. Ev yek jî, ji ber ku helbestvan, pîrr zû ji nav gel bi xwe derketine û her demê di rîza xebatê a herî pêş de, merama gel û wellêt a herî sereke û pirsgirêkên herî bingehîn, bi gotinêñ herî eşkere gotine ye. Ji doza welatan û gelan re bûne berdevk û aqilmend. Helbestvan bûne mirovên ku eşen jînê dikişînin bi xwe. Mirovan, xwe di helbestan de dîtine û xwestine li gor pêşniyarên wan guhertinan di civatê de bikin. Û her wilo, ji ber ku helbestvan, derdên nava dilê xwe jî bi dilovanî û eşkere dinivîsin, gellekî nêzîkî xwendevanê xwe dibin. Mirovan ji ber vê yekê ew parastine.

Ev yek,rudaneke ku helbestvan dikarin pê serbilind bibin. Û bi payedarı, 'divê wilo be, ji ber ku me ji bo mirovan gellek tab diye û xwîna xwe rijandiye', dibêjin. Û her wilo, helbestvan, ji ber vê rûmetê, bi cesaret in. Diçin ser bêrêti û xerabiyân. Dibêjin û eşkere dîkin. Ev yek piştgiriyê ji mirovan digire. Lê ne hew wilo tenê ye.

Min di »hêza helbestê« de, serpêhatiyeke P. Nerûda xwend. Bi serbilindî wilo dibêje (ez gotina tevî wernagefinim, lê ez ê naveroka gotina wî derxim:

Ez û çend hevalên xwe, êvarekê li Santiago çûn kabareyekê. Li cîhê dansê du keleşen navdar hebûn û xwe pîrr bêdebet dikirin. Yek ji wan pîrr bêcir bû. Bi zend û bend û bi qewet bû. Berê boksor bû. Dans û kîfa wir hilwêşandin. Tu kesan newêribû wan rawestîne. Ez pîrr aciz bûm. Ez wî çaxî hîna helbestvan û xortekî nûhatî yê xwendekar bûm û ez zeif wek darikekî bûm. Ez rast çûm ser wan û min xeberên giran ji wan re dan. Min, ji vir biqeşitin, got. Li hevdu nerîn, û bi dû re bêdeng ji wir derketin. Guhdaran, ji çar aliyêñ kabareyê pîrozbahî û vexwarin ji me re şandin. Me şeva xwe xweş kir. Lê bi dû re minbihîst ku ê herî girs li devê derî rawesti-

yaye. Ez ketim tirsa ku gava ez derkevîm, wê têra min li min bixe. Hevalên min reviyan, çûn polisan bînin. Lê gava ez derketim, tu tiştek nebû, hat û xwest ku ez wî ji ber kirina wî efû bikim.

Mêrik dest pê kir û xeberên xerab ji xwe re dan. Helbestvanê ku ez wilqasî jê hez dikim li hemberî min e û ez li hemberî wî wilo bikêrnehatî derdikevîm. Destgirtiyeke min a paqîj heye. Me bi alikariya helbestê te ji hev hez kir.

Serpêhatiya P. Nerûda û ê keleş kêm zêde wilo bû. (Ên ku bixwazin tevî bixwînin, di di pirtûka Saf Şîir Yuktur de heye.)

Bilindiya rûmeta ku helbestvanî dikare bide mirov, wilo ye. Hêza ku helbest dikare bide mirov, wilo ye.

Bi hêsanî dikare wilo û wekî din bibe. Ji ber ku helbest, bi peyvîn ji hêla navero-kê ve giran, hevokên tîr ava dike. Gava helbestvan lê dike, êşa ku ji ber dikişîne, venâşêre. Derd û mekseda mirovan di nava xwe de his dike û dibêje. Bi dilovanî derdên mirovan dike ên xwe û dibêje. Mirov vê dibînin, his dikin, qebûl dikin û ji wan hez dikin.

Gellek caran gava programên televîzyonê yên dokumenter di derheqa Olof Palme de derdikevin, programeke munaqaşeyê ya ku pîr bala min dikişînê derdixin, niha dîsa tê bîra min. Dibêjin ku Olof Palme gotarvanekî zîrek bû. Ên li hemberî xwe perişan dikirin. Ew her neheq derdixistin.

Di wê programê de Vilhelm Moberg (nivîskarekî swêdî ye) li rîza pêsiya O. Palme a bi kursiyekê duduyan li destê wî yê rastê rûniştibû. Wî çaxî O. Palme serok-wezîrê swêdê bû. Gotin germ bûbû. V. Moberg li xwe fitilîbû û destê xwe dibir ber pozê wî û bi dengê bilind bi ser hildibû. O. Palme xwe qijilandibû, bi dilovanî di-beşîş û li ber digeriya ku bêhna xwe fireh bike. Lê V. Moberg qet aş nedibû, bêtir bi ser hildibû.

Ne O. Palme û ne jî temâşevan û guhdaran şâsiyek di kirina wî de didîtin. Nivîskarek bû, karîbû wilo bikira, diviyabû wilo bikira. Çavdêr û parêzgerê berjewen-diyyên welêt bû. Ê ku xeterên ku karîbûn bêr serê wan didîtin û ji wan re digotin bû.

Bêguman Sadam Huseyn tiştekî wilo qebûl nake, yekî nivîskar nikare wilo lê bike. Gava bixwaze wilo bike, heger wî nekuje jî, wê wî di hefsê de birizîne. Ne ji ber ku ji O. Palme mîrxastir ya jî xurttir e. Ji ber ku zalim û cahîl e. Pîvan ev e. Û bêguman Sadam li dinyê pîr in.

Li gor agahdariyên ku T. Säfve dide, rojekê ji rojan, A. Lünaçarskî (wezîrê perwerdekirinê) û Mayakovskî bi hev re çayê vedixwin û diaxivin. Gava dor tê galga-

lên ku Mayakovskî ji bo Yagoda (li Moskovayê, şefekî polîsan ê bilind ê dema soyetan, ku bi kuştin û zalimiyê dihat naskirin) û zilamên wî gotibûn, Lûnaçarskî, tu giran diaxivî, ez jî nikarim te xelas bikim dibêje, Mayakovskî, ez ji wî mezintir û xurttir im, rêzên helbestên min ji polîshn wî pirtir in... ew ê min biparêzin, dibêje.

Xuya ye rastî ew yek bi xwe ye. Li gor ku iro derdikeve, Yagoda û ên wek wî her bi dû Mayakovskî de bûn, lê ji ber tırsa rêzên wî û xwendevanen wî, newêribûn nêzîkî wî bibin. Mayakovskî ev yek bi esehî zanîbû û ji ber vê yekê bi cesaret digor û dinivisi. Lê carnan xwînrêjî dibe rêyeke parastina desthilatê. Zordarî nayê zeftê. Wî çaxî li rêzan û xwendevanan guhdarî nake. Wî çaxî îcar êrişî her babet rewşen-bîran dike. Li hin deran helbestvan herf zû dikevin ber wî datê zora wan.

Ez nikarim bêyi ku çend gotinan di derheqa rewşa kurdan de bibêjim, dawî li ni-vîsa xwe bînim.

Gava mirov bala xwe dide rewş û aktîvîten kurdan ên di vî warî de, mirov gellek caran şerm dike. Cehaleteke pirr mezin derdikeve ber mirov. Hinên ku bawer in ku siyasetvanen pirr jîr in, serketinên mezin diyarî me kirine û ji ber wilo jî em hemû deyindarên wan in, dikarin cesaret bikin û bi rêya medyayê ji nivîskaran bixwazin ku wilo ya jî wekî din binivîsin û bibêjin, ya jî nenivîsin û nebêjin.

Lê divê qet neyê jîbirakirin ku pîvanek ji pîvanen kubarî, xurtbûn, mezinbûn û pêşketina miletikî, bi doşa hezkirin û qebûlkirina çand û ên ku wê diafirînin derdikeve. Bi piştgirî û azadiya ku bikaribe bide wê û wan derdikeve. Gava hewce bibe, bi parastina ku civat bikaribe li wê û wan bike derdikeve.

Biserketin û mezinbûna nivîskarênen welatekî, bêguman berf hemû tiştan bi hêza berhemên wan e. Lê heger xwendevanen wan li wan xwedî dernekevin, ne karin bijîn û ne jî karin bi tu awan mezin bibin. Heger tîrkan Orhan Pamûk nexwendîna û ew li ba xwe mezin nekirina û ew pêşkêşî dînyê nekirina, wê di qada literatura dînyê de qet mezin nebûya. Hejmara çapa Yeni Hayat a li ba min, pêncî û şes e. Bi hemû çapan ne pirr pirtûk hatine çapkîrin û firotin. Lê li gor Tîrkiyeyê gellek in û têra ku mezin bibe dikin.

Ez rewşa weşanen kurdan hinekî dizanim. Lê piştî ku min pêşgotina birêz Fîrat Cewerî a Nûdemâ 22.an xwend, ez baştir di rastiya di vî warî de gihiştîm û ez dikarim eşkere bibêjim ku ez bi xwe nikarim di vî warî de hêviyekê di dilê xwe de ava bikim û bibêjim ku rewşa kurdan dikare mecalâ mezinbûneke wilo bide hinên ku ji kurdan derkevin. Ji ber ku xwendin di nav kurdan de pirr sist e. Gellek caran statistik mirov ditîrsinîn û mirov digihije baweriya ku kurdan kîrrîna berhemên bi kurdfî û xwendina bi kurdfî boykot kirine. Otomatîk wek ku dewlet dixwaze bûye.

»Xwendin bi kurdî nabe«. »Kurdî ne zimanê xwendinê ye«. Rewş li gor dilê dewletê ye. Xwendin bi tirkî dibe. Li Tirkiyeyê, çend kesên wek F. Dilgeş ku wek Hektorê Prâmos bi dilêri li hemberî xeterê ratiwestin, tu serketinê nade kurdî. Ji ber ku partî û siyasetên kurdan ên li Tirkiyeyê, hindik tişt ne tê de, hemû ûnformasyona xwe bi tirkî dikin. Kurdan bi vî awayî mecbûrî xwendina bi tirkî dikin. Eşkere ye ku ev yek, zimanê me bêtir têk dibe û kurdan bêtir fêrî tirkî dike. Tiştê ku dewlet dixwaze jî, ji xwe ev e. Gelo gava hin bibêjin ev yek hevkariyeke bi dewletê re ye, tiştekî gellekî şas dibêjin?

Divê em kurd yek yek ji ser vê xeterê vekişin. Divê em li zimanê xwe xwedî derkevin. Heger em îro wilo nekin, em ê sibe nikaribin ji nifşê nû re bibêjin va me zimanê bav û kalan ji dijminan parast, me anî û em diyarî we dikin, de hûn pê biaxivin.

Welatperwerî, îro me dixe bin barekî wilo. Divê em dereng nemînin. Divê em pê rabim û bigihijin hewara zimanê xwe. Divê em pê bixwînin û biaxivin. Divê em tiştên bi kurdî bikirrin, bixwînin û belav bikin. Û her wilo tiştên ku kurd bi tirkî didin me boykot bikin.

Mirov gellek caran dibihize ku tê gotin ku nivîskarên kurdan tiştên ne baş dini visin. Ne pîr ecêb e. Dibe. Tu kesên ku bikaribin baştir binivîsin tune ne. Hêza me kurdan ev e. Em hîna nikarin nivîskarên »baş« bigihînin. Em nikarin hinan ji deverin din deyn bikin. Divê em bi ên ku hene qaşl bibin.

Rastî ev e. Lî ez bi hêsanî karim bibêjim ku nexwendina kurdan ne ji ber vê yekê ye. Ên ku têne wergerandin jî nayêñ xwendin.

Gava em nikarin dused pîrrûkên J. London, dusedên Pûşkîn, dusedên Dostoyevskî û dusedên Mayakovskî bikirin, divê em baş di pêşeroja xwe û a zimanê xwe biramin.

Li vir divê mirov sê tiştan ji bîra neke:

- 1- Zimanê ku pê çand û lîteratur neyê afirandin, nikare bijî.
- 2- Çand û lîteratura ku tê çapkirin neyê kirîn û xwendin, nikare bijî.
- 3- Hêza mejiyê neteweyekî nikare ji hêza çand û lîteratura wî mezintir be. □

Le xo gerran

Kesê be ballay xemim egrêt u
kesê leber gellarrêzanî pêkenîna cêyek
bo rohî tasawim ekatewe.

Kesê embarewe bo satekanî pêş ledayikbûn u
destim enête nêw destî firîştekanî mergewe.
le diyari pakî xoşewîstiyim daebirrê u
be derbarî naşinayanî diwênê u sibeynêm espêrê.

Kesê dergayekî dillî xoy be rûy xewne lîllekanima
ekatewe u be bezeyî u sozey giyan,
matemînim daepoşê.

Le sate mestekanî tenyayî u xobînînda,
kesê rûberûy tewijmi jîn u
gêjellûkey têkellbûnim ekatewe.

Kesê ebête berdebazî rêm u
berew kenarekanî bêdengî u
nêw xêwetî tenyabûnim ebatewe.

Minîş lern tarîkistanî nebûn u hebûneda,
leduy Nakesê egerrêm,
ber peyekanim roşin ka u
tallê le nûri ciwanî xoy leser çawanim cê bêllê.

Kesê be ballay riqim egrêt u
kesê be ballay billindî xoşewîstî.

1996/7/25

Gullistan

Ke baranî her ciwaniyek le rûm eda,
gullî eşiqit lenêw cawîma ekrêtewê u naxim
ebê be gullistan.
Rohîş be şîney berbeyan.

1996/5/7

Gull!

Gullêk: bo qîjî kallî to.
Gullêk: bo nêw destekanî mallawayî.
Gullêk: bo ew cêmaçaney lenêw çaw u larrûmetan,
becêm hêstûn.
: bo bawesî ew kollaney, êwareyek le girri eşiqî girtîn u
ta sultanî ballindekanî evîni nêw laney dill,
le pallmanewe dagîrsa.
: bo şîney ew nerme bayey simay pest u satekanî
xeminî, le boy beharan egirtîn.
Gullêk: bo ew pepûlaney, be rengalley xewinekaniman,
ballekanyan terr ekird u pelkezêrriney şadyîan,
be sermana daebaran.
: bo guldanî ew şewaney, ber lewey girri cudayî
kispe le delliman hellsênê, awêzanî yek ebûyin u
le rûbarî tînuy yekiman exwardewe.
Gullêk: bo nêw destekany mallawayî.
Gullêk: bo ew cêdestaney leser sing u
lenew ranan becem hestun.
lenêw şewî dilla gullêk,
bo birîskî çawekanit erriwênim u
pencereyek bo sîmay pakaî ayînde,
bo dîdarî kilûy xewne allekaniman,
ekemewe.
Gullêk u to diwa gull u taqe gullî,
ballat lenêw destekanima gewre bûbê,
gewre bibê.
Gullêk: bo ballay to.
Gullêk bo nêw destekany mallawayî.

1992/3/21

Sê kurteçîrok

HELİM YOSIV

Wê şevê hevalekî min ketibû derya bîranînên xwe, xwe di nav de winda kiribû. Pala xwe da bû dîwarê rojên çûyî û bi germî dest bi bûyerên jiyana xwe kir. Bûyerên jiyana xwendevanekî li Zanîngeha Helebê. Min jî nexwest ez peyvên wî bibirim. Xwe dirêj kiribû û di navbera Amûd û Helebê de, agir berdabû deh salên zuha û dirêj ji jiyana xwe. Bêhna şewata deh salan ji xewnên vala û hevalên ji tozê, rojên ji dûman û xewê û teqreqa ku emrê reqê pê çûbû xwê.

Şoreşen odeya biçük

Sala pêşî ez hatim Helebê, min ji bilî hevalên birayê xwe yê mezin tu kes nasnedikir û ji ber ku ez bê cîh bûm û wan xaniyekî ji sê odeyan kirê kiribûn, ez bi wan re bi cîh bûm. Tevde xwendevann kevn bûn. Her yek çar, pênc û deh salên wî li zanîngehê derbas bibûn. Em çar bûn, mal jî sê ode bûn. Odeya herî biçük dane min. Ode bi textekî bû û di quncikeke mirî de bû. Vê bicîhbûnê ji hêlekî ve hinekî ez rehet kirim ji ber ku min nizanîbû tu xwarin çêbikira. Karê min kiribûn anîna

rojname û kovaran û hinékî bi min zor bû ku tevda bi çavekî biçûk li min dinêrîn û ditirsiyan ku ez winda bibim. Ji bilî riya mal û zanîngehê min tu dever nasnedikir û ji pêvî siyasetê tu axaftin li ber min çênedibûn.

Rojekê xortekî ji wan ez kirim kélékê û ji min re got:

– Ez dixwazim tu odeya xwe ji me re vala bikî.

Min serê xwe hejand û di cih de ez têgihîjum bê ci dixwaze. Dan û stendinêñ wan û birayê min ên li mala me li Amûdê hatin bîra min. Bi germî bi siyasetê mi-jûl dibûn. Ez ji hîn wê çaxê diçûm dibistanê. Navêñ mezin, qelew û biyanî li ber min dihatin gotin; Gîvara, Şêx Seîd, Lenîn, Barzanî, Stalin û Battis Lumumba.... Min jî tim ji xwe re digot:

– Ya Rebî ezê kengî mezin bibim herim zanîngehê û van navan ji nêzîkayî nas bikim!?

Ji ber vê min nepirsî odeya min çîma ji min dixwazin, hew min pîrsî:

– Ji çend heta çend?

– Dora pênc-şes demjimêran.

Min roja xwe li kolanan qedand. Tê bîra min ez winda bûm û ez ketim develekê ku ne pêjna mirovan û ne jî pêjna lawiran dihat. Tevde avayiyêñ bilind û dar û pelên weşayî bûn, ez û ramanêñ xwe me bi hev re avjenî dikir. Xweşiyekê hinavê min digirt. Kêfxweşîya min ew bû ku hetanî vê meşa min û vala di ber welat û civî-nêñ xortan de ye. Ez pir ji xwe razî bûm ku pênc-şes demjimêran ez li ser lingan şîpya digerim ji bo ku civîn li odeya min çêbibin. Ma ci ji wê xweşir e ku mala mirov têkeve xizmeta welatê mirov. Dawî ez bi taksiyekê vegeryam malê. Ezji haw haw ketibûm dema min ji xwe re digot, nuha ci şerekî germ di odeya min de çêbû-ye li ser helwestêñ partîyan û siyasetê û navêñ biyanî û qelew nuha bi sedan hatine zimên.

Civîn qedyâ bû. Lê tiştê bala min kişand ku bêhneke xweş û xwedayı ji mitîl û doşeka min dihat. Ez wê şevê bi wê bêhnê serxweş ketim û ez nema zanim çawa ez di xew re çûm û ramanan serê min dikolan. Gelo bêhna berpîrsê partiyê ewqasî xweş e? Gelo di hemû civînan de vê bêhna xweş bi ser xwe dadikin û têñ civînê. Her ji du rojan carekê ji min dihat xwestin ku ez odeya xwe vala bikim. Min ji bo wan baweriyan û wê bêhna xweş ya ku bi doşeka min ve dima, min dixwest ez odayê vala bikim. Hetanî ku rojekê ez zû vegeryam mal, dengê vebûna derî hat min û pişt re dengê lingê qîzekê hêdî hêdî li ber guhê min ket, wê gavê min nas kir ku ew civînêñ germ û dirj û ew bêhna xweş ji ku dihat û çîma hertim doşeka min li dû xwe şîl dihiştin. Ji wê gavê de çûna civînan li min bibû hesret. Min gazî Xwe-

dayê jor dikir:

- Xwedêyo tu riya civînan li ber min vekî!
- Piştî deh salan hevalekî min î kevn birayê xwe yê biçûk anî xaniyê me yê bi kirê û ji min re got:
 - Ev birayê min xeşîm e, sala yekê ye, hayê we jê hebe.
 - Min ji xwe re got, ji sedî sed berî deh salan birayê min jî wilo ji hevalên xwe te digot ku ez xeşîm û bîra tiştekî nabim.
 - Me odeya biçûcik dabû birayê hevalê xwe ê biçûcik û her ji du rojan carê me jê re digot:
 - Ji kerema xwe re odeya xwe ji me re vala bik... civîna me heye!

Çavêن bavê min

Çavên bavê min pir qels bûn. Her ku ez diçûm malê giliyê xwe bi min dikir.
– Lawo ne textorê Helebê bin, çavên min rehet nabin. Textorê Amûdê nikarin tiştekî ji bavê te re bikin.

Carekê ji diya min re got:

- Karê xwe bike, ez û tu, emê bi lawê xwe re herin Helebê ser textorê çava.
- Diya min kiras û xeftanekî nû dirût, hûçkên xwe li ba kirin û da benda bavê min û bi min re berê xwe dan Helebê. Min jî li taxa Suryan xaniyek kirê kiribû. Li qarê çaran, nû min derî vekir, dê û bavê min bi hev re û helkehelk gotin:
 - Lawo bi Xwedê ev derence pişta mirov ji mirov dixînin.
 - Havîn bû, min ji xwe re pencere vekirin, bavê min bi zorê xwest ku dakeve sûkê ji bo kirfîna şivê. Diya min got:
 - Lawo li bavê xwe miqate be. Li Amûdê nema ber xwe didît.
 - Nû em dakterin, çimê keçekte "derpêkin" –li gor gotina diya min– çavên bavê min pêl kirin. arçav li hawîrdora xwe dînerî, bi kîf ji min re digot:
 - Lawo ji pêvî çim û piyêñ tazî tiştek li vir tuneye.
 - Na yabo na! Tu ji pêvî çimêñ tazî tiştekî nabînî.
 - Piştî vegerê dengê bavê min zelaltır bîbû:
 - Lawo ez dibêm qey çavên min rehet dibin!
- Min li diya xwe nerî.
- Yadê xuya ye wê çavên bavê min bê textor rehet bibin.

Roja din bavê min ji min bêtir tiş didîtin, her roj digot:

– Lawo em îro jî narin cem textor.

Li ber êvarê, her dem dixwest ew tenê dakeve sûkê. Şevekê mala li hember me şâhiyek li balkona we ya fireh çêkirin. Diya min mat mabû:

– Lawo li vê ecêbê! Tu ji xwe te li pişta wê ya tazî binêre, hema bi Xwedê ev ne misilman in!

Dema ku yên li hember me di nav çinge çinga piyaleyan re rabûn, sema û "slow dance" dest pê kir û dest li gerden û qirikan geriyan. Devê diya min bi gazekê ji hev vebû û ji bilî gotina "wa weylê, wa weylê!" tiştek nedigot. Gava goşte sipî yên jinên spehî di tariya şevê de diçirisand, çavên bavê min sipî sax bûn û ji me bêtir didit bê ci li hember me dibe:

– Bi Xwedê min go qey ev tişt tenê di televîzyonê de hene.

Kenê bavê min bilind dibû:

– Ti dizanî diya te duh ci ji min dipirsî

– Çi?

– Em nû ketin nav bajarê Helebê, çav li turumbêlên rêzkiń ket, ji min pîrsî "He-cî ev daweta lawê kê ye îro evqas turumbêl civandine, ev daweta law wezîrekî ye?"

Wê şevê berê sibehê ez bi bavê xwe hesyam ku çawa wek dizan li serê tilîkan meşîya û ket nav cihê diya min. Min jî xwe kerr kir û min xwe li xewê danî, tevî ku xewa min nedihat. Serê sibê piştî limêjê bibû xirtexirta bavê min:

– Lawo me tu xêr nedît ji temenê xwe. Bi Xwedê em bê mirad çûn çûn. Bi Xwedê tirêñ li me qelibî!

Bi dû gazonan de, di ber guhê min re diavêt:

– Lawo ka tu dostik mostikên te tunene lawo?

– Çima yabo?

– Ma dilê te bi bavê te naşewite lawo ku heta vî temenî hîn min xweşik û li bei roniyê gewdveyê diya te nedîtiye.

Serê xwe li min dihejand:

– Min nuha naskir bê çima tu ji Helebê nayê malê heta ku pere bi te re xelas bin.

Min dikir nedikir ku bavê min bi min re here ser textorê çavan, nema diçû:

– Çavên min rehet bûne, bûne yazde ji dehan.

Rojekê ez ji zanîngehê vege riyan ku bavê min û diya min vegetiyane Amûdê. Piştî çend rojan di telefonê de dengê diya min dihat:

– Lawo çavên bavê te xerabe ne, nema xweşik der xwe dibîne. Were ji bo tu û wî herin Helebê ser textorê çava.

– Erê yadê erê, ez dermanê çavê bavê xwe nas dikim!

Sênika sinciri

Bavê Nazê roj bi roj serê sibê derdiket li diya Nazê digeriya –li diya Nazê ya pê-şerojê digeriya–, bibû sala dawî û çend meh mabûn ji qedandina salê re. Dix-west di van mehêñ hindik de xwe bi serî bike, berî ku bi girtina deriyê zanîngehê re deriyê jiyana wî ji bê girtin. Rojê carekê, her car yekê jê re digot: "Tu wek birayê min î!"

Evarî westiyayî vedigeriya malê û dihejmartin:

– Heta nuha ez bûme birayê heftan. Xwedê zane hetanî sal here serî ezê bibim birayê hemû keçen zanîngehê.

Piştî demekê goreyên xwe yên sipî ji lingên xwe kirin û ew mîna alekê bilind kîrin.

– Ez westiyam divê ku ez di vî şerî de stratejiya xwe biguherim...

Ev ramann germ her şev piştî diwazdeyê şevê di serê wî de dikeliyan.

– Ya baş ew e ku ez gotina diya xwe bînim bîra xwe.

Her ku vege riya gund, ev pirsa diya wî li hêviya wî bû:

– Lawo ka te kes ji xwe re nedîtiye?

Cihokêñ ramanêñ wî diherikîn. Diya min digot "Lawo eger tu nêzîkî pîrekan bûyî divê tûrê te yan miş pere bin yan jî miş derew bin!" Vêca pee tunene, man derew. Ji bilî derd û bela û bextreşî û deriyêñ girtî û mala xerakirî, min tiştek ji rastiyê fêm nekir. Tu ji dil nêzîkî kîjan qîzê bibî wê dil û canê te li ber lingan bipengize. Ya rast ew e ku yek xwar bimeşe. Ev zeman tiştê rast têde maye serê gopal. Ez nema zanim ci bikim ji vî dilê xwe yê ker. Ez nizanim kîjan hovî gotiye "Dil dil e, ne sêniñ bulxur e!" Hema dilê min bûye teştek bulxurê belawela. Ya girîng ew e ku berî dawiya salê divê ez diyekê ji Nazê re bibînim. Eger nebînim ezê ji heryê çêkim, yan divê dunya xera bibe.

Bavê Nazê rojê zengila odeya keçekê dida. Keçik dadiket, roja pêşî gul bi rû diketin, ya duduwan gula rû dicirmisin ya sisiyan stirf li şûnê derdiketin. Roja çaran dibû metka Nazê, angò Bavê Nazê dibû birayê wê. Roja pêncan nema dadiket, ji wê dicû yeke din. Her şev piştî vege ré xwe li ser text dirêj dikir û digot:

– Aaxox, bi Xwedê hingî min îro derew li vê kirin ez westiyam, ez ji hev ketim, ev sê seetêñ min e ku ez derewan lê dikim, bêyî ku ez tu sûdê bigrim.

Dem bi ser nîvê şevê diket, germ dibû, hêrs dibû:

– Kuro ev bi yar in û nabêjin em girêdayî ne, dibêjin tu wek birayê min î!

Wê rojê ji nişkê ve Bavê Nazê xwe nas kir. Sênika krom danîbû ser agir, di cih de sincirî û piştî danî erdê bi demeke kurt sênîk sar bû. Ji xwe re digot:

– Erê ez wek sênika krom im, bi şev disincirim û bi ro sar dibim. Ev mîrata xeyala min wek agir e, hingî min germ dike, wê rojekê mala min li malan bigerîne.

Lê di bin ronya rojê de xewn tevdê razî dibil û vedimirin.

Ji wê rojê de navê wî ma sênika krom. Bavê Nazê mabû di wê rewşê de hetanî sal çûbû serî.

Bi şev sincirandin, bi ro sarbûn.

Azmûnên zanîngehê qedîyan û hîn Bavê Nazê li diya Nazê digeriya. Xwendevanan tevda karê xwe û vegera malê kirin. Lê pêjna Bavê Nazê nehat. Her yekî ji yê din dipirsî:

– Te Bavê Nazê nedîtiye?

Berê xwe dan odeya wî, derî girtîbû. Bi yek hêz derî vekirin. Tiştek di bin mitêlê de bû. Yekî got:

– Ev hîn di xew de ye.

Gava mitêl hildan sênikeke krom î sincirî di nav cihê wî de dîtin. □

Kovareke xwerû bi Kirdkî (Dimili): VATE

MAHMUD LEWENDI

Destê wan ter be, xwedê ji wan razî be, axirkê li dawiya dawiyê Kurdan -bi derengî be jî- kovareke xwerû bi Kirdkî (Kirmançî/Dimili/Zazakî) derxistin. Pîroz be û hêvidar im jiyanâ wê dirêj be.

* * *

Di salên hefteyî de gava ku ji bo propagandayê em diçûn gundan, di nav gelek pîsîn ecêb ecêb re carna gundiyan ji me dipirsîn: "Erê hevalno, pir baş, we Kurdistan ava kir lê hûnê mesela Dimili û Kurmancî çawa çareser bikin?"

Ma ji vê hesantir! Bi wî heşê xwe yê bîst salî û tijî xeyal me yekser bersiva wan dida. Û li gor xwe me ew qan'i jî dikirin:

"Pir rehet e lo, ma Kurmancî ewê bibe zimanê resmî, ji xwe Dimili jî wek folklor û ji bo lêkolînan emê li ser bixebeitin!"

Yan jî:

"Ma ev jî problem e! Gava ku Kurdistan çêbe ewê komusyonên ziman werin ava kirin û ew komusyon wê di demeke gelek kurt de van herdu lehçeyan bikin yek!"

Çıqas hêsan û rehet e. Xwezîka welê ba! Bîst sal di ser wê pîrsê re derbas bûn. Em harin Ewrûpayê, bi xêra Ewrûpiyan me hin lehçeyen xwe yên din jî nas kitin: Soranî, Fêylî, Hewramî, Şêxbizînî...

Haya me ji gelek komusyonên ku ji salêن pêncehî û vir de li Kurdistana Başûr ava bûne, bû. Ji gelek komusyonên ku li Awrûpayê ava bûne, bû û her weha me bi xwe jî gelek komusyon ava kirin ku xebata hin ji van komusyonan hê jî ber-dewam e. Û van komusyonan lehçeyêن me nekirin yek.

Îcar ez nuha difikirim, gelo bîst sal berê haya wan gundiyyêن ku ew pirs ji me kirin ji van hemû lehçeyan heba û her eynî pîrsa xwe ji me bikirana gelo bersiva me ya wê demê cwê çawa ba?

Ya wê demê dibêjim, ji ber ku nuha hema hema di serê herkesî de bersiveke net yan jî ne-tarî heye ku ji realîteyekê peyda bûye.

Bersiva nuha ya pîrsa wan a wê demê bi a min bi kurtî weha ye:

Tu lehçeyeke Kurdî ji hevûdu ne kêm û ne zêde ye. Dixwaze bila 50 hezar, dixwaze bila 5 milyon kes bi wî lehçeyî qise bikin. Ji bo yê 5 milyonî çi heq hebe ji bo yê 50 hezarî jî di warê bikaranîna zimên de divê her eynî heq hebe.

* * *

Belê ji ber vê yekê ye ku gava ku hevalên Kirdkîaxêv (Dimîlîxêv) kovara VATE derxistin, pêşî ji derketina wê re kêfa min hat, piştî ku min xwend ji naverok û kâliteya nivîsên wê re kêfa min hat.

Yanê ne kovareke ku "hema bila Dimîlî be bila derkeve" ye.

Ji bîli nivîsên folklorîk, stran, bîranîn, werger, helbest, rexne û nivîsên grame-ri, di kovarê de hin fîkrîn nû yên li ser zimanê Kurdî jî hene.

Mesela yek ji wan ya Haydar Diljen e; "Nuştox, Ziwan û Şexsiyeto Netewe-yî" (*Nivîskar, ziman û şexsiyeta neteweyî*). Nivîskar di vê gotara xwe de şexsiyeta neteweyî di zimên de dibîne.... Û dibêje ku bê ziman şexsiyeteke millî peyda nabe. Û divê ku mirov ji îro de bingeha karê sibehî bavêje. Yanê, ne ku mirov li hêviya avabûna Kurdistanekê an jî li benda bi destxistina hin mafêن demokratîk bimîne.

Nivîsa din ji alî Cemîl Gundogan hatiye nivîsin; "Tayê Problemê Standardî-zekerdena Ziwanê Kurdî" (*Hin problemen standardizekirina ziman Kurdî*). Ni-vîskar pêşî bi giştî qala yekîtiya zimanekî dike, pişt re hin nimûneyên hin welatan û milletan tîne ku di dema xwe de wan bi ci awayî yekîtiya zimanê xwe çê-kirine. Di vir de gelek faktoran tîne ku ji wan tu yek jî nuha ji bo Kurdish derbas nabin. Ji ber ku ew dewra ku fersenda yekîtiya zimên hebû nema êdî bi dest kurdan dikeve. Yanê rewşa zimanê Kurdî ya ku îro em dibînin ne wek ya dewra zimanê Almaniya Luther e, ku Lutherekî me jî rabe yekîtiya zimanê me çêbike.

Pişt re nivîskar piçekî qala rewşa zimanê Kurdî dike; lehçe û devokên lehçeyan. Di dawiyê de ji bi kurtî behsa yekkirina lehçe û devokan dike. Nivîskar herçendî piştî hewqas şirovekirinê dûr û dirêj, dibêje ji bo çareserkirinê ezê dîtina xwe bibêjim, lê ji nivîsa wî welê tê fêm kirin ku ew bi xwe ji ne zelal e. Çimkî ew ji çareserkirina meselê ji merheleya ku divê zimanek tê re derbas be te dihêle. Tiştekî din î balkêş ji ew e ku Cemil Gundogan di vê nivîsa xwe de heta jê hatiye gotinên ku di Kurmancî û Dimîlî de nêzî hev in pir bi kar aniye. Bi ya min ji ev metodeke rast e, ji bo ku di pêşerojê de, herçendî herdu lehçe nebin yet ji, bi kêmanî mirov bikaribe piçek be ji, ji hev fêm bike, riyeke baş e.

Di kovarê de nivîseke din ya balkêş ferhenga Celadet Bedirxan e ku di wexta xwe de bi Kurmancî û Fransî amade kiriye lê heta nuha nehatiye çapkiran. Ji mêm ve ye ku gelek kes qala vê ferhengê dikin, lê ev cara yekem e li vir derdikeve. Malmîsanij di nivîsa pêşkêsiyê ya vê ferhengê de piçekî behsa çîroka bi destxistina vê ferhengê dike ku wî bi xwe ji Şiyar stendiye û li gor gotina Şiyar, Şêx Seîd ev ferheng ji jina Celadet Bedirxan girtiye û teslimî wî kiriye. Lê gelek heyf ku nîvê pêşî yê ferhengê (ji A-K)tuneye. Tenê qismê ku ji herfa K (kone:) dest pê dike heta herfa Z bi dest wan ketiye. Di vê hejmara kovarê de gotinên ji K-L hatine çapkiran. Di ferhengê de gelek gotinên ku îro em di tekstên kurdî de lê rast nayê hene, yan hatine ji bîrkirin, an ji em pê nizanin. Mesela ji wan hinek ev in (tîrkiya wan min nivîsiye-ML):

- kuribeşk: lynx (t. vaşak)
- kulang: pioche (t. kazma)
- kurîngan: tréfle (t. yonca)
- kuruşik: tension (t. gerilim, gerginlik)
- lalijîn (bilalije): supplier, implorer (t. yalvarmak)
- lasayı: imitation (t. taklid)
- lasayı kirin: imiter (t. taklid etmek)
- lewlewe: bavard (t. gevez)
- lîtav: marais (t. bataklık)
- lovik: haricot (t. kuru fasulye)

Di kovarê de kêmasiya ku tê dîtin ew ji nelîheviya devok û bin-devokên Kirdkî (Dimîlî) ne. Herkesê ku meqaleyek nivîsibe li gor devoka bajar an ji gundê xwe nivîsiye.

Her çendî di pêşgotina kovarê de hatiye nivîsîn:

"...No semed ra eke ewro nuştoxê ma tena şîweya xo bizanê yan zî ebi şîweya xo binûsê zî ma ganî verra verra giraniyê bidî hetanê müşterekan, formanê raştan û rastnuştena (îmlaya) müştereke ser ke ma bişiyî (bieşkê) lehçeya xo standardîze bikerî...."

"...Ji ber vê semedê heke iro nivîskarên me tenê şîweya xwe bizanin yan jî bi şîweya xwe binivîsin jî gerek em bere bere giraniyê bidin ser aliyêñ müşterek, formen rast û rastnivîsına müşterek ku em bişen(bikaribin) lehçeya xwe standardize bikin..."

Bêguman hin gotin hene ku di rewşa zimanê me yê îroyîn de mirov dikare wek devoka xwe binivîse. Lê bi a min di tewandina fîilan de, di zemîrên şexsi de û bi taybetî di telafûza hin gotinan de ne zehmet e ku mirov nikaribe li hev bike. Ne ku mirov rabe binivîse:

ez kena - ez kenû (*ez dikim*)

almonya - almanya (*almanya*)

zûn - zon - ziwan (*ziman*)

umey nîştiş - amey nûştiş (*hatiye nivîsîn*)

nîştêx - nuştox (*nivîkar*)

wendêx - wendox (*xwendevan*)

êrî - ewro (*iro*)

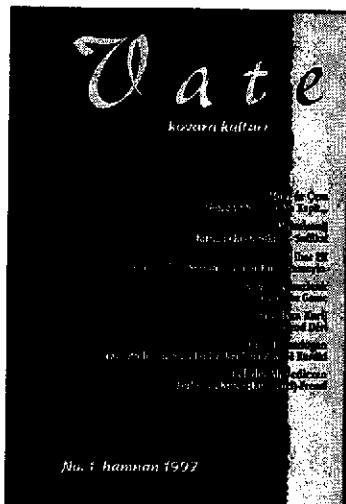
bi - eve - ebe - ebi (*bi*)

ciniyûnê kurdûn - ceniyanê kurdan (*jinêñ kurdan*)

Ü dawiya van nimûneyan nayê, lê divê ku mirov bikaribe yekê hilbijêre. Ev yek jî dikeve ser milê civînên (*) li ser vê lehçeyê.

Dîsa di kovarê de tevlîheviyeke din jî li ser navê vê lehçeyê ye. Her çendî di civîna duwemîn de bîryar hatiye girtin ku ji vê û şûn de ewê ji vê lehçeyê re bîbêjin "Kirmancî", lê dîsa jî mirov di kovarê de rastî van navêñ han jî tê: Kirdkî, Dimilkî, Zazakî.

Lê bi giştî ji alî naverok û kalîteya xwe ve, kovareke biserketî ye. Ez hêvîdar im her berdewam be û ji vê û şûn de Kurmancêñ me jî bikaribin piçekî zorê bîdin xwe daku bi riya xwendina wê hineki fêrî vê lehçeya me bibin.

"Vate, Kovara Kulturî
Hûmar: 1 (hejmar 1, 112 rûpel)
Haman, 1997 (Havîn 1997)

Serredaktor: Malmîsanij

Redaksiyon: Haydar Diljen, J. İhsan Espar, Cemil Gundogan, Malmîsanij, Mehmet Uzun

**Adres: J. Espar
 Odd Fellowvägen 29
 S-127 32 Skärholmen/Sweden"**

Tede (*têde, naverok*)

- Wendoxan rê (*Ji xwendevanan re*)
- Roze ve Roze Pê Ma Xapit - Munzûr Çem (*Roj bo roj em xapiyan*)
- Sêwrega 25-30 Serran ra ver û Tanî Vîrameyinî - Nihat Elî (*Swêregâ 25-30 sal berê û hin bîranîn*)
- Dante û Tradisyonî Îdealîstan - Memo Darrêz
- Rojên bi Rûmet û Ziqnawitî - Çeko
- Veng, Pyec û Zimmeyîş ra Nomê û Fîl - Harun Turgut (*Ji deng û pêjn û zimezimê nav û fîl*)
- Game be Game - Kazim Temûrlenk (*Gav bi gav*)
- Wexto ki Merdim Kirabê Dr. Şivanî Waneno - Osman Aytar (*Wexta ku meriv kitêba Dr. Şivan dixwîne*)
- Çend Dêrî - Seyidxan Kurij (*Çend dûrik/stran*)
- Şewe - Robin Rewsen (*Sev*)
- Çond Vatê Derheq Kurdon Almonya di - Hûmanê Çiyan (*Çend gotin derheqê Kurdên Almanya de*)
- Zeynebî, Gulnarî - Sven Delblanc (*wergera ji Swêdî: J. İhsan Espar*)
- Nuştox, Ziwan û Şexsiyeto Neteweyî - Haydar Diljen (*Nivîskar, ziman û şexsiyeta neteweyî*)
- Tayê Problemê Standardîzekerdena Ziwanê Kurdkî - Cemil Gundogan (*Hinek problemên standardîzekirîna zimanê Kurdi*)

- Yew Şîr û Yew Antolojî - Mehmet Uzun (*Şîtrek û antolojiyek*)
- Kirmancî (Kirdkî) Di Suffiksî - Malmîsanij (*Di Kirmancû/Dimili de sufiks*)
- Derheqê Ferhengê Celadet Alî Bedirxanî di - Malmîsanij
- Ferhenga Kurdî (Kurmancî)-Frensî - Celadet Alî Bedirxan
- Kitabê Kirmancî (Zazakî)

(*) Ev serê salekê ye ku platformeke Kirdkaxêfan (Dimiliyek) hatiye çêkirin ku li ser lehçeya Kirdkî (Dimili) kar dikin. Hera nuha se civîn çêkirine. Neticeyên civînên xwe ji wek broşur belav kirine. Kovara Vate ji berhemeyeke neticeya van civînan e.

Bingehê rastnivîsandinê kurdiyê
Berhemâ Arif Zêrevan ya pêsi ye. Zêrevan di vê berhemâ xwe de li ser bingehê rastnivîsandina kurdî radiweste û bi mînakan bingehê rastnivîsandinê şirove dike.

Pirtûka ku bi pêşgotina Michael L. Chyet û ya nivîskîr dest pê dike, ji sê beşen sereke pêk hatiye: Raçandina tekstê, Nivîsandina navêن kesan û Niqteşanî. Nivîskar di "Raçandina tekstê" de li ser paragraf, jégirtin û veguhostin, teksên xweser, nişankîrin di tekstê de û hwd. radiweste. Di beşa "Nivîsandina navêن kesan" de li ser girdek û hûrek, hejmar, tewang, vegetandek û kurtekê tê rawestandin. Di beşa "Niqteşanî" û ya dawî de ji, li ser valahî, niqte, niqtepirs, niqbang, bîhnok, niqtebihnok, niqtecot, xêzika axaftinê, bendik, kevanek û hwd. tê rawestandin.

Ev pirtûka ku bi mîzanpajekê spehî û bi çapeke bedew derketiye, dikare hem bi kêri xwendevanê zimanê kurdî were, hem ji mîna pirtûkeke li ber destan bi kêri herkesê ku bala wan li ser nivîsandinê heye, were. □

Efûkirin ne karê herkesî ye

ZINARÊ XAMO

Rast e roman ne dîrok e û meriv nikane wê wek kitêbeke dîrokê bixwîne. Lê li gel vê ji gelek roman hene ku, her çiqas ew ne romanên tarîxî ne, lê dîsa ji li hember civat û bûyerên di dema xwe de bi qasî kitêbeke dîrokê objektif in. Dîrok-nas û sosyolog gelek caran ji berhemên wiha feydeyeke mezin dibînin. Ez bi dilekî rehet dikanim bibêjim ku romana Jan Frîdegord, "Porten Kallas Trång" (Derî Teng e) ji romanekê wiha ye. Lema ji ew kesê ku bixwaze jiyana gundiyên Swêd ya destpêka sedsala 1900'î fêr bibe dikane vê romanê wek wesiqeyeke tarîxî, wek lêkolîneke sosyolojîk û antropolojîk bixwîne.

Di destpêka romanê de nivîskar întresa meriv qezenc dike. Meriv gav bi gav dide pê bûyer û qehremana romanê û çîroka wê meraq dike. Li hember qedera pîrê û tiştîn têr serê wê geh diqehere geh kîfîxwêş dibe.

Têma romanê li ser jiyana kal û pîreke gundi ava bûye. Kalo û Pîrê wek piraniya gundiyên Swêd yên wê demê gelekî feqîr in, bê erd in û xaniyê wan ji bi kirê ye. Yanî li gund di xaniyê bi kirê de rûdinin. Bi çend mirîşk, mangakê û du-sê berazan bi zor debara xwe dikin. Zarokên wan mezin bûne û ji malê veqetiyane. Lawekî wan li Emerîka ye, keç û lawek ji li Swêd in. Wê demê li Swêd malbata ku yek du kes jê neçûbe Emerîka hema hema tuneye. Di nabêna 1850'î û 1920'î de zêdeyî milyon û nîvek însan ji ber sebebêñ aborî koçî Emerîka kirine. Ji ber ku wê demê li Swêd feqîriyake bê hed û bê hesab heye.

Pîrê sibehêkê bi xwe dihese ku vaye kalo di nav nivînan de miriye. Pîrê berî ku şîyar bibe û bi mirina wî bihese xewnekê dibîne. Dibîne ku li qeraxa giravekê ye û mîrê wê (Johan) ji ber tena mîntanekî spî ve, (di rengê kefen de ye) di kelekekê de

ye û hêdî hêdî jê bi dûr dikeve. Pîrê ban dikê, dibêje tu dîn bûyi, çiyel Tu bi ku de diherî?, vegere, tu'yê biqefîlî. Lê Johan lê venagere, û hêdî hêdî di bahrê de ji ber çavên wê wenda dibe. Pişti vê xewnê Pîrê bi xwe dihese, dibîne ku waye Johan li kèleka wê hişk bûye.

Nivîskarê romanê, Jan Frîdegard realistekî dîndar e. Wî ev baweriya xwe kiriye baweriya Pîrê ji. Lema ji Pîrê di her bîryara xwe de li gor vê bawerîyê hereket dike. Lê Frîdegard vê dîndariyê bi hosteyî dixe qalibekî wiha ku her jineke di salên Pîrê de dikane wer bifikire.

Pişti mirina Johan cîran û gundi gotinan digerînin, dibêjin di bin wan de "perê Emerika" hene. Ev yek dihere guhê Pîrê ji, Pîrê bi rastî ji li peran digere, lê nabîne, dibêje perê ci halê ci!

Pîrê Cenazê Johan ranake, li hêviya zarokêن xwe dimîne. Zarokêن wê têن digihîjin ser cenaze. Cenaze radikin. Tişte balkêş, şîn tuneye, hawar û qêrîn tuneye, kes li xwe naxe, kes porê xwe naşîne, kes kilamên şînê li ser yê mîrî nabêje. Wek mera-simeke normal dibin gor dikin. Û pişti gorkirinê xwarinê dixun, şerabê vedixun. Yanî ew urf û aderêñ ku îro ji li ba me Kurdan hîn pîrr xurt in, di destpêka salên 1900'î de em li ba gundiyêñ Swêd nabînin. Di vir de tişte balkêş meriv rûbirûyî kultureke cihê dibe û bi hawakî gelek konkiret dibîne ku kultur û tradisyonêñ cihê têñ ci maneyê.

Zarok li ser mîratê bi hev dikevin. Lê mîratek wer zêde ji tuneye, here were çend fera û folêñ malê ne, hewangeke û qutya zîvîn ya tutûnê ye. Xire cira mezin li ser qutya tutûnê derdikeve, law dibêje ji min re, keç dibêje ji min re. Her yek li gor xwe sebebekî nîşan dide ku divê qutî ya wî ya ji ya wê be. Lê gava Pîrê ji wan re dibêje, qet bi hev nekevin, min qutî xist destê bavê we yê rastê û pêre gor kir, ew mit û mat dimînin. Pîrê dibêje çimkî wî ji qutya xwe pîrr hez dikir. Li ser vê êdî ew ji dev ji hev berdidin, herra dibêjin te baş kir. Diyar e ku ev babet qutî wê demê pîrr bi qîmet bûne. Bi Swêdî jêre dibêjin "snusdosa" yanî qutya enfiyê, lê ne enfiya ku meriv dikşîne pozê xwe, enfiya ku meriv dike bin lêva xwe ya jorîn. Ev babet enfiyekêşî ya ji cixarekêşî îro ji li Swêd gelekî berfireh e.

Pişti mirina Johan jiyana pîrê bi rengekî dilşawat ji kok de tê guhertin. Pişti mirina Johan bi çendakî, xanî ji, mange û beraz ji, mîrîşk ji dikevin mazatê û bi riya îhalê têñ firotin. Pîrê dibe şahida van bûyerên tahl. Lê iradeyeke mezin nîşan dide û xwe wenda nake. Di her qerara xwe de bi ruhê Johan dişêwîre, fîkrê wî dipirse, destûra wî dixwaze.

Pîrê naxweze têkeve feqîrxanê. Lê perê wê ji tuneye ku xêni bikire. Di vir de tesa-

dufeke pirr xerab dibe sebebê trajediya pîrê. Ku ew tesaduf nebe, Pîrê dikane xaniyê xwe bikire û neçe nekeve feqîrzanê.

Bi dû mirina kalo bi çend rojan, di bîsteke ku pîrê ne li mal e, mîrikekî cîranê wê dadigere hundur mala pîrê. Bi tesadufi radihîje Încîla li wir li ser masê. Gava rûpelan di ser hev te diqulubîne, 800 kron ji nav Încîlê de dikeve. Ev pere wê demê perakî pirr e. Bi 500- 600 kronî Pîrê dikanîbû xaniyê têde ji xwe re bikiriya. Lê şansê Pîrê lê xerab digere, lema ji ewê qeder bi ruyê wê nekene û ewê peran nebîne.

Gava cîranê feqîr peran dibîne şas dimîne, nizane ku gelo haya pîrê ji van peran heye ya tuneye. Lê digihîje wê qeneetê ku ewê haya wê jê tunebe, ewê Johan ji ber wê veşartibe. Dibêje, ku haya wê ji hewqas pere hebûya ewê ji xênê derneketa û neçuya nekera feqîrzanê. Mîrik demek kin du dil dimîne, bi ûjdanê xwe re dikeve muhasebê, dibê gelo ez bidimê ya na !

Lê pere şîrîn e, netîce riya ne durustiyê hildibijêre, perên xwe dike bêrîka xwe û diçe. Ew ji xwe re dibêje "hewcedariya min ji pîrê bêtir bi van peran heye." Çimkî ew ji wek pîrê gelekî feqîr e, di kirê de rûdine û komek zarok ji di hustu de ne. Dibêje Pîrê îro heye , sibe tuneye. Heta sax be, ezê tim dawetî malê bikim. Di dawiyê de roja ku xanî û heywanê Pîrê li mazatê têن firotin, ew, yanî dizê perê Pîrê, malê wê bi perê wê dikire. Gava millet dibêje te ev pere ji ku anî ?, dibêje min ji bûrayê xwe deyn kiriye. Pîrê ji ji mecbûrî dihere dikeve feqîrzanê. Zarokêñ wê ji alî exlaqî ve xwe mecbûr hîs nakin ku diya xwe bibin ba xwe. Ne ku zarokêñ wê însanin xerab in. Na, ev adet, ev mecbûriyetî, yanî divê zarok li dê û bavêñ xwe mîze bikin di kultura wan de tuneye; vê xwedîtiyê dewlet dike.

Piştî demekê him Pîrê û him ji hin cîranêñ wê bi vê mesela dîziyê dihesin. Hin cîran dixwazin ku Pîrê here li mîrik gîlî bike û perê xwe jê bistîne. Lê Pîrê naçe gîlî nake. Li gel ku di vê nabêñê de Pîrê li ser çend pelên Încîlê rastî reqemên peran ji tê...

Diz ji pê dihese ku Pîrê mesele bihîstiye, lema dihere ba Pîrê, xwe feqîr dike, gunehê wê bi xwe tîne, ji bo ku Pîrê neçe lê gîlî neke û xênî jê nestîne.

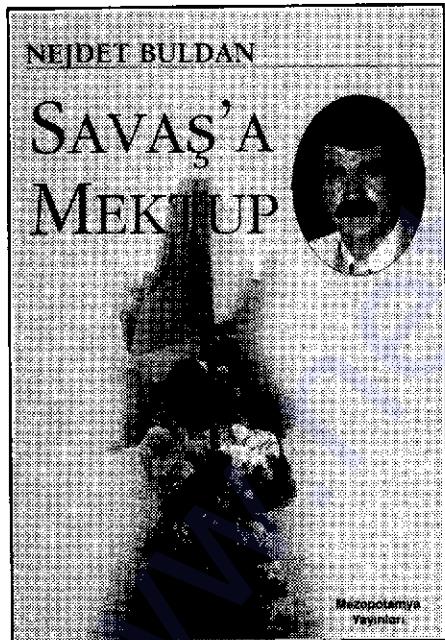
Pîrê li vir mezinayıyeke pirr mezin nîşan dide. Radibe wan pelên Încîlê yê ku reqemên peran li ser hatibûn nîvîsîn dide diz û wî efû dike, xînî jê nastîne û sozê didê, dibêje ezê ji kesî re nebêjim. Lê diz di dema vegera malê de wan pelên Încîlê bi rî ve wenda dike û ev yek ji demeke dûr û dirêj dibe bela serê wî. Piştî gelek zahmetî bi zor wan rûpelan bi dest dixe û dişewitîne. Lê heta vê nuxtê di hundurê xwe de tim nerehet e, tim bê huzûr e, tim bi tirs e.

Netîce Pîrê di feqîrzanê de dimre.

Nivîskar li hember hemû şexsiyeten romanê, ci baş, ci xerab tim demokrat e, tim bi merhemet e. Îmkanê dide ku yê herî xerab jî ji xerabiya wî re sebebekî wî yê maqûl hebe. Li alî din Frîdegard li hember jiyanê û rastiyen wê jî realist e, ev rastî tal be jî, ne xweş be jî qebûl dike, dibêje dunya wiha ye, insan wiha ne. Carna dikanin baş bin, carna dikanin xerab bin; carna dikanin mezin bin, carna dikanin biçûk bin. Bi kurî ew ne tenê xerab, ne tenê baş in. Ev her du alî jî tim di nav hev de ne.

Lê zimanê wî geleki giran û meheli ye, bi kêmanî ji bo min pîr giran bû.

Qehremana romanê Pîrê ye, dilê wê pîr mezin e. Dilê wê mezin e, ji ber ku ew dikane insanê bûye sebebê trajediya wê jî efû bike. Min ji Pîrê pîr hez kir û ez bawer nakim ku ez'ê tu carî mezinayî û dîlfîreyiya "Gumman"ê (Pîrê) ji bîr bikim. □

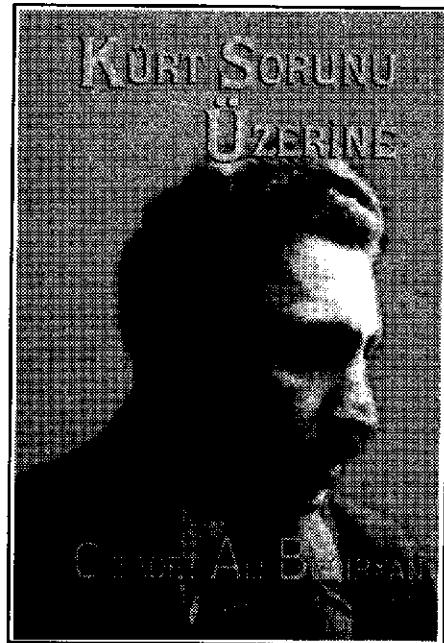
Nejdet Buldan

Savaş'a Mektup

Weşanên Mezopotamya

Pıştı salên 90'ı, ji destpêka sala 1992'an û heta roja me, li gund û bajaran, bi hezaran kurd; karker, gundi, mcle, mamosta, rojnamevan, nivîskar, siyasetvan, rewşenbir û tacir ji aliye hêzên "nenas" ve hatin kuştin. Savaş Buldan yek ji wan kesan bû ku bi sê hevalên xwe te hatin kuştin. Mîna qasidê bi hezaran kurdan, qasidê Savaş Buldan ji derneket. Lê birayê wî Nejdet Buldan, ku niha li derveyî welêt dijî û endamê Parlementoya Kurdistanê ya surgunê ye, bi sernava "Savaş'a Mektup" (ji Savaş re name) bi tîrkî pirtûkek nivîsandiye. Nejdet Buldan di vê pirtûka xwe de bi belgan dide diyarkirin ku birayê wî ji aliye hêzên dewletê ve hatiye kuştin.

Ev pirtûka ku bi forma nameyekê hatiye nivîsandin, behsa rewşa kurdan, rewşa gelê kurd, serhildana kurdan, dewlet û mafîya, sextekarêن hundurîn û hwd. dike. Herweha di nameyê de şopêن bêrîkirina birayekî kela dilê xwendevanan radike. □

Celadet Ali Bedir-Xan
"De Le Question Kurde" (Kürt Sorunu Üzerine)
Tırkiya wê Taylan Dogan
Weşanen Avesta

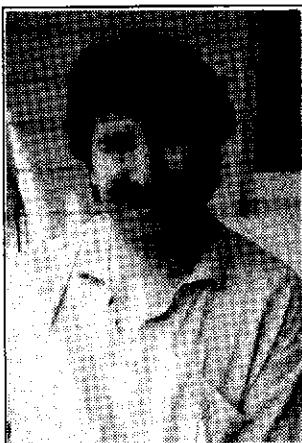
Bi sed salan e ku pirsgirêka kurdan heye û heta roja me ji ev pirsgirêk hê berdewam e. Hebûna vê pirsgirêkê bala gelek ni-vîskar û lêkolinerên biyaniyan kişandiye û wan li ser dirok, ziman û folkdora kurdan bi dehan pirtûk nivîsantine. Herçiqas di vê mijarê de hejmara rewşenbirên kurdan kêm be ji, disan hin navên mîna Celadet Ali Bedir-Xan hemû jiyana xwe dane vê pirsgirêkê. Ev pirtûka Celadet Ali Bedir-Xan "De Le Question Kurde" (Li ser pirsgirêka kurdan) ku di bin navê Herekol Azîzan de bi

fîransî nivîsandibû û di sala 1934'an de dabû çapê, disan li ser pirsgirêka kurdan e. Mîna tê zanîn, Celadet Ali Bedir-Xan bêtir wek figurekî edebî û zimanزانî tê naskirin, le ew bêwestan li ser pirsgirêka kurdan ji rawestiyaye. Ji bili vê xebata wî, wî nameyeke dirêj bi navê "Ji Mustefa Kemal Paşa re name" pirtûkek nivîsandiye.

Celadet Bedir-Xan ev pirtûka xwe "De Le Question Kurde" bi hinceta qanûneke surgûnê ku di 5'ê Gulana 1932'an de ji aliye karbidestiya Tırkiyeyê ve hatibû flankirin, nivîsandiye. Ew di vê xebatê de bi kurtî behsa dirok, kultur, ziman û rewşa kurdan ya siyasi û sosyolîki dike. Celadet Ali Bedir-Xan di destpêka pirtûkê de balê dîlikîne ser pirsgirêka kurdan û weha dinivîsîne: "Heta ku pirsgirêkeke kurdan hebe û kurd li ser vê gerestêra me kole bin, wê ev pirsgirêk hebûna xwe berdewam bike. Pirsgirêka kurdan ne pirsgirêkeke nû ye û ew ne di demeke nêzîk de derketiye holê. Ev pirsgirêk ne do û çend sal berê dest pê kiriye. Ev pirsgirêka ha qet nehatiye çareserkirin û bi sed salan e hebûna xwe berdewam dike."

Zêdebûna berhemên weha û pirbûna mirrovê mîna Celadet Ali Bedir-Xan dikare pêvajoya çareserkirina pirsgirêka kurdan bilezter bike. Weşanxaneya Avesta di vî war de xebatên hêja dike. Em wê pîroz dîkin. □

Rojnameyek û ronakbîrek

MUSTAFA AYDOGAN

Stockholmê dîsa şewq da

Roja şemiyê bû. Baranekê hûrik hûrik dest pê kir. Bi baranê re xwezaya ku ji ber germa îsal a mezeleoşî aciziya xwe nikarîbû veşarta jî, bi dilovanî bîşîrî û bêhna xwe ya ku mirovî mest dikir, li hawîrdorê belav kir.

Di bin tesîra vê guhertinê de, z "Enwer Karahan bi zorê li xwe hay bûn. Wê gavê, me berê xwe ji Alvikê, bi lez da Kistayê. Tarîx: 06.09.1997. Li bajarê Stockholmê li taxa ku navê wê Kista ye, civînek dihat amadekirin. Pirtûkek ku ji heyşt hejmarên kovareke hêja pêk dihat, dê pêşkêşî xwendevanan bûbûya. Çirûskên ku ji belgeyeke dîrokî dicûn dê demeke dîroka me rohnî bikira.

Enwer Karahan dîbe ku ji ber heyecana axavtina ku dê di civînê de bikira û ez jî bi heyecana vê berhevoka ku ez nizanim bê ji bo çi, lê min ew bi gellek awayan nêzîkî xwe his dikir, bi lez ketin salona civînê.

Weşangerê vê berhevokê (Ali Çiftçi) dest bi axavinê kir û bi axavtina xwe re jî berhevoka heyşt hejmarên Dicle-Firatê bilind kir. Wê gavê, dilên beşdaran bi hevdû re û bi kêf lê xist.

Piştî weşangêr, Malmîsanijê ku herheyşt hejmarên vê kovarê berhev kiribûn û bi

pêşgotineke lêkolîner ve ji bo çapê amade kiribûn, li ser kovarê û edîtorê wê Edîp Karahan peyivî. Tesbîten Malmîsanijî yên di vî warî de ku di pêşgotinê de jî xuya dibin, pîr balkêş in. Xebaîen Malmîsanijî yên di warê derxistina belgeyên weha de, hêjâyî pesinandinê ne.

Enwer Karahanê birayê Edîp Karahan, gava peyivî, di warê xwedîlêderketinê de, rexne hem li malbara xwe girt û hem jî li tevgera neteweyî girt û agahdarî da ku ji bo Edîp Karahan bi awayekî hîn firehtir û pirrheltir bê nasîn, pirtûkek tê amade-kirin. Eyup Alacabey û Mehdî Zana jî wek hevalên Edîp Karahan çend bîranînen xwe yên bi Edîp Karahan re pêşkêşî civînê kirin. Herduyan behsa dîwana wî ya alternatîva hukûmeta Tîrkiyeyê, minaqaşeyên wî yên bi dadgir û dadgeran re, belavokên wî û hwd kir. Tiştên ku wan gotin, besdar hem dan fikirandin û hem jî kennandin.

Di civînê de li ser tahde û zilma dewletê ya li ser Dicle-Firatê hebû jî hat rawestin. Li gor wê agahdariyê, dewletê her xwestiye wê rawestîne. Dû re gava min bi xwe jî lê nihêri, min di du hejmarêñ wê de, li ser astengêñ ku ji aliyê dewletê hatine derxistin xwendin. Di hejmara heyştan de, xuya dibe ku hejmarêñ Dicle-Firatê (hejmar 2, 3, 4, 5 û 6) li ser biryara Dadgeha Bîngolê ya Silhê li hemû Kurdistanê têñ qedexekirin.

Dîsa di hejmara şesan de, diyar dibe ku Dicle-Firat ji hejmara duduyan û pê ve ji bajarê Cizîrê re jî tê şandin. Lê dadgirê Cizîrê rojnameyê li bajarê Cizîr qedexe dike û ji bo ku rojnamefiros hemû hejmarêñ Dicle-Firatê yên ku ji wê rojê û pê ve, jê re bêñ şandin, bêyî ku veke, teslimî dadgiriyyê bike, wî tehdîd dike.

Dicle-Firatê ez ber bi dema zaroktiyê birim

Min Dicle-Firatek ji Alî Çiftçiyî kirri û bi bêsebirî berê xwe da malê. Ev cara du-yem bû ku min Dicle-Firat didît. Cara yekem di 1981ê de bû. Wê gavê ez ji Libnanê nuh vege riya bûm. Xwediyyê mala ku min xwe lê vedîşart, çend hejmarêñ wê nîşanî min dabûn, lê wê gavê ji ber şertên dijwar, min firseta xwendinê jî nedîtbû. Min nuha, piştî şanzdeh salan, ancax bi saya Malmîsanijî ev îmkan bi dest xist.

Her ku min rûpelên wê di ser hevdû re qulipandin, dilê min li bakurê dînyayê ket ber pêlîn hesretê û geh bilind bû, geh daket. Dicle-Firatê wek tunela zemên, ez ji surgûnê ber bi dema zaroktiyê birim. Gava jiyanâ Dicle-Firatê ya weşanî qediya, hîn sê meh û nîv mabûn ku ez dest bi "Ez Tîr im, rast im...." wê sûnda ku min dû re pênc salan her serê sibehê bi hemû zarokêñ Kurd ên din re xwend, bikim.

Min bi çavêن zaroktî, mamûrêن boçikan dîtin. Gundiyên ku qutiyên tûtina Xur-sê di bêrikên wan de bûn û ji xafîl de dihatin girtin dîtin. Min tûtina li erdê belav-kirî û qutiyên pelixî dîtin.

Min leşkerên ku çefî û fistanêن zilaman diçirandin bi bîr anîn. Min mirovêن ku kincêن wan zîval zîvalî bûbûn û bi awayekî bêhêvî li dora xwe dinihêrin, dîtin.

Zarokên taxê hatin ber çavêن min. Zarokên ku di tenefusê de bi Kurdî peyivî-bûn û navêن wan di "listeya xwendekarêن ku bi Kurdî peyivîne" de bûn, wek xew-nekê di ber çavêن min re çûn û hatin.

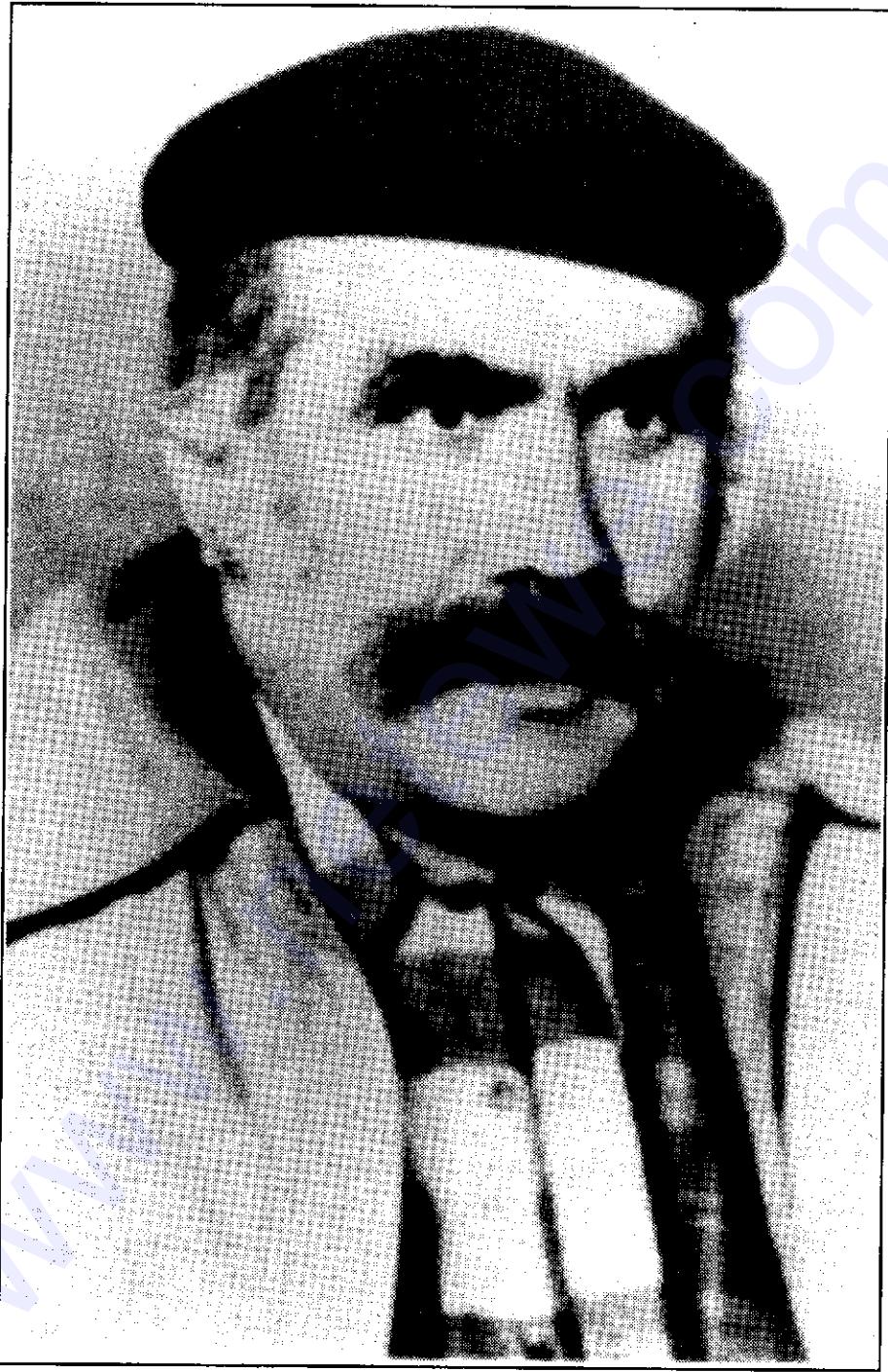
Min Edîp Karahan cara yekem li bin dara tuyê dît

Her ku ez daketim dinyaya Dicle-Firatê, û min navê Edîp Karahan û giraniya wî ya di kovarê de hebû bêtir dît, ez ber bi dema ku êdî zimanê Tirkî hêdî hêdî dibû zimanê min ê fikirê çûm. Dema ku min di jiyana xwe de, Edîp Karahan cara ye-kem dît, hat ber çavêن min. Rojeke ji rojêن havîna Qiziltepeya şewitî ya ku di dîrokê de, navê wê geh bûye Dunaysir, geh bûye Tilermen, geh bûye Koçhisar û geh bûye Yeşilovala bû. Wê gavê İlhamiyekî Çeçan hebû. Rojname digerand. İlhamî mirovekî girs bû, lê bejîna wî ne pîrr dirêj bû. Belki ji ji ber girsbûnê dirêj xuya nedîkir. Qayışa çenteyê wî yê çerm ê rengê qahweyî hertim di situyê wî de bû. Ji ber gi-raniya rojnameyan her bi tellekê dimeşıya û rojname digerandin.

Min rojekê zilamek dît. Zilamekî girs, bilind, birûqalind. Bin çengê wî tije rojname bû. Min got qey birayê İlhamiyê Çeçan bû. Min digot, İlhamî kal bûye û êdî nema dikare rojnameyan bigerîne û ji ber vê yekê, êdî birayê wî ji berdêla wî rojnameyan digerîne.

Wê gavê dikana me nêzîkî bîra Osmanê Nalbend û li kêleka dikana Xelefê Ber-ber (Ev Xelef, ew Xelefê ku Edîp Karahan di dadgehê de gotibû "bifire Xelef, bifire!")bû. Ber dikana me hertim meydana şerrê gundiyên ku li gundên xwe, xwe li hevdu radikişandin, fort li hevdu dikirin û digot ku "ma ne tu ê sibehê ji min re bê qezê!". Ew gundî an bi otobusa Birahîm Helîmê an ji bi ya raqîbê wî Atayê mala Xelîl Avdalo dihatin Qezê (Qiziltepe) û bi pirranî ji li ber dikana me bi hevdu ve-dikirin. Ji ber ku sigorteya dikanê tune bû û kesî tu tezmînat nedida, gellek caran fêda me di xisara me de dernenidiket.

Wê rojê bavê min dîsa ez li ber dikanê hiştibûm. Li hember dikana me dareke tuyê hebû. Piştî nîvirojê siya wê pîrr xweş bû. Ew zilamê ku min digot qey rojnamefiros e, Xelefê berber û çend kesen din ji qahwexaneya li hember dikana me,

kursî anîn û li bin siya darê rûniştin. Min dît ku ew ê min digot qey birayê Îlhamî-yê Çeçan e, rojname danîn ser maseyê û ligel sohbetê, yek bi yek tev da. Wê gavê bi min pîr ecêb hatibû. Wî rojname nedifirötin, lê dixwendin. Di dema ku zêdeyî nêviyê civatê nexwende bû de, min cara yekem didît ku mirovek ew qas rojname bi hevdu re dixwendin. Pişti ku ew rabû û çû, cîranê min ê berber berê bi bihîstina gotina Îlhamî re têr keniya û dû re got ”Îlhamiyê ci malava, ma ronahiya çavên Îlhamiyê reben têra xwendina rojnameyan dike? Ev Edîp Karahan e û lawê xwediya dikana te bi xwe ye. Lawê Hecî Semoya ku tu her dawiya mehê ji ber wê dikeve ta-yê ye”.

Min dû re bihîst ku Edîp Karahan çavên xwe bera firotina dikaniên diya xwe ya pîr çavteng dabûn. Armanca wî ew bû ku dikanan bifiroşe û bi pereyên ku ji wan bê, li Qiziltepeyê an jî li Diyarbekirê çapxaneyekê veke û rojnameyekê derxîne. Lê dikir û nedikir, diya wî îqna nedibû.

Edîp Karahan kî ye?

Edîp Karahan bi gellek xusûsiyetên xwe balkêş e. Ji ber vê yekê divê di pirtûka ku dê bête weşandin de, li ser wan xusûsiyetan pîr baş bê rawestin. Lê ez ê ji bo naskirina wî, bi çend rêzan be jî bi kurtî behsa jiyana wî û hin tiştên ku rola wî bêtir di-kin, bikim.

Ew li gorî agahdariya ku ji cuzdanê wî yê nufûsê hatiye wergirtin, di 1930yâ de li Dêrika Çiyayê Mazî çêbûye. Ji ber fikir û helwêstên xwe gellek caran tê girtin. Li Stenbûlê berê di beşa Felsefeyê de dixwîne, lê dû re qeyda xwe li Fakulteya Hiqûqê çedike û heta sinifa talî dixwîne. Di sinifa talî de derseke wî dimîne û ji ber vê yekê tu carî vê dibistanê naqedîne. Di 1962an de Dîcle-Firatê derdixîne. Di 1963an de, ji ber ku navê wî jî di wê daweya navdar ”Daweya 23an” de hebû tê girtin. Di salên 60î de wek kadroyekî Partiya Karker a Tirkîyeyê seroktiya şubeya vê partiyê ya li Emînonuyê dike. Lê ew û Partiya Karker li ser pirsa Kurd li hevdu nakin û pişti minaqaşeyen di vî warî de, ji vê Partiyê vediqete. Di daweya DDKOyê de tê girtin û ew dîwana wî ya navdar ku hertim mijara sohbetên me yên qahwxaneyan bû, dibe malê dîrokê. Gava ji vê daweyê heyş sal ceza lê tê bîrrîn, di 1972yan de diçe Başûrê Kurdistanê. Li wê derê navê xwe dike Azad, lê gellek jê re dibêjin Mam Azad. Demekê di beşa ragîhandinê de dixebite. Dû re li Dadgeha Çomanê ya ku serokê wê Emer Debbabê bû, dadgeriyê dike. Di sala 1973an de, dostekî wî yê ku navê wî Mualîm Hoste bû, jina wî û zarokên wî dibin ba wî. Li Başûrê Kurdistanê

keçekte wî çêdibe. Navê wê dikin Kurdistan. Lê Kurdistan di demeke pirt kurt de wefat dike û li wê derê tê veşartin. Edîp Karahan li wê derê carekê nexweş dikeve. Tevî Doktor Mahmûd Osmanî çend doktorên din jî wî muayene dikin, lê nexweşiya wî teşhîs nakin. Piştî ku bi qasî du salan li Başûrê welêt dimîne, ew û Eyup Alacabey di İlona 1974an de vedigerin Bakurê welêt.

Di 1976an de, ji bo dersa xwe ya tâfî bide û Fakulteya Hiqûqê bi temamî biqedîne, diçe Stenbûlê. Li Stenbûlê li Aksarayê li "Bati Oteli" dimîne. Di Gulana 1976an de ji nişka ve nexweş dikeve û wê gavê wî dîbin Hasekiyê û li Nexweşxane-ya Gurubayê radîzinin. Wê gavê diyar dibe ku nexweşiya dilî pê re heye û ew nexweşiya li Başûrê welêt jî her eynî nexweşî bû. Beriya wefata wî bi çend saetan grû-peke ji Weşanxaneya Yontemê ku Eyup Alacabey û Zeruh Vakıfahmetoglu jî di nav wan de bûn, diçin serdana wî. Wê gavê razaye û Eyup Alacabey ji bo anîna dermanên wî reçeteyê ji doktorî werdigre û berê xwe dide Zeytinburnuyê, dermanxaneya Osman Ozçelikî. Lê beriya ku Eyup Alacabey û Osman Ozçelik dermîn bigihînê, ji krîza sêyem (yek li Başûr, yek li otêlê û ya din jî li nexweşxaneyê) xelas nabe û wefat dike. Eyup Alacabey bi tenê tabûra wî bi balafirê tîne Diyarbekirê û ji wê derê bi qelebalixeke mezin dîbin Dêrikê. Ü mirin bi vî awayî dadide vî ronakbîrê mîrxas û ji nav me dibe.

Edîp Karahan du caran zewicîye. Jina wî ya yekem, ji Tirkê Bûlgarîstanê bû. Ji wê tu zarok çenabé. Jina wî ya duyem jî Dêrikî bû. Gava wefat kir bi navê Tûrcel, Welat û Şiyar sê zarokêni wî li dû wî man.

Wî bi du zaravayê Kurdi (Soranî û Kurmancî), Tirkî û Fransî dizanîbû. Ji derveyî wergerên nîvcomayî, du çîrokêni manzûmane yên La Fontaine jî wergerandine Kurmancî.

Dêrik û Mahmûdi

Dêrika Çiyayê Mazî li ber dilên gellek kesên ku ne ji Dêrikê ne jî deverike pirr şêrîn e. Li rojhilatê wê Turcel, li rojavayê wê Erge Baba, li bakurê wê Pozê Mancêla ku siya xwe bera ser Kulêbê daye... Cîhekî ewle û di himbêza Xab û Kulêbê de û di bin sitara çiyayê bilind de, cî û warekî Kurdan. Lê ez nizanim, bê ew ji bo çi li ber dilên gellek anî weha şêrîn e. Dibe ku ji ber hêza ku ji Tûrcelê distîne û bi beriya bê ser û bin re dibişire; dibe ku ji ber darêن wê yên zeytûnan û ava wê ya Xabê ye; dibe ku ji ber di helbesta Qedî canî de bingeha hestrera dilê mişextiyan e; dibe ku ji ber kana îlhamîa helbestvanan e.

Li Dêrikê li gel gellek eşîrên bi nav û deng, eşîra Mahmûdan jî heye. Yê/ya ku ji wê eşîrê be, ji xwe re dibêje, Mahmûdi. Serokê wê eşîrê Reşo bû. Piştî Reşo, lawê wî Osman dikeve şûna wî. Ji xwe, piştî wî, êdî malbat wek "mala Osmanê Reşo" (Hecî Osmanê Reşo) tê nasin. Ev Osman yek ji wan sê Osmanênu ku li hember Birâhîm Paşayê Millî serî netewandine ye ku Ziya Gokalp di "Destana İbrahim Paşa-yê Eşqiya" de behsa wî jî dike.

Şeş lawên Osmân hebûn: Elas (Elas Efendi), Şêkmûs, Hecî Etman, Hecî Reşîd, Hecî Sînan, Seîd. Şêkmûsê ku min binê navê wî çıxêz kir, kalikê Edîp Karahan e. Edîp Karahan lawê Cemîlê (Hecî Cemîl) Şêkmûs e. Ew (Hecî Cemîl) bi xwe hem beşdarî serîhildana Şêx Seîdî dibe û hem jî di nav wê grûpa ku ji Binya Xerê tê hera Çiyayê Mazî de bû. Lê hîn beriya ku Cemîlê bavê Edîp Karahan bê dînyayê, Şêkmûs wefat dike û ji ber vê yekê, gellek kes Cemîlî wek lawê Hecî Osmanê Reşo di-zane.

Hecî Cemîl pênc caran zewiciye. Edîp Karahan ji jîna wî ya yekem a ku dotma-ma wî bû û navê wê Hecî Semo bû, çêdibe.

Ger hun bala xwe bidin navênu ku Edîp Karahan di Dîcle-Firatê de bi kar anîne, hun ê bibînin ku her nav bi zanebûn hatiye danîn: Reşo ji ber navê Reşoyê serokê êla wan; Edîp Osmanoglu ji ber navê Osmanê Reşo; Mahmut Bayraktar ji ber na-vê êlê; Hamit Mazidagli ji ber Çiyayê Mazî an Derika Çiyayê Mazî.

Mala Osmanê Reşo û serîhildana Şêx Seîd

Elas Efendi apê bavê Edîp Karahan e. Piştî Osmanê Reşo ew serokatiya êlê dike. Di Mekteba Ruştiyeyê de xwendîye û dû re li Dêrikê dibe serokê Qulûba Kurd. Ew jî bi gellek eşîrên Dêrikê yên din re soza beşdariya serîhildana Şêx Seîd dide. Gava Şêx Seîd digre ser Diyarbekirê, eşîrên sozdayî yên Dêrikê jî berê xwe didin Diyarbekirê. Lê gava hîn ne gîhane Diyarbekirê, li Alîparê xebera têkçûna serîhil-danê ji wan re tê. Ji wan re dibêjin ku bibêjin em Kuva-î Millîye ne û em hatine alîkariya dewletê. Eşîrên din hemû li gorî vê xeberê, helwêstên xwe diguherin û ala-ya Kuva-î Millîyeyê bilind dikin û diçin Diyarbekirê. Lê Elas Efendi li ser soza xwe dimîne û ji ber vê yekê jî piştî têkçûna serîhildanê, tê girtin. Lê dû re tê berdan û dewlet wî li Mêrdînê bi cîh dike. Bi Mala Cemîl Paşayî re pêywendiyêñ wî her ber-dewam e û ji bo beşdariya serîhildana Agiriyê, 1927an de bi hevdu re dadikevin Binya Xerê. Grûpa wan dû re ji bo destpêkirina şerî heta Çiyayê Mazî jî tê û piştî çend rojan li wan çiyanan digerin û tê digihêjin ku eşîrên din bi wan re ranabin, bi

şûn de vedigerin Binya Xetê. Elas Efendî di 1930yî de li Amûdê, wefat dike û malbat ançax bi efûya 1933an a ji ber dehsaliya Komarê hat derxistin, vedigere bakurê Kurdistanê. Wê gavê, ji nêviyê wan bêtir li Qiziltepeyê bi cih dibin. (Min ev agahdarî hem ji Enwerê birayê Edîp Karahan, hem ji Eyup Alacabey û hem jî di 1982an de, gava ez ji Binya Xetê çûbûm Dêrikê, ji rehmetiyê bavê Eyup Alacabey Heciyê Qêsimê ku bi xwe jî ji bo besdariya serîhildanê berê xwe dabû Diyarbekirê wergirtine).

Mahmûdiyê ku rûpeleke nuh vekir

Gava ku malbat ji Binya Xetê vedigere, xwe pirr distirîne. Xwe ji xebatên ku elaqâ wan bi Kurdperwîriyê heye, bi temamî bi dûr dixin. Ji wê tarixê û vir de, ji wê malbarê cara yekem Edîp Karahan besdarî têkoşîna neteweyî dibe. Ew jî dibe sedema ku mesafeyek têkeve navbera malbatê û Edîp Karahan. Ji ber ku çavên malbatê ji dewletê tîrsîyane, heta ji wan tê, xwe dûri Edîp Karahan dikin û heta wefata wî jî qet lê bi xwedî dernakevin.

Piştî efûya 1933an, di nav Mahmûdan de, yê ku cara yekem ji tirsa dewletê re meydan xwendîye û ji bo ku nivşen malbatê ên nuh bikarîbin besdarî nav xebata Kurdperwîriyê bibin, rê vekiriye, Edîp Karahan e. Ev xusûsiyetekê pirr girîng e. Wî bi vê helwêsta xwe rûpeleke nuh vekir.

Mirov dikare xusûsiyeten rewşa Mahmûdan û têkiliyên wan û Edîp Karahan, di dîroka me de, li ba gellek êlên Kurd ên ku besdarî serîhildanên bi ser neketine bûne, bibîne.

Gelo 1930 rast e?

Her ci qas huwiyyeta resmî dibêje ku Edîp Karahan di 1930yî de çêbûye jî di vî warî de şik hene. Ji ber ku ger Edîp Karahan di 1930yî de çêbûbe, divê wê gavê ne li Dêrikê lê li Kurdistanâ Sûriyeyê çêbûbe. Ji ber ku min li jorê jî diyar kir ku wê gavê malbara wan li wê derê bû. Li gorî agahdariya ku min ji birayê wî enwer Karahan û hem hevalê wî û hem jî zavayê wî Eyup Alacabey wergirt, divê Edîp Karahan beriya 1927an çêbûbe û dîsa li gorî wan, tarîxa çêbûna wî di navbera 1923-1927an de ye.

Dicle-Firat rûpeleke dîrokê

Mirov dikare di gellek waran de, wek Edîp Karahan nefikire, an hin fikirên Dîcle-Firatê neecibîne, lê xusûsiyetekê pirr eşkere heye ku divê mirov wê bibîne. Ew jî

pirrhêlbûna Edîp Karahan e. Gellek kes Edîp Karahan bi tenê wek mirovekî sert û sloganîst dizane. Bersiva vê şastegihîstinê, di rûpelên Dîcle-Firatê de wek belgeyên dîrokî xuya dibin. Her ku mirov rûpelên Dîcle-Firatê bi ser hevdu re diqulipîne, mirov vê rastiyê baştir dibîne. Ew di Dîcle-Firatê de, wek editorekî baş, siyasetvanekî jîr û mîrxas, çîroknivîskarekî jîhatî, xwediyê Kurdiyeke xweş û paqîj, parêzgerekî hêjayiyê neteweyî û hevalbendekî kedkaran, bi kurtahî wek entellektuelekî pirrhêl derdikeve hemberî me.

Dîcle-Firat numûneya rojeva Kurdan û musteweya minaqeşeya wê demê ye. Dîcle-Firat ji bo rewşa Kurdan, kapasiteya entellektueliya Kurdan û musteweya şîyarbûna neteweyî ya wê demê, belgeyeye hêja ye.

Bêşik mirov dikare bi awayekî hîn firehtir li ser vê kovarê raweste, lê mebesta vê nivîsê ne berfirehiyeke weha ye. Tev vê jî ez ê hewil bidim ku hin hêlîn vê kovarê bi kurtî bidim naskirin û hin tesbîten di warê xusûyetên wê de bînim zimê.

Divê mirov vê kovarê li gorî şertên 1962-63yan binixîne. Wê gavê girîngî û hêjaiya wê dê baştir bê dîtin. Mirov dikare li ser gellek xusûsiyetên vê kovarê raweste. Lî ligel gellek xusûsiyetan, sê xusûsiyetên vê kovarê yên li gorî baweriya min, hîn girîngtir û berbiçavtir hene ku Malmisanijî jî di pêşgotina xwe ya ku ji bo berhevo-ka vê kovarê nivîsibû de, ew diyar kirine; 1- Di nav kovarên salên 1960î de kovara herî emirdirêj e. 2- Heta wê gavê tu kovaran bi qasî wê cîh nedaye Kurdî. 3- Tu kovar bi qasî wê li ser pîrsa Kurd ranewestiyaye.

Yek ji wan xusûsiyetên vê kovarê yên ku bala min pîrt kişand jî ev e ku ligel gel-lek nivîskar û siyasetmedarên bi nav û deng, herdu Seîdên (Sait Kirmizitoprak û Sait Elçî) ku têkiliyêن di navbera wan de di tevgera neteweyî de roleke mezin leyiz-tye jî di eynî kovarê de nivîsandine. Ev xusûsiyeteyeke taybetî dide Dîcle-Firatê. We-kî din jî min nivîsên Seîd Elçî cara yekem di vê kovarê de dît.

Bûyerek heye ku navê Dîcle-Firatê bêtir derdixîne pêş. Ew jî bûyera 23an a ku piştî bûyera 49an bûyera girîng a duyem e. Girtina ji ber wê daweyê û ji aliyê dewletê ve qedexekirina weşandina Dîcle-Firatê di eynî tarîxê de ye. Di wê daweyê de, berpirsiyârê Dîcle-Firatê Edîp Karahan jî tê girtin û dewlet gava hîn hejmara ne-han di çapê de bû, dest datîne set û rojnameyê bi yekcari digire. Bi vî awayî, jiyana weşanî ya Dîcle-Firata ku her diçû hejmara nivîskar û xwendevanên wê bêtir dibû û ber bi rojnameyeke panzdehrojî ve pêş de diçû, radiweste. Di wê daweya ku di 29ê Hezîrana 1963an de bû nûçeya rojnameyan a sereke û tarixa îdîanemya wê 17ê Cotmeha 1963 bû de, ligel Edîp Karahan, Abdulsettâr Hamavendî, Dogan Kılıç, Şêxhasenanlı, Hasan Buluş, İbrahîm Mam Xidir, Gazî Dizey, Nejat Remzî, Fûat

DİCLE-FIRAT

Yıl: 1-6 (1962-1963)

Derwîş, Talar Şerîf Muxtar, Seîd Abdurrahman, Cemal Alemdar, Firûz Felahat, Mûsa Anter, Ziya Şerefçanoğlu, Enwer Aytékîn, Seîd Elçi, Medet Serhad, Yaşar Kaya, Ergun Kuyumcu, Alî Anagur, Kemal Bîngöllü, Mehmet Bilgin, Fethullah Kâkioglu hebûn.

Di Dicle-Firatê de, hin xusûsiyeterên neyinî jî diyar dîbin. Ji van yek heye ku divê behsa wê bête kirin. Ger ew an hin xusûsiyetên din ên bi vî rengî neyên zimên û bi tenê yên ku pozitîv in bêne zimên, wê gavê Dicle-Firat dê baş neyê naskirin.

Ger hun bala xwe bidinê, hun ê di hejmara duyem de, sûretekî Ataturk û nivîsa ku li binê sûretê wî hatiye ni-

visandin, bibîne. Ew jî ji aliye kî ve, ji bo tahde û zilma dewletê û ji aliye din ve jî ji bo nezelabûna Kurdan a di warê rola artêsa Tîrkiye'yê û ya Kemalizmê de numûneyek e. Her ci qas piştî demekê, fikirên di vî warî de jî bi aîkariya hin bûyerên ku ruyêñ herdu faktorên ku navêñ wan li jorê harin diyarkirin bêtir eşkere dikin, hêdî hêdî ber bi zelabûnekê diçin jî lê ji bo ji ortêrakirina hemû neyiniyan, têrê nake.

Dicle-Firat 01.11.1962 - 14.05.1963

Dicle-Firat wek rojnameyeke fikri ya mehane, di navbera 01.11.1962- 14.05.1963yan de hatiye weşandin. Ji wê gavê û heta ku jiyana xwe ya weşanî qedandiye, wek platformeke neteweyî fonksiyona xwe leyiztiye. Di hejmara xwe ya yekem de, dide diyarkirin ku rûpelên wê ji nivîsen hemû beşen civakê re vekiriye. Heyşt hejmara û Dicle-Firatê hatine weşandin. Hejmara nehan ji bo çapkirnê, teslimî çapxaneyê bû, lê dewletê di çapxaneyê de dest danî ser wê û nehişt bigihêje destên xwendevanan.

Xwedî û berpirsiyare wê yê fîili Edîp Karahan; navnîşana wê; Fatih- Kıztaşı Bina- emini sok. No.18- İstanbul; ebata wê: 28x42 û bîhayê wê (hejmar:1-2-3) 50 quruş bû. Abonetiya wê (hejmar 1-3) ji bo 6 mehan bi 3 lîreyan û ji bo 12 mehan jî 6 lire-

yan bû. Her hejmarek (hersê hejmarêñ destpêkê) çar rûpel in. Ji hejmara 4an û pê ve hejmara rûpelên kovarê dibe 8 rûpel, bihayê wê jî dibe 100 quruş û bihayê abonetiyê jî li gor berê dibe du qat.

Ji aliyê wextê ve kovareke bi rêk û pêk

Ger mirov ji aliyê wextê ve bala xwe bide Dicle-Firatê, mirovê bibîne ku li gorî gellek kovarêñ dema me jî bi rêk û pêk derketiye. 3 hejmar di roja xwe de, hejmarek rojekê bi derengî, hejmarek du rojan bi derengî, hejmarek yanzdeh rojan bi derengî hatiye çapkiran. Tarixa çapkiranina du hejmaran jî ne diyar e.

Hejmara yekê: 01.10.1962 (Çapxaneya B. Kervan-01.10.1962)

Hejmara duduyan: 01.11.1962 (Navê çapxaneyê nehatiye nivîsin)

Hejmara sisiyan: 01.12.1962 (Çapxaneya Dizerkonca-12.12.1962)

Hejmara çaran: 06.01.1963 (Çapxaneya Husnutabiatê-06.01.1963)

Hejmara pêcan: 01.02.1963 (navê çapxaneyê nehatiye nivîsin)

Hejmara şesan: 06.03.1963 (Çapxaneya Husnutabiatê- 08.03.1963)

Hejmara heftan: 04.04.1963 (Çapxaneya Husnutabiatê- 04.04.1963)

Hejmara heystan: 14.05.1963 (Çapxaneya Husnutabiatê- 15.05.1963)

Hin nivîskar û nivîsên Dicle-Firatê

Edîp Karahan

Di Dicle-Firatê de yê ku herî pirr nivîsiye, Edîp Karahan e. Edîp Karahan di hemû hejmaran de û bi çar (4) navêñ cuda (Nivîsên editor bi navê Edîp Karahan û Edîp Osmanoglu; nivîsên li ser siyaseta hundur bi navê Hamit Mazidagli; li ser siyaseta derive bi navê Mahmut Bayraktar û edebiyat bi navê Reşo)li ser hevdu bîst u du (22)nivîs nivîsine.

Bi navê Edîp Karahan nivîsek (kirilan potlar)bi tenê heye, ew jî di hejmara heystan de hatiye nivîsin.

Bi navê Edîp Osmanoglu heft (7) nivîs (hejmar 1: Em ji bo çi derdikevin; hejmar 2: Peşketina Rojhilate û lênerînên şas; hejmar 3: Dewleta Hiqûqê; hejmar 4: Li ser Yekîti û bihevrebûnê; hejmar 5: Rewşa Giştî; hejmar 6: Rewşa Giştî: Qedera rejîma demokratîk; hejmar 7: Eniya Demokratîk)hatine nivîsin.

Bi navê Hamit Mazidagli çar (4) nivîs (hejmar 5: Hiqûqşînasiya Muxbîrekî bi zorê; hejmar 6: Turkeş û Sosyalizm; hejmar 7: Ka we'z bi Kudrî dihat kirin; hej-

mar 8: Hin niqte) hatine nivîsin.

Bi navê Mahmut Bayraktar sê (3) nivîs (hejmar 5: Krîza Kongoyê; hejmar 6: Pêş-veçûnên nuh; hejmar 7: Têkoşîna Ben Belle neqedîya) hatine nivîsin.

Bi navê Reşo heft (7) nivîs (hejmar 2: Xaltîka Talê; hejmar 3: Xaltîka Seyro; hejmar 4: Xaltîka Fersê; hejmar 5: Dînê û Dîno; hejmar 6: Xecê û Siyamend; hejmar 7: Swaro; hejmar 8: Heydo û Ferho) hatine nivîsin.

Mûsa Anter

Mûsa Anter heta hejmara çaran nivîsiye û piştî hejmara çaran êdî di Dicle-Firatê de nenivîsiye. Lê tev vê jî di çar hejmara de heyşt nivîs nivîsinê. Wî sê (3) navê cuda bi kar anîne. Sê nivîs li ser siyaseta hundur bi navê Anter (hejmar 1: Caw pîs; hejmar 3: Falîh Rîski Atayê Reben; hejmar 4: Em şiyar bibin le!) û nivîsek jî bi navê M. Anter (hejmar 2: Celladê Rojhilatê); çar nivîs li ser edebiyatê bi navê Rahsan (hejmar 1: Melle Ahmedê Cizîrî; hejmar 2: Şêx Ahmedê Xanî; hejmar 3: Hecî Qadir Koyî; hejmar 4: Neqane)nivîsinê.

Dr. Saït Kirmizitoprak

Dr. Saït Kirmizitoprak jî hew di herdu hejmara pêşiyê de nenivîsiye, lê di hejmara sisiyan de, êdî wek nivîskarê kovarê yê berdewamî nivîsiye. Nivîsa wî ya bi navê "Dijmina Rojhilatê ya sereke Faşîzm" nivîseke dirêj e û di sê hejmara kovarê (hejmar 3, 4, 5)de hatiye weşandin. Nivîsa wî ya bi navê "Le Gunehê Rojhilatiyan ci ye?" di hejmara şesan de û ya bi navê "Şâşiyen di pîrsa Rojhilatê de" di hejmara heft û heyştan de hatiye weşandin.

Sait Elçi

Sait Elçi di hejmara çaran de, bi navê "Dijminatiya Nijadperestan a li hember Rojhilatê" û di hejmara pêncan de jî bi navê "Ma bîyarê ecêb dê hertim li Rojhilatê bêñ tetbiqkirin?" du (2) nivîs nivîsinê.

Ligel Nazmî Balkaş (hejmar: 5, 6, 7), Ahmet Aras (hejmar: 6, 8), Şevket Epozdemir du helbest bi navê Dilbirîn (hejmar: 5, 8), Enwer Aytekîn (hejmar: 1, 2- bi navê Ahmet Botanlı) Huseyîn Sagnîç (hejmar: 7, 8) gellek kesên din jî di Dicle-Firatê de nivîsinê.

Dicle-Firat û Kurdi

Yek ji wan xusûsiyetên Dicle-Firatê ew e ku wê di nav kovar û rojnameyê heta wê demê ku li Tirkîyeyê hatine weşandin de, ji derveyî xusûsiyeta xwe ya ku bêtir li ser pirsa Kurd nivîsandinê, ya herî pirr cîh daye zimanê Kurdî ye jî. Ji aliye din ve ji gava mirov ber bi hejmaren tali ve tê, mirov pê dihise ku Dicle-Firat her diçe ber bi Kurdînivîsandinê ve tê guhertin. Her ku beşdarî û lêbixwedîderketin zêdetir di-be, berê wê yê ber bi xwerû Kurdibûnê, hîn bêtir xuya dibe. Xuya ye ku di hundurê pêvajoya jiyana weşanî de, hem daxwazek ji aliye xwendevanan zorê dide rojnameyê û hem rojname bi xwe jî di destpêkê de xwediyê perspektîveke weha ye. Dîsa xuya ye ku rojnameyê ji aliye imkanan ve, nikarîbû li gor perspektîva xwe ya di vî warî de hebû, gav biavêta. Lê mirov li işaretên amadekirina şertên ji bo li gor wê perspektîvê jiyana weşanî bê domandin, rast tê. Biryara di warê damezrandina Burroya Lêkolîna Folklorê û gavê berbiçav ên di vî warî de, nîşana vê yekê ye. Di hejmara heyştan de, daxuyaniya wê ya di warê berhevkirina çîrok, sitran, efsaneyê Kurdî de û biryara wê ya ji hejmara nehan û pê ve amadekirina musabeqeyeke pê-keniyêndi Kurdî, didin xuyakirin ku bê Dicle-Firat çawa ber bi Kurdînivîsine bi lez tê guhertin.

Berpîrsiyarê rojnameyê hîn di hejmara çaran de, ji xwendevanên xwe re dibêje ku ger hejmara xwendevanan zêdetir bibe, ew ê Dicle-Firatê di pêşerojê de, bike rojnameyeke panzdehrojî. Di hejmara heftan de ev fikir hîn zelaltir dibe û ji ber vê yekê her di eynî hejmara de ji xwendevanên xwe re dibêje ku kadroya rojnameyê ya nivîskaran bi beşdarên ji Stenbûl, Ankara û bajarên din her diçe zêdetir dibe. Ji ber vê yekê, em ê di rojên pêş de, an hejmara rûpelên wê zêdetir bikin, an jî wê ji her panzdeh rojan carekê derxîne.

Ji xwe, nivîskarên wê hîn di destpêkê de, gava kîysa wan lê hatiye, çend rêzên bi Kurdî di nav nivîsên bi Tirkî de bi cîh kirine. Edîp Karahan di nivîsa xwe ya ku navê "Swaro" ye de, vêya êdî eşkere dike. Di wê nivîsê de dibêje ku ji fro û pê ve her ku di warê ifadekirina bi zimanê Tirkî de zehmetî bê kişandin, em ê bi Kurdî binivîsine.

Di warê bikaranîna alfabeteyê de ıstiqrarek tune ye, lê di hejmara heyştan de, alfabetaya Hawarê tê weşandin. Ev jî divê wek beşek ji xebata amadekirina şertên bi Kurdînivîsandinê bê nîxandin.

Ligel hin helbestên bi Kurdî hatine nivîsin, di nav gellek nivîsên bi zimanê Tirkî de, her carê çend rêzên bi Kurdî hatine bi cîh kirin. Di beşa Ziman-Edebiyat û

Folklorê de helbestên ku di nivîsên ku ji aliyê Mûsa Anterî hatine nivîsîn de, li gel wergera wan a bi Tirkî, bi Kurdî hatine weşandin. Di nivîsa Mûsa Anterî ya ku bi navê "Caw pîs" de, di yên Edîp Karahan ên bi navê "Xaltîka Talê, Xaltîka Seyro, Xaltîka Fersê, Dînê û Dîno, Xecê û Siyamend û Swaro" de, cîh bi cîh zimanê Kurdî hatiye bikaranîn. Lê mixabin tev hemû hewildanîn Dicle-Firatê, nivîsa xwerû bi Kurdî, nivîsa Edîp Karahan a ku navê wê "Heydo û Ferho" bi tenê ye.

Rexneyek û hêviyek

Em di warê lêbixwedîderketina hêjayiyêن xwe de, tevî ku di van salêن dawiyê de, hin xebatêن ku hêviyêن mirovî bêtir dikin jî zêde ne bi serkevtî xuya dikin. Ger ev rewşa me û helwêsta me ya ku di vî warî de heye, weha dewam bike, em ê nikarîbin hêjayiyêن xwe wek mîras ji nifşan dewrî nifşan bikin. Hêviya min ew e ku ga-vêن takeser ên ji bo berpirsiyariyêن derengmayî bi cîh bînin têن avêtin, tesîrê li ci-vata me bikin û şûûra lêbixwedîderketina hêjayîyan û bi vî awayî amadekirina şer-têن pêşerojeke ewle û rohnî pêş de bibin.

Sala 1998an sedsaliya rojnamegeriya Kurdistanê ye. Ez hêvî dikim ku em ê bi minaqeşeyêن xwe yên bi vê minasebetê ligel gellek hêjayiyêن xwe yên tevnedayî, 36sa-liya Dicle-Firatê û berpirsiyarê wê Edîp Karahan jî bi gellek awayan minaqeşe bi-kin û bi bîr bînin.

Ji ber vê yekê, ez weşandina berhevoka herheyşt hejmarên Dicle-Firatê di rêya bicîhanîna berpirsiyariyeke derengmayî de, wek gaveke hêja dinirxînim. □

Jİ WESANÊN NÜDEMÊ SÊ PIRTÜKEN NÜ

Süleyman Demir

Sore Gule

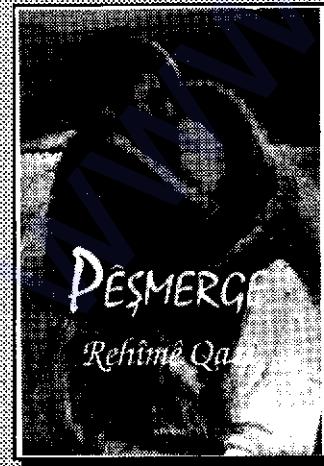
Roman

Cemşid Bender

Keçük kurd Zengi

Kurteçirok

Rehîmê Qazi

Peşmerge

Roman

Xorto, wilo bixebite: An bi xwe çêke, an arîkariya
ewan bike ko çêdikin, ava dikin... Di dinyayê de tu
tişt nîne ko tekûz bit. Di her tiştî de, nemaze di karêن nû
destpêkirî de, pirîcar, kêmanî hene. Heke te kêmanî dî-
tin, hema dirêjî wan meke. Lê bixebite ko tu bikevî nav
wan, arîkariya daniyan bikî û wan kêmanîyan biedilînî.
Hilweşandina stûnekê hêsanî ye. Huner di rastîkirina stû-
na xwêl de ye.

Celadet Alî Bedir-Xan